

Л.Г. Кондратова

МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО

5

УДК 78(075.3)
ББК 85.31я72
К 64

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України
(наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 04.01.2013 р. № 10)*

ВИДАНО ЗА РАХУНОК ДЕРЖАВНИХ КОШТІВ. ПРОДАЖ ЗАБОРОНЕНО

Експертизу здійснював Інститут мистецтвознавства,
фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України

Рецензент

Шеремета І.В., аспірант відділу музикознавства ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України

Експертизу здійснював Інститут проблем виховання НАПН України

Рецензент

Комаровська О.А., кандидат педагогічних наук, провідний науковий співробітник
лабораторії естетичного виховання Інституту проблем виховання НАПН України

Кондратова Л.Г.

К 64 Музичне мистецтво : підручник для 5 кл. загальноосвіт. навч.
закл. / Л.Г. Кондратова. — Тернопіль : Навчальна книга —
Богдан, 2013. — 176 с. : іл.

ISBN 978-966-10-3344-2

УДК 78(075.3)
ББК 85.31я72

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва.*

Навчальне видання

КОНДРАТОВА Людмила Григорівна

МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО

ПІДРУЧНИК ДЛЯ 5 КЛАСУ

загальноосвітніх навчальних закладів

Головний редактор *Богдан Будний*

Редактори *Ірина Дем'янова, Донара Пендзей, Ірина Чорненська*

Художники *Олеся Томків, Олег Кіналь, Ірина Басалига*

Обкладинка *Володимира Басалиги*

Комп'ютерний набір нот *Віктора Українця*

Верстка *Галини Кузів*

Технічний редактор *Оксана Чучук*

Підписано до друку 24.04.2013. Формат 70×100/16. Папір офсетний.
Гарнітура CentSchbook. Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 14,30. Умовн. фарбо-відб. 57,20.
Обл.-вид. арк. 14,98. Тираж 197 955 пр. Зам. 80-13.

Видавництво «Навчальна книга – Богдан»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК №4221 від 07.12.2011 р.

Навчальна книга – Богдан, просп. С. Бандери, 34а, м. Тернопіль, 46002
тел./факс (0352) 52-06-07; 52-19-66; 52-05-48
office@bohdan-books.com www.bohdan-books.com

Надруковано на ПРАТ «Львівська книжкова фабрика «Атлас»»
корпоративне підприємство ДАК «Укрвидавполіграфія»
вул. Зелена, 20, м. Львів, 79005

Свідоцтво серія ДК № 1110 від 08.11.2002 р.

ISBN 978-966-10-3344-2

© Кондратова Л.Г., 2013
© Навчальна книга – Богдан, 2013

Юний друже!

Запрошую тебе до Країни музичного мистецтва. Завдяки цьому підручнику ти розшириш і поглибиш свої уявлення про мистецтво звуків та засоби його виразності, ознайомишся із шедеврами народної та професійної музики, дізнаєшся про особливості взаємодії музики з іншими видами мистецтва.

Разом з тобою вивчати основи музичного мистецтва, слухати музичні твори, співати пісні, грати в цікаві музичні ігри будуть мої друзі — український хлопчик Богдан та його подруга Христина, яка мешкає в одній із країн Європи. Вони теж навчаються у 5 класі, захоплюються музикою і прагнуть стати справжніми музикантами.

Цей підручник допоможе тобі не тільки засвоювати навчальний матеріал на уроках, а й самостійно працювати над темами, які найбільше сподобалися, та готувати цікаві мистецькі проекти. Бажаю тобі приємних зустрічей із мистецтвом!

Автор

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

Послухай музику

Заспівай пісню

**Сходинок
пізнання**

Я про це знаю

**Підсумовуємо
вивчене**

**Спробуй
виконати**

Запам'ятай

**Виконай
удома**

ВИДИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

МУЗИКА ЯК ВИД МИСТЕЦТВА

НАРОДНА МУЗИКА

ПРОФЕСІЙНА МУЗИКА

**ВЗАЄМОДІЯ МУЗИКИ
З ІНШИМИ ВИДАМИ МИСТЕЦТВА**

МИСТЕЦТВО ЗВУКІВ

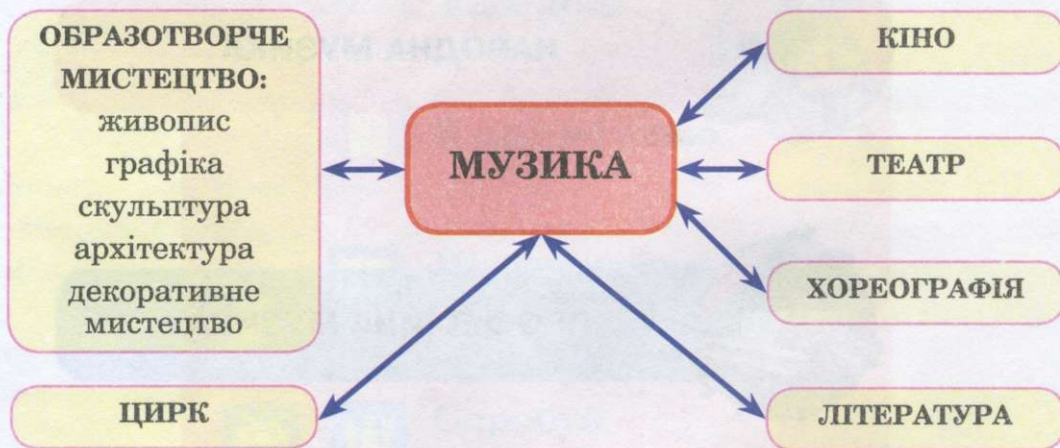
Привіт, мій друже! Пропоную тобі завітати до Країни музичного мистецтва та дізнатися більше про зв'язок музики з іншими видами творчої діяльності людини.

А ось і наші друзі. Поглянь — вони вже спілкуються у скайпі.

Привіт, Богдане! Я люблю слухати музику і співати. А недавно дізналася, що музика пов'язана з іншими видами мистецтва. Поглянь: я зобразила цей зв'язок схематично.

ЗВ'ЯЗОК МУЗИКИ З ІНШИМИ ВИДАМИ МИСТЕЦТВА

Музика пов'язана із:

словом (у літературі, пісні, опері);
сценічною дією (у театрі, кіно, цирку);
танцем і жестом (у хореографії);
візуальними образами (в образотворчому мистецтві).

Слово «музика» у перекладі з грецької буквально означає «мистецтво муз». У міфах Стародавньої Греції розповідається про дев'ять муз, кожна з яких сприяла розвитку певного виду мистецтва або галузі науки.

Щодня музика запрошує нас у дивовижний світ чарівних звуків. Звуки сплітаються в мотиви, утворюють мелодії, а ми, слухачі, уявляємо картини та образи, які музика «намалювала» за допомогою звуків.

Серед розмаїття музичних творів є **інструментальні** (виконуються на музичних інструментах) та **вокальні** (виконуються голосом).

Привіт, Христинко! Я теж захоплююся музикою. Учора, наприклад, прослухав твір російського композитора П. Чайковського. Пересилаю тобі — послухай разом із друзями... Тобі сподобається!

П.І. Чайковський. Мелодія для скрипки і фортепіано.

Проаналізуй цей твір за таким планом:

1. Чи сподобалась тобі прослухана мелодія? Чим саме?
2. Про що розповідає музика?
3. До якого жанру належить цей твір? У чому його особливість?
4. Які інструменти звучать у творі?
5. З яким видом мистецтва можна пов'язати цю мелодію?
6. Склади вірш до твору П. Чайковського, використовуючи такі слова: *в гості, ніжну, скрипка, заспівала, завітала, пісню.*

Музичну п'єсу мелодійного, співучого характеру композитори іноді називають «Мелодія».

Петро Ілліч ЧАЙКОВСЬКИЙ

Російський композитор, який у своїх творах розкривав внутрішній світ людини та створив цілу галерею незабутніх музичних образів: ліричних і задушевних, романтичних і поетичних, веселих і трагічних.

Музика своїм звуковим потоком, пульсацією ритму, мелодією звертається до людини і викликає в неї почуття й емоції. Так слухач уявляє музичний образ, який створив композитор.

Композитор створює музичний твір та записує його за допомогою нотних знаків.

Виконавці виконують твір на музичних інструментах або голосом.

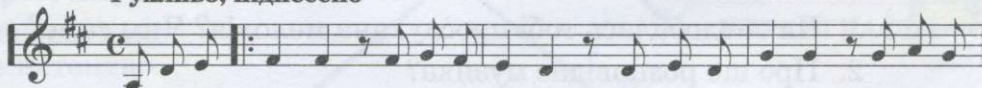
Слухач сприймає музичний твір відповідно до своїх поглядів, смаків, досвіду.

ВЕСЕЛКОВА ПІСНЯ

Слова М. Ясакової

Музика О. Янушкевич

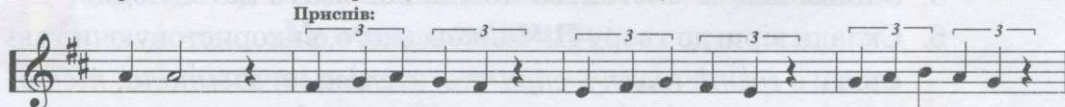
Рухливо, піднесено

За ве-сел - ко-вим, за не-бо-кра-єм хтось на со - піл - ці ча-рів-но

гра - є. А чи то гра - є, чи то зда - єть-ся, чи піс-ня ли - не із мо-го

сер-ця? Над мо-їм кра-єм, над мо-їм мі-стом піс-ня лу-на - є

го - ло - сом чи - стим. Піс-ня злі - та - є у світ ши-ро - кий,

Музична партитура з нотами та українськими текстами:

1
ве-сел-ка гра - є на се-ми но - тах. В ча-рів-ній //

2
на се - ми но - тах, се - ми но - тах.

1. За веселковим, за небокраєм
Хтось на сопілці чарівно грає.
А чи то грає, чи то здається,
Чи пісня лине із мого серця?

Приспів:

Над моїм краєм, над моїм містом
Пісня лунає голосом чистим.
Пісня злітає у світ широкий,
Веселка грає на семи нотах.

2. В чарівній пісні слова чудові,
Всі кольорові, всі веселкові.
Краплинки сонця у кожному слові,
Краплинки щастя теж кольорові.

Приспів.

3. За веселковим, за небокраєм
Срібні дзвіночки хтось розсипає.
На тих дзвіночках веселка грає,
Пісня лунає над рідним краєм.

Приспів.

Обери улюблений ударний інструмент і створи музичний супровід до пісні.

1-й крок — уважно слухай мелодію та відбивай її ритмічний рисунок.

2-й крок — заспівай і заграй одночасно. Молодець!

Попрацюй разом з нашими друзями. Допоможи їм реалізувати творчі проекти.

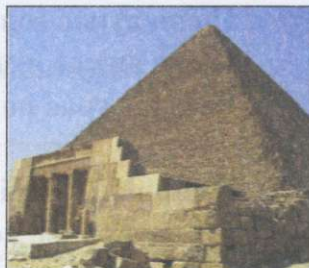
Богдане! Ти зможеш виконати моє прохання? Я хочу «озвучити» ці споруди у своїй презентації. Спробуй підібрати відповідну музику.

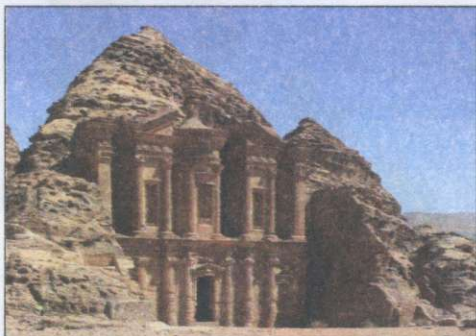
▲ Собор Святої Софії.
Київ

▲ Кафедральний собор.
Мілан

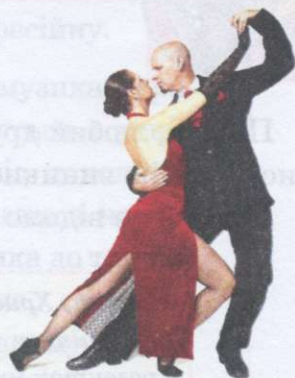
▲ Піраміда Хеопса.
Єгипет

▲ Стародавнє місто Пётра. Йорданія

▲ Стадіон «Донбас-Арена». Донецьк

А я пропоную тобі, Христинко, впізнати зображені танці та підібрати до них музику!

- Які види мистецтва ти знаєш? Чим вони споріднені між собою?
- Що поєднує музику з іншими видами мистецтва? Розкажи.
- Дай визначення музичному мистецтву.
- Твір якого композитора звучав на уроці? Які його твори ти пам'ятаєш?
- Розкажи, як створена композитором музика доходить до слухачів. Хто бере участь у цьому процесі?

Послухай сучасну естрадну композицію «Пісня ельфа» у виконанні ірландської скрипальки Фінооли Шеррі та норвезького композитора і піаніста Рольфа Ловланда. Порівняй її з твором П. Чайковського. Що в них спільне, а що — відмінне?

Розкажи рідним і друзям про свою улюблену пісню та заспівай її.

ІСТОРІЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Привіт, любий друже! Сьогодні ми вирушаємо в минуле, аби дізнатися історію виникнення музичного мистецтва.

Що про це відомо нашим друзям?

Привіт, Христіно! Я знайшов в енциклопедії цікаву інформацію про зародження і розвиток музичного мистецтва. Висилаю тобі цю статтю на електронну адресу.

Музика зародилася дуже давно. Деякі вчені вважають джерелом її виникнення інтонації збудженого мовлення, спів птахів та голосові звуки тварин, інші — ритм роботи первісних людей, їхні звукові сигнали або магічні заклинання. У міфах багатьох народів музика — могутня сила, здатна керувати природою, приборкувати тварин та зцілювати людей. Ще Піфагор застосовував музику для лікування хворих, а Платон та Арістотель побудували цілу систему музичного виховання.

З давніх часів люди створювали різні музичні інструменти. В Африці, Південній Америці, Азії декілька сторіч тому корпусом для струнних інструментів був звичайний гарбуз, а в арабському інструменті ребабі — панцир черепахи. Стародавні рибалки виготовляли інструменти з мушель, а гончарі — з глиняних горщиків. Приблизно п'ять тисяч років тому асирійці та вавилоняни створили чотириструнний інструмент із дерев'яним корпусом — прообраз знаменитої лютні...

Музичне мистецтво пройшло великий історичний шлях свого розвитку. Це цілі епохи, що характеризувалися певними напрямками та стилями: від музики стародавнього світу, епох Середньовіччя та Відродження, бароко, класицизму, романтизму, модернізму до сучасної електронної та естрадної музики.

Музику поділяють на народну та професійну.

Народна музика — це традиційна музика народів та регіонів; створюється і передається в усній формі від виконавця до виконавця, від покоління до покоління. До народної музики належать народні пісні, інструментальні твори та музика до танців.

Професійна музика — це музика, створена композиторами; вона написана в певному жанрі, музичній формі, має свої засоби виразності та втілює задумані авторами музичні образи.

Дякую, Богдане!

Я теж приготувала тобі сюрприз — це чудова мелодія німецького композитора К.В. Глюка з опери «Орфей та Еврідіка». Послухай її та прочитай легенду про музиканта і поета Орфея...

Крістоф Віллібальд ГЛЮК

Німецький композитор, автор численних опер. Різнобічно обдарований музикант: грав на багатьох інструментах, співав, добре знав особливості балетного мистецтва, був видатним оперним диригентом. Опера «Орфей та Еврідіка» написана на основі давньогрецького міфу про співака і поета, котрому була відома особлива сила музики.

К.В. Глюк. Мелодія з опери «Орфей та Еврідіка» (соло флейти).

Давньогрецький міф розповідає про Орфея — уславленого співця і поета, сина річкового бога — царя Еагра (за іншими міфами — сина Аполлона) та музи Калліопи. Спів Орфея та його гра на золотій кіфарі зачаровували не тільки людей, а й звірів, дерева, скелі; його пісні вгамовували навіть розбурхане море. Своім співом Орфей підкорив злих фурій, які пропустили його в царство тіней Аїда і допомогли побачити кохану Еврідіку. Орфей загинув, але його мистецтво живе й досі та допомагає людям.

Проаналізуй цей твір за таким планом:

1. Яким ти уявляєш Орфея? Про що розповіла тобі його мелодія?
2. Якими словами можна описати цю мелодію? У чому, на твою думку, її чарівність?
3. Гру яких музичних інструментів тобі вдалося розпізнати?
4. Який міф став основою музичного твору? Розкажи його зміст.
5. Як ти гадаєш, чим ця історія пов'язана з історією музики?

Мелодія — засіб виразності музики, що допомагає створити музичний образ. Це одноголосне вираження музичної думки; основний елемент музики.

Прослухай твір композитора К.В. Глюка ще раз і за допомогою пензлика та акварельних фарб створи на папері образ, який навіяла тобі музика.

Продовжуємо вивчати «**Веселкову пісню**» **О. Янушкевич**. Спробуй себе в ролі соліста. Заспівай перший куплет, а при спів виконай разом з однокласниками.

Розглянь графічне зображення ритмічного рисунка твору «Веселкова пісня», що складається з довгих і коротких звуків. Проплескай короткі звуки, а довгі «відбивай» ногами.

Приєднуйся до проекту наших друзів!

Христино, пропоную тобі підготувати проєкт «Історія музики» у вигляді книжечки з малюнками.

Згода! Богдане, маю до тебе прохання: якщо знайдеш мелодію К.В. Глюка в сучасній обробці — вишли мені на електронну адресу.

- Що ти знаєш про історію виникнення музики?
- Чим давня музика відрізняється від сучасної?
- На які види поділяється музика?
- Назви музичний твір про чарівну силу музики. Розкажи міф про Орфея.
- Яка музика з цього уроку запам'яталася тобі найбільше? Розкажи про неї.

Послухай музику, яка тобі подобається. Чи схожа вона на мелодію Орфея?

Роззирнись довкола і ти побачиш споруди — творіння людської думки і людських рук. З якою музикою вони асоціюються? Відшукай будівлі, які можна було б «оживити» мелодією Орфея.

Візьми участь у підготовці спільного проєкту «Історія музики».

МИСТЕЦТВО ВІДКРИВАЄ СВІТ

Доброго дня, мій друже! Сьогодні я пропоную тобі ще раз відкрити для себе світ музичного мистецтва і поміркувати про значення музики в житті людини та сучасному медіа-просторі.

Приєднуйся до наших друзів — вони знову на зв'язку.

Христіно, скажи-но мені, чим для тебе є музика? Ти часто слухаєш її? Мені музика допомагає створити чудовий настрій. А тобі?

Музика завжди зі мною. Я люблю сучасні мелодії, але охоче слухаю також класику. Нещодавно зацікавилась творчістю Й.С. Баха. Пересилаю тобі його чудовий твір.

Й.С. Бах. Арія з оркестрової сюїти №3 (ре-мажор).

Йоганн Себастьян БАХ

Німецький композитор, органіст і скрипаль. Творча спадщина Йоганна Себастьяна Баха охоплює понад 1000 композицій: 320 світських і духовних кантат, багато мес, «Різдвяна» й «Великодня» ораторії, численні хорали, мотети, інструментальні та інші твори.

Арія (у перекладі з італійської — «повітря») — невелика інструментальна п'єса наспівного характеру. Арії нерідко входили до складу барокових сюїт, наприклад, французьких сюїт Й.С. Баха.

Існують вокальні арії — це епізоди опер, оперет, ораторій або кантат, які виконують співаки-солісти у супроводі оркестру.

Проаналізуй цей твір за таким планом:

1. Що таке арія? Дай визначення.
2. Які інструменти звучать у творі?
3. Який інструмент виконує головну партію?
4. Що ти можеш сказати про характер прослуханого твору? Обери з даного переліку слова, які найвлучніше характеризують музику: *лірична, спокійна, схвильована, сумна, радісна, мелодійна, жвава, задумлива, святкова, енергійна, рухлива, трагічна, стримана.*
5. Який настрій викликала в тебе ця музика?
6. Що ти знаєш про її автора?

Христіно, ця музика створила мені ліричний настрій. Я пригадав чудовий відпочинок на природі з рідними і на хвилину замислився: як багато дає нам музика у житті!

І справді, Богдане! Музика відкриває нам світ, допомагає його зрозуміти. Зазирнімо в музичну енциклопедію — там ми знайдемо багато цікавої інформації про музику...

У сучасному світі людина не уявляє себе без музики. Музика лунає під час родинних та народних свят і обрядів, у концертних залах, філармоніях, у теле- та радіоефірі, на уроках музичного мистецтва, у мережі Інтернет, у плесрах, приймачах, мобільних телефонах. Музика об'єднує людей різних країн, континентів; наче у дзеркалі, відображає життя кожної людини. Чому її розуміють усі?

Музика зрозуміла нам, бо близька до людської мови. Вона розповідає про те, що хвилює кожного: почуття, емоції, взаємини з іншими людьми, красу навколишнього світу тощо.

Науковцями доведено, що звукові хвилі мають вплив на психіку, фізіологію, настрій та самопочуття людини. Більшість дітей та підлітків серед багатьох видів мистецтва віддають перевагу саме музиці. Проте музику найчастіше слухають як фон, коли відпочивають або працюють, і тому не сприймають її повноцінно. Серед улюблених мелодій — пісні, танцювальні ритми, класичні твори, що звучать у сучасній обробці.

Однак не всі музичні твори довговічні. Наприклад, більшість сучасних пісень мають коротке «життя», їхня популярність швидко минає, і тільки справжні шедеври продовжують звучати протягом сторіч. Довершені музичні твори спонукають замислитися, відчути і зрозуміти те, що прагнуть донести до нас композитор. Арію із оркестрової сюїти №3 Й.С. Баха теж вважають шедевром музичного мистецтва.

Шедевр (у перекладі з французької — «головний твір») — це довершений у своєму жанрі твір, що отримав захоплені відгуки критики. Шедевром музики називають найкращий витвір музичного мистецтва.

Виконуємо «Веселкову пісню» О. Янушкевич.

Заспівай пісню під фонограму. Спробуй записати свій спів та спів однокласників на диктофон. Чи є зауваження до виконання пісні? Які?

Постав оцінку: «дуже добре», «добре», «треба краще», «старайся», «послухай інших» та «заспівай іще».

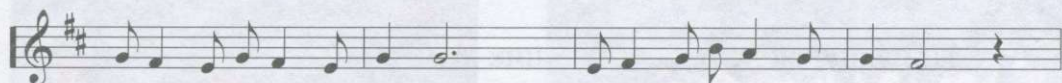
ВСЕ ЦЕ ПОТРІБНО МЕНІ

Слова і музика А. Житкевича

Стримано

Ми-лі, ча-рів-ні сло-ва, каз-ка ста-ра і но-ва,

мрі-я ви-со-ка, не гріз-на, ла-ска ма-ту-си-на ніж-на,

та-то-ва силь-на ру-ка, і пов-но-вод-на рі-ка,

гор-ді, кри-ла-ті пі-сні — все це по-тріб-но ме-ні.

Приспів:

Все, все, все, все, все, все, все це по-тріб-но ме-ні!

1. Милі, чарівні слова,
Казка стара і нова,
Мрія висока, не грізна,
Ласка матусина ніжна,
Татова сильна рука,
І повноводна ріка,
Горді, крилаті пісні —
Все це потрібно мені.

Приспів:

Все, все, все,
Все, все, все,
Все це потрібно мені! (Двічі)

2. В полі тривкий колосок,
Сад і маленький лісок,
Мова моя солов'їна,
Рідна моя Україна,
Чисте дзвінке джерело,
Миле до болю село,
Спокій і мир на Землі —
Все це потрібно мені.

Приспів:

Все, все, все,
Все, все, все,
Все це потрібно мені! (Двічі)

Приєднуйся до проекту наших друзів!

Богдане! В мене виникла ідея! Створімо разом проект «Музика в нашому житті» і спробуймо виготовити буклет або газету з текстами та ілюстраціями!

Згоден, Христино! Я шукатиму інформацію для нашого буклета, а ти подбавш про його оформлення, дизайн. А може, наш проект супроводжуватиме чудова музика?

Розглянь ілюстрації — вони слугуватимуть тобі підказкою для підготовки проекту.

- Що ти можеш розповісти про значення музики в житті людини?
- Що таке шедевр у музиці?
- Як музика впливає на людей? Як вона впливає на тебе?
- Яка музика є твоєю улюбленою? Поясни, чому.
- Як ти гадаєш, чим відрізняється сучасна естрадна пісня від світових шедеврів? Наведи приклади.

Послухай музику, яка тебе оточує. Чи подобається вона тобі? Відшукай серед шедеврів світової класики твори, схожі на «Арію» Й.С. Баха. Запиши їх назви.
Створи буклет «Музика в нашому житті».

ЩО «ЖИВЕ» В МУЗИЦІ?

Привіт, друже! Спробуймо «зазирнути» в музику. Що в ній «живе»?
Із чого вона складається?

Подивись: наші друзі теж зацікавилися цим питанням.

Богдане, привіт! Хочеш знати, що «живе» в музиці? Я нещодавно дізналася про деякі засоби музичної виразності. Як ти вважаєш: що в музиці найголовніше?

Привіт, Христіно! Децю про засоби виразності ми вивчали у школі. Цікаво, з чого складається музичний твір? Як його створюють?

Головним виражальним засобом музики є звук. Музичний звук відрізняється від будь-якого іншого звуку чи шуму. Він є обробленим, тобто фіксованим за висотою та тривалістю. Звуки утворюють мелодію музичного твору.

Розгляньмо окремі засоби виразності, за допомогою яких композитор створює музику.

Найголовніше у творі — **мелодія**; саме вона визначає засоби виразності: лад, ритм, тембр, темп, динаміку та ін. Від характеру мелодії залежить музичний образ твору.

Мелодія не змогла б існувати без ладу.

Лад — це система зв'язків між музичними звуками. Звуки, що складають лад, називають його *ступенями*. Найпопулярніші лади мають сім звуків; з-поміж них найчастіше використовують *мажорний* та *мінорний*.

Гармонія — одночасне звучання декількох звуків, *співзвуччя*. Композитор об'єднує звуки в гармонію, яка супроводжує мелодію.

Гармонія робить музику приємною на слух, милозвучною. До одного звука приєднуються інші й утворюють цілі *акорди* (декілька звуків, які звучать одночасно).

Мелодія — одноголосне вираження музичної думки; основний елемент музики.

Гармонія — об'єднання звуків у співзвуччя (акорди) та їхнє послідовне звучання.

Лад — взаємозв'язок музичних звуків і їх злагоженість між собою.

В.А. Моцарт. Алегро із дивертисменту №11 для оркестру.

Дивертисмент — інструментальний твір розважального характеру, що складається з декількох частин (переважно 4–10) і призначається для одного інструмента, ансамблю з декількох інструментів або оркестру.

Проаналізуй цей твір за таким планом:

1. Які інструменти виконують основну мелодію твору?
2. Чи вдалося тобі почути гармонію, яка супроводжує мелодію?
3. Який лад використав композитор?
4. Чим, на твою думку, особлива музика Моцарта?
5. Який характер цього музичного твору? Вибери для характеристики мелодії найбільш влучні слова: *радісна, сумна, лірична, святкова, спокійна, схвильована, жвава, задумлива, енергійна, рухлива, трагічна, стримана.*
6. Який настрій викликала в тебе ця музика? Що ти уявляєш, слухаючи твір?

7. Обери малюнок, який, на твою думку, найбільше підходить до цього музичного твору.

Вольфганг Амадей МОЦАРТ

Австрійський композитор, піаніст, скрипаль, диригент, представник віденської класичної школи. Творчий доробок Моцарта складає понад 600 творів: більш як 50 симфоній, понад 19 опер, велика кількість інструментальних концертів, 13 струнних квартетів, 35 сонат для скрипки, «Реквієм» та багато інших інструментальних і хорових творів.

Приєднуйся до проекту наших друзів!

Христіно! Пропоную зробити рекламу твору В.А. Моцарта!

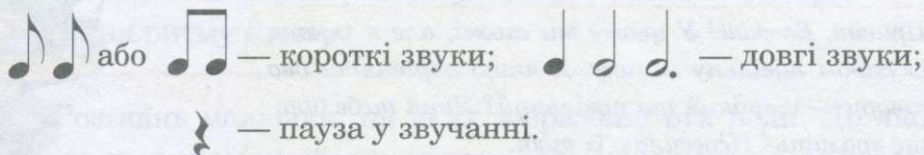

Гаразд, Богдане! Я спробую придумати її сюжет. Для цього необхідно заплющити очі та послухати дивертисмент.

Виконуємо пісню **А. Житкевича «Все це потрібно мені»**. Зверни увагу на ліричну мелодію пісні. Пам'ятай, що звуки об'єднуються в музичні фрази, між якими беремо дихання.

Пригадай, як позначають тривалість звуків:

Обери правильні відповіді.

- Одноголосне вираження музичної думки — це:
а) супровід; б) мелодія; в) фраза.
- Об'єднання звуків у співзвуччя — це:
а) гармонія; б) лад; в) інтервал.
- До основних музичних засобів виразності належить:
а) шум; б) лад; в) штрих.
- Дивертисментом називають:
а) інструментальний твір, що складається з трьох частин;
б) будь-який інструментальний твір;
в) інструментальний твір розважального характеру, що складається з 4–10 частин.

Послухай музику з телеекрана. Чи є серед прослуханих тобою композицій твори для оркестру? Розкажи про засоби їхньої виразності: мелодію, лад, гармонію.

Придумай сюжет рекламного ролика твору В.А. Моцарта.

ЯК «РУХАЄТЬСЯ» МУЗИКА?

Привіт! Чи знаєш ти, що музика завжди перебуває в русі? Послухай уважно: вона має певну швидкість звучання. Хочеш дізнатися про це більше?

Подивися: наші друзі обговорюють дану тему у скайпі.

Привіт, Христіно! Яку музику ти слухави частіше — швидку чи повільну? Мені подобається сучасна швидка музика. А тобі?

Привіт, Богдане! У цьому ми схожі, але я інколи слухаю і повільну музику. А якщо порівняти два твори — швидкий та повільний? Який тебе більше вразить? Пересилаю їх тобі.

Й.С. Бах. Ларго з концерту №5 для фортепіано з оркестром (фа-мінор).

Дж. Россіні. «Тарантела».

Проаналізуй ці твори за таким планом:

1. Розкажи про засоби музичної виразності обох творів.
2. Які інструменти виконують основну мелодію у кожному творі?
3. Охарактеризуй швидкість мелодії у кожному творі, скориставшись запропонованим рядом слів: *спокійна, рухлива, стрімка, стримана, дуже швидка, помірна, повільна.*
4. Які танцювальні рухи, на твою думку, можна виконувати під музику Дж. Россіні? під музику Й.С. Баха?
5. Який настрій викликала в тебе музика кожного твору? Опиши картини, які виникли у твоїй уяві.

Музика може звучати в різних темпах.

Із початку XVIII століття запроваджено п'ять основних позначень темпу: дуже повільно — ларго (*largo*), повільно — адажіо (*adagio*), помірно — анданте (*andante*), швидко — алегро (*allegro*), дуже швидко — престо (*presto*). У сучасному музичному мистецтві їх значно більше.

На мелодію твору завжди впливає ще один засіб виразності — **ритм**. Пригадай музичні твори, які ти слухав у початковій школі. Ритмічний рисунок міг бути чітким та гострим, чеканим та маршовим, вальсовим та плавним.

Темп — це швидкість, з якою виконується музичний твір. Темпи поділяють на повільні, помірні, швидкі.

Ритм — це послідовне чергування і співвідношення тривалостей звуків і пауз у музиці. Засобом вимірювання ритму є метр.

Розглянь малюнки, на яких зображено рух води. До якого малюнка можна підібрати музику в швидкому темпі, до якого — в повільному, а до якого — в помірному? Поясни свій вибір.

Джоаккіно Антоніо РОССІНІ

Відомий італійський композитор XIX ст. Зробив значний внесок у розвиток музичного мистецтва, зокрема, як автор 39-ти опер. Найвідоміші з них: «Севільський цирульник», «Отелло», «Попелюшка», «Сорока-злодійка», «Вільгельм Телль».

Дж. Россіні. «Тарантела».

Тарантела — один із найвідоміших італійських народних танців, поширений на півдні країни. Виконують його в парах, швидко й бадьоро.

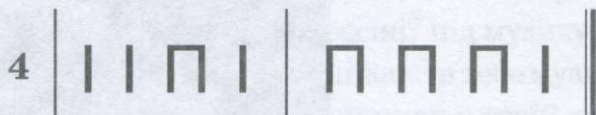
Цікава історія виникнення назви танцю. За легендою, у XV-XVI століттях в Італії його вважали єдиним засобом порятунку від укусу отруйного павука тарантула. Танцювали швидко, підстрибуючи, виконуючи активні рухи.

◀ Тарантела

Уважно розглянь графічне зображення ритмічного рисунка. Відтвори його, плескаючи в долоні, спочатку повільно, тоді — помірно і нарешті — швидко та дуже швидко.

А тепер візьми ударний інструмент і заграй на ньому під мелодію тарантели.

Барабан

Маракаси

Бубон

НАША ШКІЛЬНА КРАЇНА

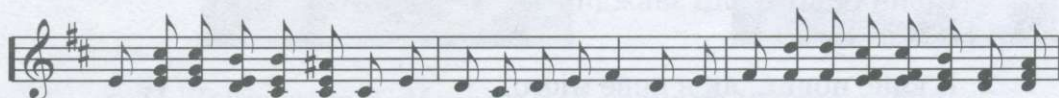
Слова К. Ібріяєва

Музика Ю. Чичкова

Наспівно

Не кру - тить стро-ка-тий гло-бус, не шу - кай - те ті міс-ця, де зна-

хо-дить-ся кра - ї - на, що про не - ї піс-ня ця. Хоч ста - ра пла-не-та на-ша вся вже

Приспів:

ви - вче-на й до нас, о - соб-ли-ва ця кра - ї-на — "бі - ла пля-ма" по-всяк-час. В кра-

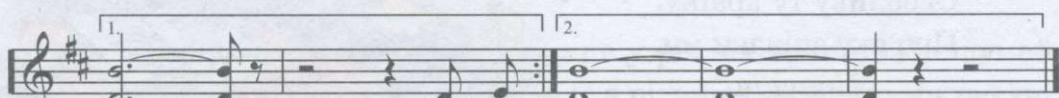
ї - ну о - ту не і-дуть, не і-дуть по-ї - зди, нас ма-ми у -

пер - ше за руч-ку при-во-дять сю - ди. В кра - ї - ні цій друж-ній, ве-

се - лій стрі-ча-ють нас як но-во-се-лів, — кра - ї - на ця в сер-ці зав-

жди!

В клас но- // -жди!

1. Не крутіть строкатий глобус,
Не шукайте ті місця,
Де знаходиться країна,
Що про неї пісня ця.
Хоч стара планета наша
Вся вже вивчена й до нас,
Особлива ця країна —
«Біла пляма» повсякчас.

Приспів:

В країну оту не ідуть,
Не ідуть поїзди,
Нас мами уперше за ручку
Приводять сюди.
В країні цій дружній, веселій
Стрічають нас як новоселів, —
Країна ця в серці завжди!

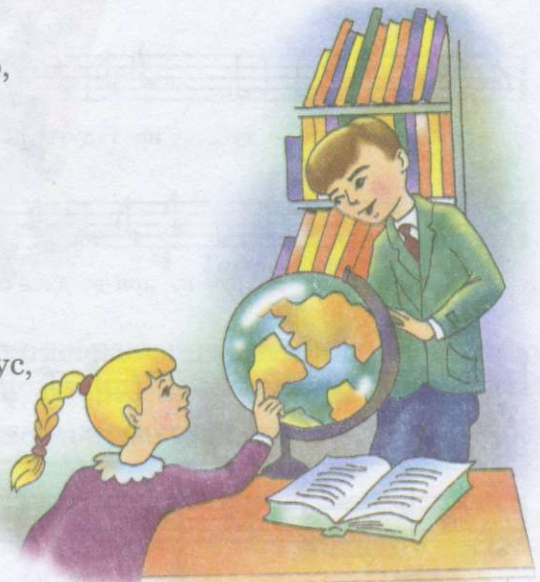

2. В клас новий, як в нове місто,
Ми приходим залюбки,
Плем'я юних фантазерів,
Шукачі й мандрівники.
Значить, знов летіти, йти нам
В цій безкрайній стороні
До нових вершин невпинно,
Випускній навстріч весні!

Приспів.

3. Тут у мріях, у розмовах,
В шелестінні сторінок
Чуєм гул новобудов ми,
Співи вранішніх пташок.
Вітер мандрів крутить глобус,
Овіваючи крильми
Особливу ту країну,
Про яку співаєм ми.

Приспів.

Тепер я знаю більше про темпи музики. Нумо, пограймо! Я покажуватиму тобі малюнки, а ти вибратиш з-поміж запропонованих музичних творів той, який найкраще розкриває зміст кожного малюнка.

- П. Чайковський. Мелодія для скрипки і фортепіано
- Й. Бах. Арія із оркестрової сюїти №3
- Дж. Россіні. «Тарантела»
- В. Моцарт. Алегро із дивертисменту №11 для оркестру

Добре! А ти поміркуй, як можна «озвучити» букет троянд, що ти переслав мені по Інтернету.

- Пригадай, яку роль виконує ритм у музиці. Яким він буває?
- Які темпи музики тобі відомі? Назви ті, що запам'ятались.
- Придумай ритмічні рисунки до вальсу, польки, тарантели, а також до репу і рок-н-ролу. Простукай їх.

Знайди фотоілюстрації танців у різних темпах. Придумай танець в улюбленому темпі, але з різними ритмічними рисунками.

У ГОСТІ ДО МУЗИЧНИХ ІНСТРУМЕНТІВ

Привіт, друже! Запрошую тебе в гості до музичних інструментів. Розкажи, які інструменти тобі довелося бачити та звучання яких тебе найбільше вразило.

Наші друзі колекціонують фотографії сучасних музикантів, які грають на різних інструментах.

Привіт, подруго! Я знову на зв'язку. Висилаю тобі мою нову колекцію зображень музичних інструментів та виконавців. Які з цих інструментів тобі відомі?

Привіт! Отримала твого листа. Цікава колекція! А тобі відомо, до якої групи належить кожен з цих інструментів? Треба про це дізнатися. До зв'язку.

Музичні інструменти поділяють на групи залежно від способу видобування звуків: струнні, духові, ударні, клавішні. Струнні інструменти звучать тоді, коли торкаються їхніх струн, духові — коли в них вдувають повітря, ударні — коли в них ударяють, а клавішні — при натисканні клавіш. Чи можна їх розпізнати на слух?

Кожен інструмент має своє неповторне звучання, свій **тембр** (забарвлення). Тембр струнних інструментів не можна сплутати зі звучанням духових або ударних, а клавішні інструменти здатні імітувати кожен із них. До речі, голоси людей теж розрізняють за тембром.

Усі інструменти можуть видавати низькі та високі звуки. Звуковий обсяг музичного інструмента або голосу від найнижчого до найвищого звука називають **діапазоном**, а частину діапазону — **регістром**.

Тембр — «забарвлення» звука.

Діапазон — обсяг звуків музичного інструмента або голосу від найнижчого до найвищого.

Регістр — ряд звуків певної висоти. Розрізняють високий, середній, низький реєстри.

П.І. Чайковський. Балет «Лускунчик»: танець феї Драже, вальс квітів, танець вівчарів.

Прислухайся, як звучать різні інструменти в танцях героїв у балеті «Лускунчик». Пригадай зміст казки з такою ж назвою.

Уяви, як танцюють фея Драже, квіти, вівчарі. Спробуй розпізнати, які музичні інструменти виконують мелодію кожного танцю.

Струнні інструменти

Духові інструменти

Клавішно-ударний інструмент

Проаналізуй ці твори за таким планом:

1. Які інструменти звучать у балеті П. Чайковського? Які з них виконують основну мелодію кожного танцю?
2. В яких регістрах звучать музичні інструменти в танці феї Драже? Скільки частин, на твою думку, в цьому танці?
3. Який тембр мають струнні інструменти скрипка та арфа? Порівняй їхнє звучання.
4. опиши тембр духових інструментів: флейти, труби і валторни. В якому танці вони виконують основну мелодію?
5. Чи допомогли тобі тембри музичних інструментів пригадати казку і «побачити» танці героїв балету?

Виконуємо пісню Ю. Чичкова «Наша шкільна країна».

Приєднуйся до проекту наших друзів!

Привіт, Христіно! Які сучасні електронні музичні інструменти ти знаєш? Як думаєш: чи можна з їхньою допомогою передати звучання цілого оркестру?

Привіт, Богдане! Я знайшла безліч сучасних обробок тих творів, які ми слухали. Пересилаю тобі. Обов'язково послухай! Напиши, що тобі найбільше сподобалося.

Розглянь зображення сучасних електронних музичних інструментів і послухай музику з балету «Лускунчик» у сучасній обробці.

◀ Електрогітара

▲ Синтезатор

▲ Електроорган

- На які групи поділяють музичні інструменти? Чим відрізняються тембри інструментів кожної групи?
- Що таке регістр? Які регістри ти знаєш? У якому регістрі співає більшість твоїх друзів?
- Який танець із балету П. Чайковського «Лускунчик» тебе найбільше вразив?

Послухай класичну композицію у сучасній обробці. Які інструменти створюють музичний супровід? Охарактеризуй тембр кожного інструмента. Прислухайся, в якому регістрі звучить музика.

ЯК РОЗПОВІДАЄ МУЗИКА?

Привіт, друже! Щодня ти чуєш різноманітну музику, і кожен твір впливає на твій настрій. Як саме?

Дізнайся, що про це думають наші друзі.

Привіт, Христіно! Сьогодні вперше почув чудову прелюдію російського композитора С. Рахманінова. Піаніст — справжній віртуоз! Музика звучить то голосно, то тихо, то повільно, то швидко...

Привіт, Богдане! Напиши мені назву твору — я обов'язково його послухаю.

С.В. Рахманінов. Прелюдія №5 для фортепіано (соль-мінор).

Сергій Васильович РАХМАНІНОВ

Російський композитор, піаніст і диригент, один із представників фортепіанного мистецтва. Серед його творів багато прелюдій, етюдів, варіацій, концертів для фортепіано з оркестром.

Прелюдія (у перекладі з латинської буквально означає «перед грою») — невелика інструментальна п'єса, яка може передувати іншій п'єсі.

Проаналізуй цей твір за таким планом:

1. Визнач характер мелодії. Чи вдалося тобі відчутти зміну темпу, настрою твору?
2. Чи повторювалась мелодія? Як ти вважаєш: скільки частин у творі?
3. Порівняй гучність звучання на початку, в середині та в кінці музичного твору.
4. Розкажи про засоби виразності прелюдії: лад, гармонію, темп, тембр, регістр.
5. Яка картина постає в твоїй уяві під музику С. Рахманінова?

У музиці є ще один засіб виразності, який допомагає композитору передати настрій і характер свого твору. Якщо той самий твір зіграти спочатку тихо, а потім гучно, то він сприйматиметься слухачами по-різному. Автор музики завжди відчуває, де і коли слід змінити силу звучання.

Зміна сили звучання — це **динаміка**. Мелодія може звучати тихо, тобто *піано* (*p*), або гучно, тобто *форте* (*f*). Якщо ці слова вимовити разом — вийде знайома тобі назва «фортепіано».

Гучність звуку завжди залежить від сили звучання. Виконавець музики може змінити гучність звуку за допомогою техніки гри.

Зміну сили звучання в музиці називають **динамікою**.
Динамічні відтінки музики: *f* (форте) — голосно,
p (піано) — тихо.

Прослухай прелюдію С. Рахманінова ще раз. Запиши динаміку цього твору, використовуючи знаки *p* та *f*.

Музика, як і живопис, має свої відтінки. Спробуй намалювати музику за допомогою пензлика і фарб. Добери колір, з яким у тебе асоціюється прелюдія, а динамічні відтінки зобрази різними відтінками цього кольору.

Виконуємо пісню Ю. Чичкова «Наша шкільна країна».

Заспівай цю пісню під фонограму, використовуючи, де потрібно, динамічні відтінки. Уяви себе в музичній студії та запиши своє виконання на диктофон.

Візьми участь у конкурсі «Найкращий співак класу». Куплет виконуватиме соліст, а приспів — увесь клас. Хто буде найкращим солістом?

ПІСНЯ ПРО ЧАРІВНИКІВ

Слова В. Лугового

Музика Г. Гладкова

Жваво, весело

Щоб змогли ми всі ко-лись по-ле-тіть до Мар-са,

змал-ку мрі-я-ти на-вчись та по-вір у каз-ку. Роз-ка-

жіть нам, хто ге-рой, як тво-ри-ти ди-во? Хто смі-

ли-вий й чес-ний — той ча-рів-ник прав-ди-вий! //

ди-вий! Хто смі-ли-вий й чес-ний — той ча-рів-ник прав-ди-вий!

1. Щоб змогли ми всі колись
Полетіть до Марса,
Змалку мріяти навчись
Та повір у казку.

Приспів:

Розкажіть нам, хто герой,
Як творити диво.
Хто сміливий й чесний — той
Чарівник правдивий!

2. В добрий час і в час біди
Треба говорити:
«Легше з піснею завжди
Нам на світі жити!»

Приспів.

3. Де і як би ти не жив,
Пам'ятай щомиті:
Дружба творить сотні див
Кожен день у світі.

Приспів.

Пропоную тобі пограти з друзями в гру «Веселий ланцюжок». Заспівайте перший куплет «Пісні про чарівників» ланцюжком: кожен по черзі виконує тільки один звук (склад) пісні. З цих звуків має утворитися мелодія куплету. Приспів виконуйте разом. Хто пропустить свій звук (склад) — увесь куплет танцює власну імпровізацію. Розпочнімо?

Розглянь таблицю і пригадай звучання музичних творів, які ми слухали на уроках. Визнач темп кожного твору й обери один варіант відповіді. Порівняй свої відповіді з відповідями однокласників.

Композитор	Назва твору	Темп музики у творі
П.І. Чайковський	Мелодія для скрипки і фортепіано	Швидкий, помірний, повільний
К.В. Глюк	Мелодія з опери «Орфей та Еврідіка»	Швидкий, помірний, повільний
Й.С. Бах	Арія із оркестрової сюїти №3	Швидкий, помірний, повільний
В.А. Моцарт	Алегро з дивертисменту №11 для оркестру	Швидкий, помірний, повільний

Христіно, в якому темпі, на твою думку, рухаються тварини, вода в морі, люди під час відпочинку і коли поспішають?

Спочатку, Богдане, виконай моє завдання. Надсилаю тобі фотокопії двох картин. У кожній картині є певний темп. Який саме?

Розглянь репродукції картин відомих художників. Допоможи Богданові визначити темп кожної картини. Обґрунтуй свою думку.

І. Левітан. «Осінній день.
Сокольники»

М. Самокиш. «Трійка»

Поміркуй, які з цих кольорів «звучать» голосно та дуже голосно, а які — тихо і дуже тихо. Назви їхні номери.

1 2 3 4 5 6 7

8 9 10 11 12 13 14

- Пригадай, що таке гучність звуку в музиці. Як називають голосне і тихе звучання мелодії?
- Як динаміка пов'язана з кольором? Що спільного між музикою і живописом?
- Який твір називають прелюдією?
- Охарактеризуй динаміку музики у прелюдії С. Рахманінова.
- Який настрій у тебе викликала музика композитора?
- Розкажи про засоби виразності прелюдії С. Рахманінова і «Пісні про чарівників» Г. Гладкова.

Прослухай свій улюблений музичний твір. Охарактеризуй динаміку цього твору та зобрази її в кольорі фарбами.

Пригадай і назви засоби виразності в музиці.

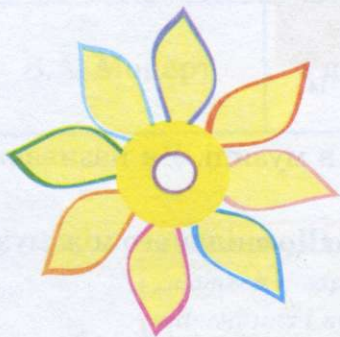
МУЗИЧНА СКАРБНИЧКА КОМПОЗИТОРА

Привіт! Сьогодні запрошую тебе в гості до композитора. Хочеш дізнатися, як він створює музику? Тоді приєднуйся до наших друзів і разом з ними завітай у його творчу майстерню.

Привіт, Христіно! Мене давно цікавить питання: як композитор створює музичний твір? Чи можна навчитися писати музику? Що для цього потрібно?

Привіт, Богдане! Думаю, композитор перш за все повинен мати талант. А допомагають йому творити всі засоби музичної виразності, які ми вивчали на уроках.

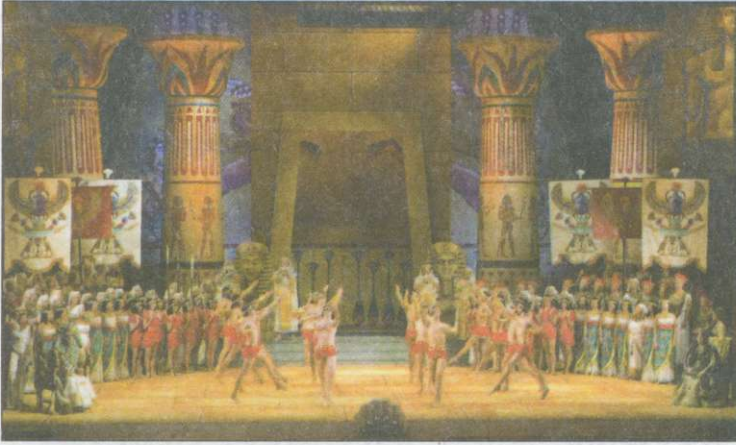

Розглянь «квітку таланту». Кожна пелюстка означає один із засобів виразності в музиці. Озвуч назви пелюсток та порівняй свої відповіді з відповідями однокласників. Чи все ви пригадали?

(Мелодія, лад, гармонія, темп, тембр, динаміка, ритм, регістр.)

Розглянь зображені сцени з оперного спектаклю. Уяви музику, яка їх озвучує. Грає один інструмент чи цілий оркестр? Яка динаміка твору: голосно чи тихо звучить музика? Визнач регістр: високий, низький, середній або їх поєднання. Який темп музики: повільний, помірний чи швидкий? Який музичний лад: мажорний чи мінорний? Який ритмічний рисунок: плавний, чіткий, чеканий чи уривчастий?

Сцени з опери Дж. Верді «Аїда»

А зараз прозвучить відгадка — послухай музику!
Дж. Верді. Тріумфальний марш із опери «Аїда».

Проаналізуй цей твір за таким планом:

1. Чим ця музика особлива?
2. Визнач жанр та характер музичного твору. Обґрунтуй свою думку.
3. Які засоби музичної виразності тобі вдалося розпізнати? Розкажи про мелодію, лад, гармонію, ритм, темп, регістр, динаміку твору.
4. Який настрій навіяла тобі музика?

«Аїда» — опера Дж. Верді в чотирьох діях. У ній ідеться про війну Єгипту з Ефіопією, а також про кохання єгипетського полководця Радамеса й ефіопської царівни Аїди. Кожний із героїв — Аїда, Радамес, єгипетська царівна Амнеріс, цар Ефіопії Амонасро, верховний жрець Єгипту Рамфіс — мають неповторний характер і образ.

Триумфальний марш «розповідає» про блискучу перемогу єгиптян над ефіопами і повернення Радамеса з військом додому.

Джузеппе Фортуніно Франческо ВЕРДІ

Італійський композитор, диригент. Автор 26 опер, струнного квартету, романсів та церковної музики (найвідоміший твір — «Реквієм»).

Чудові опери Верді — «Бал-маскарад», «Ріголетто», «Травіата», «Трубадур», «Аїда», «Фальстаф», «Отелло» — донині не сходять зі сцен оперних театрів усього світу.

Сьогодні я вперше послухав оперу Джузеппе Верді. От би побачити її постановку на сцені театру!

А я неодноразово була в оперному театрі! Приїжджай до мене в гості — підемо разом. А зараз перегляньмо відеофрагмент «Триумфальний марш» з опери «Аїда» Джузеппе Верді.

Розглянь таблицю. В ній відсутні назви творів, з якими ми ознайомилися на уроках. Пригадай ці твори.

Портрет композитора	Назва твору	Прізвище композитора
		П. Чайковський
		К. Глюк
		Й. Бах
		В. Моцарт
		С. Рахманінов
		Дж. Россіні

Що об'єднує музику з іншими видами мистецтва? Розглянь таблицю і серед поданих нижче слів та словосполучень вибери ті, які найточніше характеризують зв'язок кожного виду мистецтва з музикою.

Вид мистецтва	Театр	Цирк	Живопис	Скульптура	Кіно	Хореографія	Література

1. Танець і жест.
2. Застигла музика в кольорі.
3. Застигла музика в бронзі.
4. Слово.
5. Сценічна дія і слово.
6. Сценічна дія і зйомка.
7. Акробатика, дресура.

Виконуємо вивчені пісні. **Конкурс «Найкращий виконавець».**

За поданими ілюстраціями впізнай пісні, які ми вивчали на уроках, та заспівай їх.

Христіно, перевірмо свої знання. Спробуй виконати тестові завдання. Візьми до уваги, що найскладніші з них подано у графі з червоним квадратом, найпростіші позначено жовтим квадратом, а завдання середнього рівня — зеленим.

Тоді, Богдане, будемо виставляти одне одному бали. За кожну правильну відповідь на завдання високого рівня — 4 бали, середнього рівня — 3 бали, а початкового рівня — 2 бали. Якщо відповідь неправильна — 0 балів, якщо часткова — мінус 1 бал. Ну що, почнемо?!

ПЕРЕВІР СЕБЕ

	2 бали	• Автор музичних творів — це: а) виконавець; б) слухач; в) композитор. • Одноголосне вираження музичної думки — це: а) лад; б) гармонія; в) мелодія. • Невелика інструментальна п'єса наспівного характеру — це: а) арія; б) прелюдія; в) полька. • Швидкість, з якою виконується музичний твір, — це: а) тембр; б) ритм; в) темп. • Гучність звучання музики — це: а) динаміка; б) темп; в) тембр. • Швидкий італійський народний танець — це: а) полька; б) тарантела; в) вальс. • Чергування звуків різної тривалості — це: а) темп; б) ритм; в) пульс.
	3 бали	• Засіб виразності, що визначає звуки різного забарвлення, — це: а) тембр; б) динаміка; в) гучність. • Музичний інструмент, який виконує мелодію танцю феї Драже з балету П. Чайковського «Лускунчик»: а) арфа; б) челеста; в) скрипка. • Австрійський композитор, автор дивертисменту: а) Й. Бах; б) В. Моцарт; в) Дж. Верді. • Обсяг звуків музичного інструмента або голосу: а) регістр; б) діапазон; в) динаміка.
	4 бали	• Музика і література пов'язані: а) танцем і жестом; б) кількістю виконавців; в) словом. • Твори живопису і музика мають спільний засіб виразності: а) тембр; б) темп; в) регістр. • На основі давньогрецького міфу написана опера: а) «Аїда»; б) «Орфей та Еврідіка»; в) «Тарас Бульба».

ІСТОРІЯ НАРОДУ В ПІСНІ

Привіт, мій друже! Сьогодні помандруємо в світ української народної музики й ознайомимося з народними піснями та народними музичними інструментами.

Привіт, Богдане! Ми вже давно товаришуємо, а української культури я зовсім не знаю!

Христіно, запрошую тебе в Україну. Ми відвідаємо картинну галерею, побуваємо в оперному театрі й вирушимо до села, де найбільше зберігся пісенний фольклор. А сьогодні ознайомимося з історією українського музичного мистецтва.

Українська музична культура має багату історію. Національну спадщину складають народні пісенні традиції та обряди, неповторні мелодії народних танців, шедеври інструментальної музики. Найбільшим скарбом є народна пісня, що за своїм значенням у житті народу, тематикою, сюжетом і музичними особливостями поділяється на багато різноманітних жанрів. Своєрідним символом національної історії та культури є думи й історичні пісні.

Думи як окремий жанр почали виділяти з XV століття. Джерелом їх виникнення стали величальні пісні, що набули поширення ще в XI ст. і прославляли князів, змальовували їхні походи, битви та подвиги. У XVII ст. в тематиці дум почали переважати розповіді про драматичні сторінки з життя народу, відвагу і завзяття у боротьбі з ворогом.

Творцями і виконавцями дум були мандрівні співці — кобзарі, які супроводжували свій спів грою на музичному інструменті — *кобзі* (рідше — на *бандурі* чи *лірі*). Характерною рисою думи є її будова: заспів, власне дума з ліричним відступом і кінцівка (славослів'я).

В історичних піснях, котрі з'явилися у XV ст., оспівували реальних історичних осіб або безіменних героїв, розповідали про визвольну боротьбу українського народу з турецько-татарськими поневолювачами та польською шляхтою, про стихійні селянські повстання («Пісня про Байду», «Ой Морозе, Морозенку...», «За Сибіром сонце сходить» та інші). Сьогодні ці пісні виконують як з інструментальним супроводом (оркестр або ансамбль), так і без нього (а капела).

Думи — українські народні твори ліро-епічного жанру, які виконували мандрівні співці-музики: кобзарі, бандуристи, лірники.

Історичні пісні — твори, присвячені історичним подіям або героям української історії.

А капела — виконання пісні без інструментального супроводу.

М. Дмитренко.
«Кобзар»

Кобза — український струнний щипковий музичний інструмент.

Кобзарі — українські народні співці, які супроводжували свій спів грою на кобзі або бандурі.

Українська народна пісня «Засвіт встали козаченьки» у виконанні чоловічої хорової капели.

Українська народна пісня «Засвіт встали козаченьки». Інтродукція з опери «Тарас Бульба» М. Лисенка.

Інтродукція — невеликий оркестровий розділ на початку опери, вступ до прологу або першої дії.

Проаналізуй ці твори за таким планом:

1. Чим особливі українські історичні пісні?
2. Що тебе вразило у звучанні чоловічого хору? Визнач його тембр.
3. Як змінилась українська народна пісня в інтродукції М. Лисенка? Розкажи про свої враження.
4. Чим відрізняється інструментальний твір від вокального? Які інструменти його виконують? Пригадай скарбничку композитора й опиши засоби виразності цього твору.
5. Розкажи, який настрій викликала в тебе прослухана музика.

Микола Віталійович ЛИСЕНКО

Засновник української класичної музики, композитор, піаніст, диригент, педагог, збирач українського фольклору й автор чудових обробок народної музики для голосу й фортепіано та хору.

Написав декілька творів духовної тематики та ряд творів для оркестру і фортепіано. Важливе місце у творчій спадщині композитора займає музика на тексти Т. Шевченка, а також опери (в тому числі й дитячі): «Тарас Бульба», «Наталка Полтавка», «Енеїда», «Пан Коцький», «Коза Дереза» та ін.

Опера «Тарас Бульба» написана за сюжетом однойменної повісті Миколи Гоголя. У ній розповідається про історичні події в житті України, мужність та героїзм козацтва.

Розглянь картину невідомого художника «Козак Мамай», на якій зображено ідеалізований образ козака. Це захисник українського народу, степовик, мандрівник, воїн, мудрець, казкар в одній особі. Його «портрет» можна було побачити в українських оселях поряд з іконами.

Який музичний інструмент зображено на картині? Добери музику, яка була б співзвучна із цим живописним твором. Опиши свої враження від картини.

Невідомий художник.
«Козак Мамай»

ОЙ НА ГОРІ ТА ЖЕНЦІ ЖНУТЬ

Українська народна пісня

mf

Ой на го - рі та жен - ці жнуть, а по - під го -
ро - ю я - ром - до - ли - но - ю ко - за - ки йдуть. Гей,
до - ли - но - ю, гей, ши - ро - ко - ю, ко - за - ки йдуть!

1. Ой на горі та женці жнуть,
А по під горою
Яром-долиною
Козаки йдуть.

Гей, долиною,
Гей, широкою,
Козаки йдуть.

2. Попереду Дорошенко
 Веде своє військо,
 Військо Запорізьке
 Хорошенько.
 Гей, долиною,
 Гей, широкою,
 Хорошенько.

3. А позаду — Сагайдачний,
 Що проміняв жінку
 На тютюн та люльку,
 Необачний.
 Гей, долиною,
 Гей, широкою,
 Необачний.

4. «Гей, вернися, Сагайдачний,
 Візьми свою жінку,
 Віддай тютюн-люльку,
 Необачний!
 Гей, долиною,
 Гей, широкою,
 Необачний!»

5. «Мені з жінкою не возиться,
 А тютюн та люлька
 Козаку в дорозі
 Знадобиться!
 Гей, долиною,
 Гей, широкою,
 Знадобиться!»

6. Гей, хто в лісі, озовися!
 Та викрешем вогню,
 Та закурим люльку,
 Не журися!
 Гей, долиною,
 Гей, широкою,
 Не журися!

Автором пісні «Ой на горі та жінці жнуть» є відома співачка, виконавиця власних та народних пісень Маруся Чурай. Ця пісня була дуже популярною й зазнала багатьох змін, тому й утворилося декілька її варіантів.

Виконай пісню разом з однокласниками, супроводжуючи спів грою на ударних інструментах.

Об'єднайтеся у дві групи.

1-ша група виконує музичний супровід на ударних інструментах.

2-га група виконує пісню.

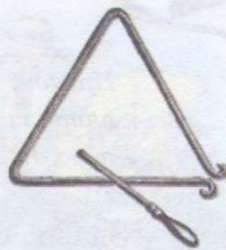
Потім поміняйтеть ролями і виконайте пісню ще раз.

Барабан

Маракаси

Трикутник

- Пригадай історію виникнення дум та історичних пісень. Охарактеризуй особливості їх звучання і виконання.
- Грою на якому музичному інструменті супроводжували свій спів кобзарі?
- Як називається виконання пісні без інструментального супроводу?
- Які музичні твори звучали на уроці? Чи всі вони мали інструментальний супровід?
- Розкажи, яка пісня отримала «друге» життя в опері. Як називається твір? Хто його автор?

Чи звучать у твоїй родині народні пісні? Які? Чи є серед них подібні до історичних пісень?

Склади невелику казкову розповідь про українську народну пісню. Оформ її у вигляді книжечки.

ДАВНІ УКРАЇНСЬКІ ОСІННІ ОБРЯДИ

Привіт, мій друже! Запрошую тебе в мандрівку до історичного минулого нашої країни, щоб ознайомитися з народними обрядами і традиціями.

Поглянь: наші друзі знову на зв'язку.

Привіт, Христіно! Історію мого народу неможливо уявити без народних обрядів. Пропоную тобі ознайомитись із ними.

Привіт, Богдане! Мене насамперед цікавлять календарно-обрядові дії. У нас такі дуже популярні.

Здавна слов'яни вірили в сили природи. Вони вважали, що обрядовими піснями можуть вплинути на природні явища, щоби виростити та зберегти щедрий урожай. Обрядова пісня тісно пов'язана з працею людини, родинним побутом та народним календарем. Яскравим свідченням цього є, зокрема, жнивварські пісні.

Народний обрядовий календар

Жнивварські пісні наповнені вдячністю за плодючий урожай. Їх співали серцем і душею, бо жнива — святкова мить у житті хлібороба. В піснях йому бажали здоров'я, гарного врожаю, добробуту та щастя в сім'ї. Особливо шанували невтомну працю жінок:

Ой ниво, наша ниво,
Верни нам нашу силу!
Ми на тобі жили,
Силоньку положили.

Жниварські пісні бувають трьох видів.

У *зажинкових* піснях бажали добрих жнив, здоров'я жінцям і багатства господареві. Ці пісні безпосередньо пов'язані з процесом зажинання першого снопа.

У *жнивних* піснях часто звучали мотиви важкої праці. Їх виконували, коли йшли в поле, поверталися з роботи чи перепочивали. В цих піснях висміювали лінивих косарів чи жінців.

Обжинкові пісні — найчисленніші та найбагатші за формою і змістом, образами, тематикою. В них висловлювали радість від закінчення тривалої, виснажливої праці, прославляли ниву за щедрий урожай, величали господаря й господиню.

Зажинки

Жнива

Обжинки

Закінчення жнив відзначали особливо урочисто. Жінці залишали на ниві невеликий кущ жита, який називали «спасовою бородою», підв'язували його, прикрашали польовими квітами і стрічками. Потім висловлювали побажання доброго врожаю в наступному році і залишали «спасову бороду» до початку оранки.

Також жінці ходили по полю, збирали колоски, плели з них обрядовий вінок і співали:

Котився віночок по полю,
Просився у женчиків додому:
— Візьміть мене, женчики, з собою
Та занесіть до господаря в стодолу,
Бо вже я в чистім полі набувся,
Буйного вітрику начувся,
Од ясного сонечка нагрівся,
А дрібного дощичку напився.

Жнивварські календарно-обрядові **пісні** пов'язані зі жнивими. Вони поділяються на три групи: *зажинкові, жнивні та обжинкові*.

Виконуємо пісню «**Ой на горі та жінці жнуть**».

Разом з однокласниками підготуйтеся до інсценізації пісні. Розподіліться на дві групи: актори та музиканти.

Актори будуть зображати козаків, імітуючи вершників, та співати.

Музиканти виконуватимуть інструментальний супровід пісні; в цій групі обов'язково повинен бути *диригент*.

Потім поміняйтеся ролями. На завершення обговоріть, кому вдалося найкраще виконати свою роль.

М. Лисенко. Кантата «Радуйся, ниво неполітая» на слова Т. Шевченка (V ч. «Оживуть степи, озера...»).

Українська народна пісня «Ой на горі та жінці жнуть» у виконанні чоловічої капели.

Кантата (у перекладі з італійської — «співати») — концертний твір урочистого або ліро-епічного характеру, що складається з декількох частин і виконується співаками (солістами) та хором у супроводі оркестру.

Проаналізуй ці твори за таким планом:

1. Про що розповідають обидва твори? З якими народними обрядами вони пов'язані?
2. Опиши мелодію кожного твору, добираючи відповідні слова.
3. Охарактеризуй тембри голосів, які виконують кожен твір. Чим вони подібні і чим відрізняються?
4. Яку роль у кантаті, на твою думку, виконують оркестр та хор?
5. Порівняй обидва твори за ритмом та динамікою. Що в них спільного?

Приєднуйся до проекту наших друзів!

Як цікаво, Богдане! Скільки нового я дізналася про жниварські обряди в Україні! Як ти думаєш: у європейських країнах існують подібні традиції чи ні?

Гадаю, так — адже в Європі теж вирощують хліб. Давай пошукаємо інформацію про жниварські пісні різних народів та порівняємо їх з українськими. Згода?

- Розкажи про осінні народні обряди. Що уособлювала жнивна «спасова борода»?
- На які групи поділяють жниварські пісні? Стисло охарактеризуй кожну з них.
- Який твір двох геніальних українців — поета і композитора — звучав на уроці? Розкажи, що тобі відомо про цих митців.

Послухай альбом народних пісень. Зверни увагу, чи є в ньому жниварські пісні.

Проілюструй пісню про жнива, яку ти пам'ятаєш.

Підготуй інформацію про жниварські пісні різних народів.

ПІСНЯ ЖИВЕ СЕРЕД НАС

Привіт, мій друже! Пропоную тобі цікаву фольклорну експедицію. Будемо вивчати народні пісні, поширені в побуті.

Наші друзі теж зацікавились піснями цього жанру. Подивись — вони на зв'язку.

Привіт, Христіно! Хочеш побувати у віртуальній фольклорній експедиції? Будемо вивчати народні пісні, які й досі співають в українських родинах.

Чудово, Богдане! Варто лише спочатку дізнатися про історію їх виникнення.

 Надзвичайним скарбом нашого народу завжди була пісня. Українці співали в будень і в свято, в рідному домі і на чужині, виливали свою радість і тугу. Пісні про родинне життя і побут, прагнення народу до волі та пошуки кращої долі становлять окремий пласт народної творчості і називаються **побутовими**.

Побутові пісні надзвичайно різноманітні за тематикою, сюжетами й мотивами.

Виникнення *козацьких* пісень пов'язане з історією козацтва. В них оспівуються козацькі походи, туга за рідними і батьківщиною, сутички з ворогами й нелегка доля в полоні.

Кріпацькі пісні зображають тяжке підневільне життя селян.
Ліричні пісні розповідають про кохання, біль розлуки, щастя материнства й горе сирітства, сімейну злагоду й незгоду.

У *жартівливих* піснях особисті почуття, сімейні проблеми або життєві історії змальовуються з доброзичливим гумором.

Колискові пісні передають прагнення матері бачити свою дитину здоровою й щасливою, розумною, доброю і працьовитою.

Дитячі пісні — це різноманітні забавлянки, заклички, дражнилки, лічилки тощо.

У побутових піснях мелодія, як правило, нескладна, часто повторюються фрази або окремі слова, приспів іноді відсутній. Розповідь ведеться від головного героя або декількох осіб.

Побутові пісні — це пісні, в яких відображено почуття, переживання та думки людини, пов'язані з її особистим життям та життям усього народу.

Виділяють пісні: *козацькі, дитячі, колискові, ліричні, жартівливі, кріпацькі* та ін.

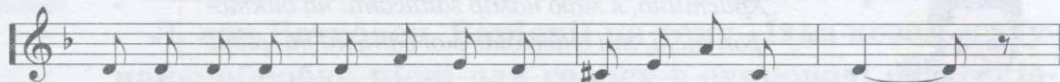
ЇХАВ КОЗАК ЗА ДУНАЙ

Українська народна пісня

Рухливо

Ї - хав ко - зак за Ду - най, ска - зав: "Дів - чи - но, про - щай!

Ти, ко - ни - ку во - ро - нень - кий, не - си та гу - лий!"

Ви - йшла руч - ки за - ло - ми - вши і тя - жень - ко за - пла - ка - вши:

"Як ти ме - не по - ки - да - єш — тіль - ки по - ду - май!"

1. Їхав козак за Дунай,
Сказав: «Дівчино, прощай!
Ти, конику вороненький,
Неси та гуляй!»
2. Вийшла, ручки заломивши
І тяженько заплакавши:
«Як ти мене покидаєш, —
Тільки подумай!»
3. «Білих ручок не ламай,
Ясних очок не стирай,
Мене з війни зі славою
К собі очитай!»
4. «Не хочу я нічого,
Тільки тебе одного;
Ти будь здоров, мій миленький,
А все пропадай!»

Христіно, я маю намір записати на диктофон пісні, які співають мої батьки та рідні.

А я запишу пісні моєї родини. Цікаво, у кого їх вийде більше?

Доля відомої української пісні «Їхав козак за Дунай» має цікаву майже трьохсотлітню історію. Українці співали її ще в середині XVIII століття, а невдовзі вона набула популярності і в Західній Європі.

Якось німецький композитор Л. ван Бетховен почув цей мотив у Відні. Так народився твір — варіації на тему пісні «Їхав козак за Дунай». Композитор кілька разів опрацював мелодію і створив обробки для голосу в супроводі фортепіано, скрипки та віолончелі й обробку для фортепіано і флейти, що увійшли в збірник «Варіації на російську тему». Згодом пісня долинула до Італії і залишилася там у творі італійського композитора Томмазо Траєтта. Учень В. Моцарта — композитор Й. Гуммель та німецький композитор Й. Шнайдер теж написали обробки цієї пісні для інструментів і хору.

Слова популярного пісенного твору переклали французькою, чеською, англійською мовами; він навіть подолав відстань через океан і опинився в Америці.

Яким же чином ноти пісні «Їхав козак за Дунай» потрапили до рук європейських композиторів та хто насправді її автор?

Науковці з'ясували, що створив пісню Семен Климовський — козак Харківського полку. Отож, авторська пісня, написана три століття тому, стала не тільки українською народною, а й підкорила увесь світ.

Українська народна пісня «Їхав козак за Дунай» у виконанні хорової капели та народного оркестру.

Л. ван Бетховен. Варіації на тему «Їхав козак за Дунай»: обробка пісні для голосу в супроводі фортепіано, скрипки та віолончелі; обробка пісні для фортепіано і флейти.

Капела — великий висококваліфікований хоровий колектив, здатний виконувати музику для хору з інструментальним супроводом або без нього.

Проаналізуй ці твори за таким планом:

1. Опиши свої враження від прослуханих творів.
2. Як змінилась українська пісня у творі Л. ван Бетховена?
3. Які засоби виразності використав композитор у своїх варіаціях? Охарактеризуй їх.
4. Пригадай, які твори Л. ван Бетховена тобі доводилося слухати раніше.

Людвіг ван БЕТХОВЕН

Всесвітньовідомий німецький композитор, творам якого властиві ясність та чіткість побудови, сила, неймовірне відчуття гармонії зі світом та утвердження радості буття. Написав 9 симфоній, 11 увертюр, 5 концертів для фортепіано з оркестром, балет «Творіння Прометея», оперу «Фіделіо», понад 50 сонат, чимало пісень, обробок пісень та інші інструментальні й вокальні твори.

У творчості Л. ван Бетховена простежуються мотиви й інших українських пісень. Андрій Розумовський — син останнього українського гетьмана — навіть замовив композитору три кuartети. У першому з них Бетховен використав мелодію української народної пісні «Ой надворі метелиця», в другому і третьому — варіації на тему пісні «Від Києва до Лубен». Зацікавився композитор і українським танцем «Козачок», мелодію якого використав одразу в двох сонатах. А в славетній Дев'ятій симфонії звучать мотиви козацьких пісень.

Виконай ритмічний супровід до пісні «Їхав козак за Дунай» на улюбленому ударному музичному інструменті. Намагайся створити різні варіації до кожного куплету. Імпровізуй: ти — композитор!

Приєднуйся до проекту наших друзів!

Привіт, Христіно! Мені вдалося зібрати цілу колекцію родинно-побутових пісень! Пересилаю її тобі. До речі, до мові фольклорної експедиції приєдналися всі рідні. А зараз ми гуртом готуємо відеоролик «Пісні мові родини»...

Привіт, Богдане! Дякую за чудові пісні. Тепер і моя родина почне співати! Знаєш, я мрію послухати ваші пісні у живому звучанні та на власні очі побачити українські народні інструменти.

- Які народні пісні називають побутовими?
- Розглянь репродукції картин. Про які різновиди побутових пісень вони тобі нагадують?

Невідомий автор.
«Козак Мамай»

О. Збруцька.
«Загублений світ»

П. Васюков.
«Несе Галя воду»

- Які побутові пісні ти знаєш?
- Для яких музичних інструментів Л. ван Бетховен написав варіації на тему української народної пісні «Їхав козак за Дунай»?

Які народні пісні люблять співати у твоїй родині? Виконай одну з них разом з батьками і запиши ваш спів на диктофон.

Розкажи, які телепередачі або рекламні ролики з виконанням народних пісень тобі особливо запам'яталися.

НАРОДНІ ІНСТРУМЕНТИ

Привіт! Чи доводилося тобі бачити українські народні музичні інструменти? Отож, запрошую тебе до краєзнавчого музею.

А от і наші друзі — вони нарешті зустрілися! Христина гостює в Україні.

Привіт, Богдане! Мене вразила не лише краса вашого краю, а й щирість, гостинність людей.

Привіт, Христино! Радий вітати тебе в Україні. Ходімо до краєзнавчого музею! Сьогодні покажу тобі українські народні музичні інструменти.

Музичні інструменти з'явилися у процесі трудової діяльності людини. Найдавнішими вважають ударні інструменти, звуки яких задавали певний ритм і допомагали організувати групову роботу.

Перші духові музичні інструменти слугували для передачі звукових сигналів на досить велику відстань. Наші предки виготовляли їх із рогів та трубчастих кісток тварин, раковин молюсків, стебел очерету та інших рослин.

Струнні інструменти з'явилися значно пізніше — їх прообразом був лук із туго натягнутою тятивою. Струнні інструменти люди не використовували у практичній діяльності, як ударні та духові, а створювали їх для власного задоволення.

У процесі економічного і культурного розвитку суспільства музичні інструменти вдосконалювались та створювались нові.

У часи Київської Русі на теренах України були поширені гуслі, дерев'яні труби, роги, бубни й різні свирілі, пищалі та сопілки. На Запорозькій Січі популярними інструментами стали литаври, барабани, козацькі сурми і труби.

У сучасній Україні народні інструменти входять до складу найрізноманітніших ансамблів та оркестрів.

Українські народні музичні інструменти поділяють на три групи:

ударні — бубон, барабан, литаври, тарілки;

духові — сопілка, ріжок, сурма, трембіта, волинка;

струнні — бандура, кобза, басоля, гудок, цимбали.

Розглянь малюнки і спробуй встановити відповідність між зображеними музичними інструментами та їхніми характерними ознаками.

Сопілка

Дерев'яний духовий інструмент з високим тембром

Ударний інструмент

Струнно-смичковий інструмент з низьким тембром

Струнно-ударний інструмент

Струнно-щипковий інструмент

Духовий інструмент з міхуром та декількома трубками

Цимбали

Волинка

Бубон

Басоля

Бандура

Духові інструменти мають різні тембри, які легко розпізнати на слух: ніжний звук сопілки, закличний сигнал сурми або густий і надзвичайно сильний звук трембіти.

Багатоголосна волинка — колоритний народний інструмент, що складається з декількох трубок, які кріпляться до торби або міхура з повітрям. Побутував переважно серед пастухів і набув значного поширення у середньовічній Європі. В Україні з'явився приблизно у XVI ст. та отримав багато синонімічних назв: «дуда», «коза», «баран», «міх». Цікаво, що волинка входила до полкового оркестру Війська Запорозького.

На **струнних** інструментах звук утворюється по-різному: бандура і кобза потребують щипкового дотику, на басолі й гудку грають смичком, а на цимбалах звук видобувають ударами паличок по струнах.

Л. Колодуб. «Гуцульські старосвітські награвання» (соло сопілки).

М. Скорик. Мелодія (скрипка і бандура).

Є. Адамцевич. «Запорозький марш» у виконанні оркестру українських народних інструментів.

Проаналізуй ці твори за таким планом:

1. Чи вдалося тобі розпізнати на слух українські народні інструменти, що звучали в даних композиціях?
2. Охарактеризуй тембр кожного інструмента і розкажи про особливості його звучання.
3. Які засоби музичної виразності допомогли композиторам створити яскраві музичні образи?

Лев Миколайович КОЛОДУБ

Композитор, педагог, академік Академії мистецтв України, громадський діяч. Народний та заслужений артист України. Автор кількох опер та оперет, 12 симфоній, концертів, камерних творів, хорів та інструментальних п'єс.

Євген Олександрович АДАМЦЕВИЧ

Сліпий бандурист, віртуозний виконавець українських народних історичних пісень, автор «Запорозького маршу».

Мирослав Михайлович СКОРИК

Композитор і музикознавець, народний артист України, художній керівник Київської опери (з 2011 р.). Автор кантат для хору та симфонічного оркестру, камерно-інструментальних творів, музики до фільмів та спектаклів.

Виконуємо українську народну пісню «**Їхав козак за Дунай**». Заспівай пісню разом із друзями під фонограму. Уяви себе в музичній студії та запиши власне виконання і спів друзів на диктофон. У кого вийшло найкраще?

Богдане, я так вражена подорожжю! Тепер ти приїжджай у гості — я розповім тобі про європейські народні інструменти.

Дякую, Христіно! Обов'язково приїду! Цікаво буде порівняти вашу музичну культуру з нашою. До зустрічі!

- На які три групи поділяють українські народні інструменти?
- Пригадай назви інструментів, що належать до кожної з цих груп.
- Звучання яких народних інструментів тобі найбільше подобається?
- Які музичні твори звучали сьогодні на уроці?
- Порівняй тембри звучання народних інструментів у прослуханих композиціях.

Послухай свою улюблену музику. Які інструменти її виконують? Чи є серед них народні інструменти? Які?

Намалюй народні музичні інструменти, які тобі запам'яталися. За бажанням виготов книжку-розгортку або буклет «Музичні інструменти України».

ДИТЯЧА НАРОДНА ПІСНЯ

Привіт! Ти вже знаєш, що в Україні народні пісні співають і дорослі, й діти. А що тобі відомо про дитячий пісенний фольклор?

Наші друзі теж зацікавилися цим питанням.

Привіт, Богдане! Я слухаю музику щодня, зокрема, багато сучасних дитячих пісень. Цікаво, а які пісні для дітей були поширені в Україні раніше?

Привіт, Христіно! Я теж замислився, що слухали і співали наші прадіди, коли були такими, як ми з тобою.

Дитячий пісенний фольклор охоплює надзвичайно широке коло народних пісень, що розрізняються за тематикою, образами, формою, призначенням, способом і часом виконання.

Коліскові пісні зачаровують ніжністю, мелодійністю, барвистими образами.

Ігрові пісні супроводжують хороводні та сюжетні ігри, збагачують їх, надають певного колориту.

Лічилки — здавна придуманий спосіб справедливого розподілу ролей у грі.

Заклички виражають звернення дитини до явищ та сил природи, що змальовуються як живі істоти.

Змістом *небилиць* є пустотливі й дивовижні відхилення від загальноновизнаної норми, причому діти ні на хвилину не сумніваються, що насправді так не буває.

Дражнилки дають можливість дітям висловити невдоволення, гнів, образу; висміяти кривдника, приписавши йому або нісенітні риси зовнішності, або безглузді в реальному житті вчинки.

Побутові дитячі пісні відображають почуття й переживання дитини, пов'язані з родинними взаєминами, стосунками з ровесниками, пізнанням навколишнього світу. Часто дійовими особами цих пісень стають рослини, тварини, казкові персонажі або міфічні істоти.

Найбільший пласт дитячого пісенного фольклору складають *календарні* пісні: колядки, щедрівки, веснянки, гаївки тощо.

Цікаво, що дитячі народні пісні мають різні джерела походження: одні були створені для дітей дорослими, інші перейшли у дитячий фольклор із загальної скарбниці народної творчості, а третю групу складають твори самих дітей.

Українські народні дитячі пісні — це пісні, створені для дітей дорослими або самими дітьми; дитячий пісенний фольклор.

Розрізняють дитячі пісні: *колискові, календарні, побутові, жартівливі, небилиці, лічилки, дражнилки* та ін.

М. Леонтович. «Пісня про зайчика», «Женчичок-бренчичок», «Налетіли журавлі» у виконанні дитячого хору.

Проаналізуй ці твори за таким планом:

1. Про що розповідає кожен твір?
2. Порівняй прослухані пісні. Чим вони подібні та чим відрізняються? Спробуй визначити жанр кожної пісні.
3. Які засоби виразності тобі вдалося розпізнати в цих творах?
4. Які народні дитячі пісні ти знаєш? Чи подібні вони до тих, які щойно прозвучали?

Микола Дмитрович ЛЕОНТОВИЧ

Український композитор, хоровий диригент, громадський діяч, педагог. Автор широковідомих обробок українських народних пісень для хору: «Щедрик», «Дударик», «Козака несуть» та ін.

Розглянь малюнки. Поміркуй, які дитячі народні пісні вони ілюструють.

ПІСЕНЬКА ДЖУРИ

Слова О. Кононенко

Музика О. Жилінського

Мій ву - са - тий дід знав, як Бо - жий день, свій ко - заць - кий
 рід та спі - вав пі - сень. По кра - пли - ні пив я
 ді - до - ві сло - ва, то - свя - ті скар - би, то - во - да жи - ва.
 На - га - дай - те ме - ні, та - ту, ді - до - ві пі - сні. За - пря -
 гай - те, лю - бий та - ту, ко - ни - ка ме - ні. Я від ха - ти і до ха - ти
 бу - ду тих пі - сень спі - ва - ти, бо ко - за - кам, рід від ро - ду, та й не - ма - є
 пе - ре - во - ду. Гей, гей, гей! Гей, гей, гей! // Гей!

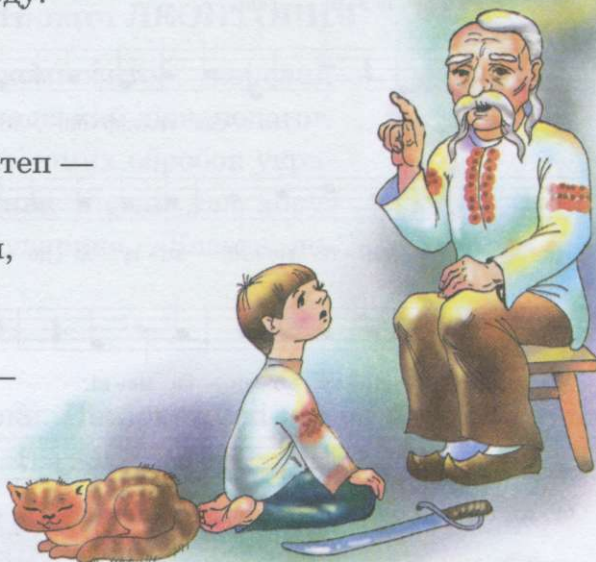
Мій вусатий дід
 Знав, як Божий день,
 Свій козацький рід
 Та співав пісень.
 По краплині пив
 Я дідові слова,
 То — святі скарби,
 То — вода жива.

Приспів:

Нагадайте мені, тату,
 Дідові пісні.
 Запрягайте, любий тату,
 Коника мені.
 Я від хати і до хати
 Буду тих пісень співати,
 Бо козакам, рід від роду,
 Та й немає переводу.
 Гей, гей, гей!
 Гей, гей, гей!

Нам роздольний степ —
 Вірний оберіг.
 З нього проростем,
 Помагай нам Біг!
 Матінка одна
 Нам на сотні літ —
 Лада весняна,
 Україна-цвіт!

Приспів.

Прочитай лічилку. Визнач її ритм та обери відповідні засоби виразності — лад, темп. Відтвори ритмічний рисунок лічилки, плескаючи в долоні.

Ходив полем пальчик —
 Голо-голо.
 Другого став кликати:
 — Йди-но в коло.
 Третього припрошував
 Танцювати.

А четвертий? Той зірвався
 Поскакати.
 П'ятий? Хлопець-молодець —
 Гопакує,
 Сам навприсядки іде
 Ще й рахує:

— Раз, два, три, чотири, п'ять,
 Будем разом танцювать!

А тепер — складніше завдання: придумай мелодію до лічилки і проспівай її, супроводжуючи спів грою на маракасах.

Приєднуйся до проекту наших друзів!

Мене дуже зацікавили українські народні лічилки та дражнилки. Спробуймо створити щось подібне!

Згода, але з умовою: обов'язково надіслати одне одному свої «творіння». Гарзд?

- Що таке дитячий пісенний фольклор? Розкажи про жанри дитячих народних пісень.
- Назви джерела походження дитячих народних пісень.
- Які колискові пісні ти пам'ятаєш? Яка з них тобі найбільше подобається?
- Чи належить «Пісенька джури» до дитячого пісенного фольклору? Обґрунтуй свою думку.

Послухай дитячі пісні, які лунають із телеекранів та радіо. Чи є серед них народні?

Склади власну лічилку або дражнилку та придумай до неї мелодію.

УКРАЇНЦІ ТАНЦЮЮТЬ

Привіт, мій друже! Чи відомо тобі, яку частку серед народної музики займають танцювальні мелодії? Щоб з'ясувати це, пропоную вирушити в Країну українських танців.

Поглянь: наших друзів теж зацікавила ця тема.

Привіт, Христіно! Ти розповідала, що захоплюєшся танцювальною музикою. Надсилаю тобі українські танцювальні мелодії. Послухай їх, будь ласка.

Дякую, Богдане! Я про це і не мріяла — адже переважно слухаю сучасні ритмічні композиції. Вирішила переслати їх тобі для порівняння з українськими народними танцями.

Історія виникнення танцю сягає глибокої давнини. Перші танці зародилися з магічних обрядів, рухів та заклинань, які наші предки виконували перед полюванням, збиранням урожаю, битвою з ворогом тощо.

Український народний танець формувався і вдосконалювався протягом віків та був тісно пов'язаний із життям народу, його побутом, працею, певним художнім смаком. Народ трепетно зберігав і розвивав кращі зразки танцювального мистецтва, передаючи від покоління до покоління форми танців, їхній характер і манеру виконання.

Гопак — традиційний український народний танець, який виконують соло або групами у швидкому темпі з використанням стрибків. Гопак виник у Запорозькій Січі, тому спочатку його виконували тільки чоловіки. Сучасний гопак танцюють і чоловіки, й жінки. Виконання танцю допускає імпровізацію (стрибки, присідання, обертання).

Козачок — український масовий танець швидкого темпу, який виконують парами, рядами, соло. Цей танець має багато спільного з гопаком, але за характером більш легкий та веселий.

Метелиця — масовий танець жвавого характеру та темпу, який виконують із переплетінням рук і швидким кружлянням, що нагадує снігову заметіль (метелицю). Танець супроводжується співом із жартівливими текстами.

Аркан — старовинний гуцульський чоловічий танець, який виконують зімкнутим колом або півколом з топірцями в руках. Він є головним елементом обряду посвячення молодого гуцула в легіні (парубки), після чого той отримував право носити топірець та підперізуватися широким паском.

Гопак

Козачок

Метелиця

Аркан

Гопак і козачок — швидкі народні танці, які виконують соло, парами та групами.

Аркан — гуцульський народний танець, який виконують чоловіки з топірцями в руках.

Метелиця — народний швидкий танець зі зміною фігур та різноманітними обертаннями.

Українські народні танці гопак, козачок, метелиця у виконанні оркестру народних інструментів.

Проаналізуй ці твори за таким планом:

1. Які народні інструменти виконували танцювальні композиції?
2. Які засоби музичної виразності тобі вдалося розпізнати у прослуханих творах? Охарактеризуй мелодію, лад, гармонію, ритм, темп, регістр і динаміку кожного танцю.
3. Ритм якого танцю тобі найбільше сподобався? Що в цій музиці привернуло твою увагу?
4. Який настрій навіяла тобі музика?

Прослухай мелодію українського танцю, який тобі найбільше сподобався, ще раз. Уяви себе музикантом, що грає в оркестрі. Обери ударний інструмент (барабан, маракаси, бубон) та виконай музичний супровід танцювальної композиції.

Виконуємо «**Пісеньку джури**» **О. Жилінського**.

Заспівай пісню під фонограму. Спробуй себе в ролі соліста, а приспів виконай разом з однокласниками.

Створи до пісні ритмічний супровід, використовуючи пальці рук, плескання в долоні та притупування. Під час співу виконуй пластичну імпровізацію — ритмічні рухи тілом, які нагадували б традиційні елементи українських народних танців.

Приєднуйся до проекту наших друзів!

Христіно! Пропоную створити буклет «Танці народів світу» та прикрасити його яскравими ілюстраціями.

Гаразд! Я шукатиму потрібну інформацію, а ти спробуй «озвучити» ці картини!

Розглянь репродукції картин. Допоможи Богданові підібрати музику до зображених танців.

Н. Пуссен. «Танці навколо золотого тельця»

А. Ромако.
«Танець»

Р. та Н. Федини.
«Гуцульські танці»

- Які українські народні танці ти знаєш? Розкажи про особливості їх виконання та музичний супровід.
- Який настрій викликають у тебе мелодії народних танців? Опиши свої враження.

Послухай танцювальну музику. Чи схожа вона на ритми українських народних танців?

Вивчи декілька традиційних рухів народного танцю, який тобі найбільше сподобався.

Виготов буклет «Танці народів світу».

ДАВНІ УКРАЇНСЬКІ ЗИМОВІ ОБРЯДИ

Привіт, мій друже! Пригадай народний календар свят і обрядів. На порозі зима, і на нас чекають новорічно-різдвяні свята.

До свят готуються й наші друзі. А ще вони хочуть більше дізнатися про українські зимові обряди та традиції.

Привіт, Богдане! Знову настала зима. Незабаром Різдво. Я знаю, що ми святкуємо Різдво трохи раніше, ніж в Україні. Цікаво, чим відрізняються наші різдвяні традиції від українських?

Привіт, Христіно! Наші зимові традиції настільки багаті й різноманітні, що у двох словах і не скажеш. Розповім про все при зустрічі.

В основі новорічно-різдвяної обрядовості українців — три свята: Різдво, Святого Василя («старий» Новий рік) та Святе Водохреща.

Різдвяного вечора молоді люди, переважно хлопці, збирались у гурти, вибирали ватага — «березу» та міхоношу, запрошували музик і обходили всі оселі з колядками, релігійними піснями та віншівками:

Коляд, коляд, колядниця,
Добра з медом паляниця,
А без меду не така,
Дайте, дядьку, п'ятака.
Одчиняйте скриньку
Та давайте сливку.
Одчиняйте сундучок
Та давайте п'ятачок.

У **колядках** прославляють народження Христа і вітають господаря та всю його родину. В цих піснях завжди є заспів, власне колядка та приспів.

Щедрівки виконують переважно дівчата і діти напередодні Нового року та Водохреща. У цих піснях є традиційний приспів: «Щедрий вечір, добрий вечір».

А вдосвіта Нового року (14 січня) хлопчики-полазники провідують хресних батьків, родичів і сусідів, проказують чи виспівують коротенькі привітання — **віншівки** й засівають оселі зерном:

Сію, вію, посіваю,
З Новим роком поздоровляю!
Щоб було у вас в стіжку,
В мішку, в коморі, в оборі,
В ложці, в мисці і в колісці.

Колядки — старовинні обрядові величальні пісні, які виконують колядники від Різдва (7 січня) до Водохреща.

Щедрівки — новорічні обрядові пісні, в яких висловлюють побажання доброго врожаю, приплоду худоби й усіяких гараздів.

Віншівки — новорічно-різдвяні привітання.

М. Леонтович. «Щедрик» у виконанні дитячого хору (а капела).

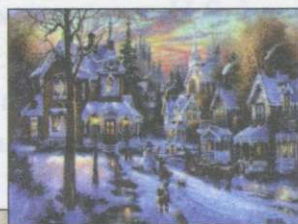
М. Леонтович. «Щедрик» у виконанні мішаного хору та оркестру.

*Хорова капела
«Золоті ворота»*

Проаналізуй цей твір за таким планом:

1. Охарактеризуй особливості виконання щедрівки різними хоровими колективами.
2. Які засоби музичної виразності тобі вдалося розпізнати в цьому творі у кожному випадку?
3. Яка щедрівка тобі більше сподобалася: у виконанні дитячого хору (а капела) чи мішаного хору з оркестровим супроводом?
4. Обери малюнок, який, на твою думку, найбільше підходить до прослуханого твору М. Леонтовича.

НОВОРІЧНА ПІСНЯ

Слова і музика Н. Май

Тиш-ком-ниш-ком зник-не о-сінь, за-круж-ля-є бі-лий сніг,

в го-сті нас зи-ма за-про-сить свят-ку-ва-ти Но-вий рік.

Приспів:

Бі-лим-бі-лим сні-гом зем-лю за-ме-ло, щоб у - сім на сві-ті ра-діс-но бу-ло.

Бі-ла-бі-ла-бі-ла ста-ла вся зем-ля, щоб бу-ли щас-ли-ві ра-зом ти і я.

Тишком-нишком зникне осінь,
Закружляє білий сніг,
В гості нас зима запросить
Святкувати Новий рік.

Приспів:

Білим-білим снігом землю замело,
Щоб усім на світі радісно було.
Біла-біла-біла стала вся земля,
Щоб були щасливі разом ти і я.

Тишком-нишком всі сніжинки
Посідають на поріг
І засяє в нас ялинка —
Прийде свято Новий рік.

Приспів.

Тишком-нишком прийде диво,
Привітає нас усіх.
Там, де свято, всі щасливі,
Там, де свято, завжди сміх.

Приспів.

Візьми фарби та пензлик і намалюй зиму. Спробуй передати у своєму малюнку настрій, який викликає в тебе виконання або слухання колядок і щедрівок.

- Пригадай, що таке колядки і щедрівки. Які ці пісні за характером?
- Коли виконували колядки, а коли — щедрівки? Яка між ними різниця?
- Розкажи про обряд колядування. Що тобі найбільше запам'яталося?

Заспівай рідним та друзям колядку чи щедрівку.
Виконай ілюстрацію до прослуханої на уроці щедрівки в обробці М. Леонтовича.

НОВОРІЧНІ СВЯТА. Підсумковий урок

Привіт! Наближаються новорічні свята, а під Новий рік і дорослі, й діти сподіваються на диво та вірять у казку.

Ось і наших друзів заповнив святковий настрій.

Привіт, Христіно! Запрошую тебе у віртуальну подорож передноворічною Україною. Обіцяю: буде цікаво!

Дякую, Богдане! З нетерпінням чекатиму твоїх повідомлень.

Новий рік — одне з найдавніших і найпопулярніших календарних свят. Останній день старого та перший день нового року українці відзначали як свята Меланки (Маланки) та Василя (за новим стилем — 13–14 січня). В обрядовості цих днів, на відміну від Різдва та Водохреща, майже відсутні церковні мотиви. Готували багатий святковий стіл, звертали увагу на численні новорічні прикмети, вдавалися до передбачень та ворожінь. Обов'язковими були щедрування й засівання, а також обряди й ігри з масками: «Маланка», «Коза» та ін.

За давньою традицією, роль Маланки грав хлопець, передягнений у жіноче вбрання; інші ролі теж переважно виконували парубки. Учасники дійства розігрували кумедні сценки з життя, супроводжуючи їх піснями й танцями.

Л. Дичко. Кантата «Чотири пори року». IV частина. «Зима».

В. Барвінський. Фортепіанний цикл «Колядки і щедрівки».

Проаналізуй ці твори за таким планом:

1. Визнач особливості хорової кантати Л. Дичко. Яку обрядову пісню використала композитор?
2. Охарактеризуй засоби музичної виразності кантати.
3. Чим відрізняються народні обрядові пісні від фортепіанних творів В. Барвінського?
4. Визнач характер фортепіанного циклу.
5. Розкажи про свої враження від прослуханих творів.

Леся (Людмила) Василівна ДИЧКО

Композитор, педагог, громадський діяч. Автор 3-х балетів, хорової, симфонічної та камерної музики, 4-х циклів духовної музики, музики до кінофільмів тощо. Улюблений жанр — хорова музика. Її твори широко представлені на хорових фестивалях, конкурсах та в концертних програмах усього світу.

Василь Олександрович БАРВІНСЬКИЙ

Композитор, піаніст, музичний критик, педагог, диригент, організатор музичного життя, визначний представник української музичної культури ХХ століття. Автор багатьох творів для фортепіано, симфонічних, камерно-вокальних та хорових творів.

Музична вікторина

Пригадай твори, які ми слухали в Країні народного музичного мистецтва. Упізнай за вступом кожену композицію та назви її автора.

ДОБРИЙ ВЕЧІР ТОБІ...

Українська народна колядка

Повільно

Доб-рий ве-чір то - бі, па-не го-спо-да-рю, ра - дуй - ся!

Ой ра - дуй - ся, зем - ле, Син Бо - жий на - ро - див - ся!

Добрий вечір тобі, пане господарю, радуйся!

Ой радуйся, земле, Син Божий народився!*

Застеляйте столи, та все килимами, радуйся!

Та кладіть калачі з ярої пшениці, радуйся!

Бо прийдуть до тебе три празники в гості, радуйся!

А перший же празник — Різдво Христове, радуйся!

А другий же празник — Святого Василя, радуйся!

А третій же празник — Святе Водохреща, радуйся!..

* Повторюється після кожного рядка.

Богдане! Розкажи мені про народну гру «Коза».
В чому її особливість?

Ця гра була неодмінним атрибутом новорічного обрядового дійства. Послухай, що ще мені вдалося дізнатися...

Народна гра «Коза» — театралізований обряд-гра з масками, що має усталений сценарій, музику й пісні. Головний персонаж — Коза, тобто парубок, одягнений у вивернутий кожух і маску (іноді макет голови тварини тримали в руках). Коза танцює, «вмирає» та «воскресає», що символізує річний цикл змін у природі. В обряді простежується чітка землеробська спрямованість:

Де коза ходить, там жито родить,
Де не буває, там вилягає.
Де коза ногою, там жито копою,
Де коза рогом, там жито стогом.

Окрім Кози у виставі діють такі персонажі: Дід, Баба, Лікар, Жандарм, Циган, Турок, Гончар, Юрист та ін.

Із плином часу обряд перетворився на народну пародійно-гумористичну виставу.

Богдане! Щиро вдячна тобі за незабутню віртуальну подорож в українське народне музичне мистецтво. Тепер черга за мною. Приїжджай у гості! Ти матимеш змогу на власні очі побачити наші новорічні обряди або навіть узяти в них участь.

Дякую за запрошення! Я пораджуся з батьками. Ми обов'язково повинні зустрітись!

Розглянь таблицю. В ній відсутні назви творів, з якими ми ознайомилися на уроках. Пригадай ці твори.

Портрет композитора	Назва твору	Прізвище композитора
		М. Леонтович
		М. Скорик
		В. Барвінський
		Л. Дичко
		Л. ван Бетховен
		Є. Адамцевич

Виконуємо вивчені пісні. **Конкурс «Найкращий співак».** Упізнай кожну пісню за вступом та виконай її, супроводжуючи свій спів відповідними танцювальними рухами.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

2 бали	• Виконання пісні без інструментального супроводу: а) соло; б) а капела; в) дует. • Концертний твір урочистого або ліро-епічного характеру, який виконують солісти і хор у супроводі оркестру: а) сюїта; б) кантата; в) симфонія. • Козацькі, колискові, ліричні, кріпацькі, жартівливі, весільні пісні — це жанри: а) історичних пісень; б) побутових пісень; в) дитячих пісень. • Бандура, кобза, басоля, гудок, цимбали відносяться до інструментів: а) духових; б) ударних; в) струнних. • «Запорозький марш» написав: а) М. Лисенко; б) Є. Адамцевич; в) М. Скорик. • Невеликий оркестровий розділ на початку опери, вступ до прологу або першої дії — це: а) інтродукція; б) прелюдія; в) арія.
3 бали	• Обрядові пісні, які співали перед Новим роком та Водохрещем під вікнами односельців дівчата і діти, називають: а) колядками; б) віншівками; в) щедрівками. • Український народний струнно-смічковий інструмент із низьким тембром — це: а) басоля; б) цимбали; в) кобза. • Театралізований зимовий обряд-гра з масками, народна пародійно-гумористична вистава — це: а) «Їжак»; б) «Вівчар»; в) «Коза». • Оперу «Тарас Бульба» написав композитор: а) М. Леонтович; б) М. Лисенко; в) М. Скорик.
4 бали	• Мотиви важкої селянської праці переважно звучали у піснях: а) обжинкових; б) зажинкових; в) жнивних. • Твір для скрипки і бандури українського композитора М. Скорика — це: а) прелюдія; б) мелодія; в) соната. • Український композитор В. Барвінський використав колядки та щедрівки для написання: а) фортепіанного циклу; б) симфонії; в) опери.

СКАРБНИЧКА ПРОФЕСІОНАЛА

Привіт, мій друже! Запрошую тебе в Країну професіоналів, у якій живуть справжні фахівці та знавці музики. В цій країні ми ознайомимось із творчістю багатьох зарубіжних композиторів та виконавців.

Цікаво, чи приєднаються до нас наші друзі? Поглянь: вони знову на зв'язку.

Привіт, Христіно! Нещодавно я слухав симфонічну музику і замислився над тим, що її, мабуть, важко створювати, та й зрозуміла вона не всім. А от народна музика простіша — адже її складав народ!

Привіт, Богдане! Сприймати і розуміти класику під силу не кожному. Напевно тому більшість наших ровесників слухають переважно популярну музику, яка заповнила Інтернет. Однак її вік недовгий, а класичні твори і народна музика живуть цілі століття. Цікаво, чи пов'язані між собою народна і професійна музика? Що ти про це думаєш?

Відомий російський композитор Михайло Глінка прагнув зробити свою музику близькою та зрозумілою багатьом. Можливо, тому майже всі його оркестрові твори написано на основі народних пісень і танцювальних мелодій.

Так, у симфонічній фантазії «Камаринська» композитор використав дві російські народні пісні: весільну «Із-за гір, гір високих» і швидку, веселу, танцювальну «Камаринську». Саме у цьому творі Глінка втілює риси національного характеру, яскраво зобразив картини народних гулянь, які бачив у селі Новоспаське Смоленської губернії, де провів дитинство. Композитор не просто виконав обробку народних пісень

для симфонічного оркестру, а написав новий твір, під час слухання якого складається враження, ніби грають народні інструменти і на сцені відбувається народне свято з танцями та піснями.

В інших творах — іспанських увертюрах для оркестру — М. Глінка використав іспанські народні мелодії як спогад про своє перебування у Мадриді.

Професійна музика — музика, яку створює композитор. Іноді вона тісно пов'язана з народною музикою.

М. Глінка. Симфонічна фантазія на теми двох російських пісень «Камаринська».

М. Глінка. Іспанська увертюра №2 «Спогади про літню ніч у Мадриді».

Проаналізуй ці твори за таким планом:

1. Яке враження на тебе справила музика М. Глінки? Чи вдалося тобі розпізнати мотиви народних мелодій?
2. Які засоби виразності використав композитор, щоб наблизити симфонічну музику до народної?
3. Зі скількох частин складається «Камаринська»? Чи однакова за характером музика звучить упродовж твору?
4. Який із прослуханих творів М. Глінки тобі сподобався більше? Поясни, чому.

Михайло Іванович ГЛІНКА

Російський композитор, засновник російської композиторської школи. Автор опер «Іван Сусанін», «Руслан і Людмила», симфонічних п'єс, творів для оркестру, численних романсів і пісень тощо.

Симфонічна фантазія «Камаринська» М. Глінки мала великий вплив на розвиток російської симфонічної музики і стала своєрідним зразком для інших композиторів, котрі теж почали використовувати народні мелодії у своїй творчості. Зокрема, М. Балакірев написав дві увертюри на російські теми, а П. Чайковський провідною темою у фіналі симфонії №4 зробив російську народну пісню «В полі береза стояла» і використав українські народні мелодії у Другій симфонії та концерті №1 для фортепіано з оркестром.

Ще в юнацькі роки М. Глінка зацікавився музикою українського народу. Навесні 1838 року він вирушив у мандрівку Україною, щоб набрати співаків до капели, якою диригував. Цікаво, що тоді запрошення в капелу отримав і С. Гулак-Артемовський, який згодом став відомим українським композитором, співаком та актором.

Подорожуючи Україною, М. Глінка відвідав Київ, Чернігів, Полтаву, Переяслав, Харків. У селі Качанівка Полтавської губернії, гостюючи в маєтку Г.С. Тарновського, він близько познайомився з художником В. Штернбергом — другом Тараса Григоровича Шевченка та з українським поетом Віктором Забілою. Саме в Качанівці композитор написав два вокальні твори на слова В. Забіли: «Гуде вітер» та «Не щебечи, соловейку», передавши в них дух і характер української народної музики.

Природа України, історія, побут і мистецтво українського народу назавжди залишили в душі М. Глінки найкращі спогади. Він мріяв створити симфонію під назвою «Тарас Бульба».

Пісні, які створюють композитори, належать до професійної вокальної музики.

Новорічні свята вже минули, але зимонька-зима щодня нам дарує чудову зимову казку. Сьогодні вивчимо твір В. Островського «Зимова пісенька».

ЗИМОВА ПІСЕНЬКА

Слова і музика В. Островського

Бі-лим пу - хом вкри-лось по - ле, по-сріб - ли - ла - ся зем -

ля. На вік - ні мо - роз у - зо - ри роз-ма-льо - ву - є що -

дня. Це зи - ма вже при - йшла, каз - ку сніж-ну

при - нес - ла і да - ру - є ра - дість ді - тям сніж - на, бі - ла,

ча - рів - на. І да - ру - є ра - дість ді - тям

сніж - на, ча - рів - на. Сні-гом // дні.

1. Білим пухом вкрилось поле,
Посріблилася земля.
На вікні мороз узори
Розмальовує щодня.
Це зима вже прийшла,
Казку сніжну принесла
І дарує радість дітям
Сніжна, біла, чарівна.
І дарує радість дітям
Сніжна, чарівна.

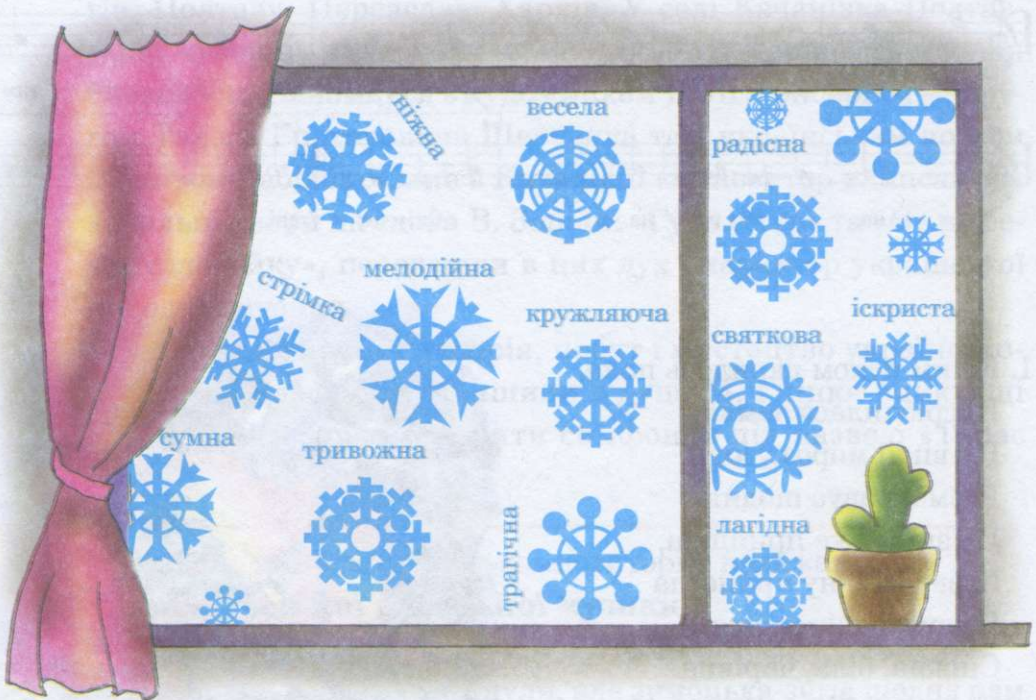

2. Снігом вкрилися стежинки,
Очі радісні в малят,
А сніжинки, мов пушинки,
До землі летять, летять.
Новий рік йде до нас,
Радість він несе в наш клас.
Дітям втіха, бо дарунки
Вже давно чекають нас.
Дітям втіха, бо дарунки
Вже чекають нас.

3. В залі нашому ялинка
Сяє барвами прикрас.
Ми бажаємо добра вам,
Щиро всіх вітаєм вас.
Новий рік — радість всім,
Щастям повниться наш дім.
Хай збуваються всі мрії
Наші в новорічні дні.
Хай збуваються всі мрії
В новорічні дні.

Уяви себе режисером мультиплікаційного фільму. Які герої з'являться в сюжеті твоєї стрічки під звуки «Зимової пісеньки»? Намалюй.

Вибери сніжинки, які, на твою думку, характеризують мелодію «Зимової пісеньки».

Приєднуйся до проекту наших друзів!

Христіно! Я хочу навчитися створювати пісні. Підкажи, що для цього потрібно.

Богдане! Я надішлю тобі короткий віршований текст. Для початку обері для нього темп, проплескай у долоні ритм та запиши ритмічний рисунок. Потім придумай мелодію — і вийде пісня. Удачі!

Розглянь приклад запису ритму вірша, який може стати піснею.

Спробуй створити власну мелодію на цей текст:

Прибрана ялиночка
Іграшками сяє.
Танці круг ялиночки,
Сміх дзвінкий лунає.

- Яку музику називають професійною? Що її поєднує з народною музикою?
- Які засоби музичної виразності використовують композитори для написання своїх творів?
- Які твори на основі українських народних пісень написав М. Глінка?
- Пригадай історію про українську народну пісню, яка стала популярною у багатьох країнах. Які композитори використали мелодію цієї пісні у своїх творах?

Послухай музику, яка найчастіше лунає у тебе вдома. Чи є серед цих творів народні пісні?

Які новорічні пісні люблять співати у твоїй родині? Пролюструй одну з них.

РІЗНОВИДИ ПРОФЕСІЙНОЇ МУЗИКИ

Доброго дня, мій друже! Тебе зацікавила професійна музика? А чи знаєш ти, що вона буває різних видів? Рушаймо у мандрівку Країною професійного музичного мистецтва, щоб ознайомитися з історією двох шедеврів.

Привіт, Христіно! Знаєш, я зауважив, що слухаю переважно пісні, а не інструментальну музику. От знайшов цікаву історію про один пісенний шедевр — пересилаю тобі.

Привіт, Богдане! А мені більше подобається саме інструментальна музика. Нещодавно я натрапила на чудовий твір XVIII століття, який і досі не втратив актуальності.

Шістдесят років тому в Італії жив хлопчик. Його звали Робертіно Лоретті. Хлопчика обожнював увесь світ! Як це сталося?

Талановитий шестирічний Робертіно співав у церковному хорі. Тембр його голосу був настільки унікальним, що незабаром його назвали «золотим». Коли Робертіно виповнилося вісім років, він уже співав нарівні з дорослими у Римському оперному театрі.

Якось хлопчика почув датський імпресаріо і вирішив зробити з нього справжню зірку. Життя юного Лоретті закрутилося, мов у калейдоскопі: численні гастролі, платівки мільйонними тиражами. Свою пісенну кар'єру хлопець розпочав у 13 років і побував у США, Канаді, Росії, Японії, Австралії. Платівка з піснею «O sole mio» принесла йому славу «золотого голосу» у цілому світі.

«O sole mio» у виконанні Робертіно Лоретті.
«O sole mio» у виконанні Лучано Паваротті.

Проаналізуй цей твір за таким планом:

1. Визнач характер пісні. Що в ній є особливим?
2. Як звучить пісня у виконанні відомого італійського співака Лучано Паваротті та у виконанні Робертіно Лоретті? В чому полягає різниця?
3. Охарактеризуй «золотий голос» італійського хлопчика, підбравши відповідні слова.
4. Чому, на твою думку, ця пісня стала надзвичайно популярною?

Вокальна музика — це музика, призначена для виконання голосом. Таку музику може виконувати *соліст, ансамбль* із кількох співаків або *хор*.

Дискант — високий дитячий голос (переважно у хлопчиків) зі специфічним звучанням.

Розглянь картину відомого російського художника І. Левітана. Спробуй уявити, яка музика звучить у ній. Охарактеризуй цю музику.

І. Левітан. «Ліс узимку»

А. Вівальді. Концерт «Зима» з циклу «Чотири пори року».

Проаналізуй цей твір за таким планом:

1. Які музичні інструменти виконують твір?
2. Охарактеризуй засоби виразності, використані композитором для зображення картин зимової природи.
3. Чому цю музику ми називаємо шедевром? Обґрунтуй свою думку.
4. Поміркуй, чи співзвучні живописний твір І. Левітана «Ліс узимку» та музичний твір А. Вівальді.

Антоніо Лучіо ВІВАЛЬДІ

Італійський композитор, скрипаль-віртуоз, педагог, священник. Автор численних опер, кантат, ораторій, творець жанру сольного інструментального концерту.

Вівальді зробив вагомий внесок у розвиток інструментування, першим застосував гобої, валторни, фаготи та інші музичні інструменти як самостійні.

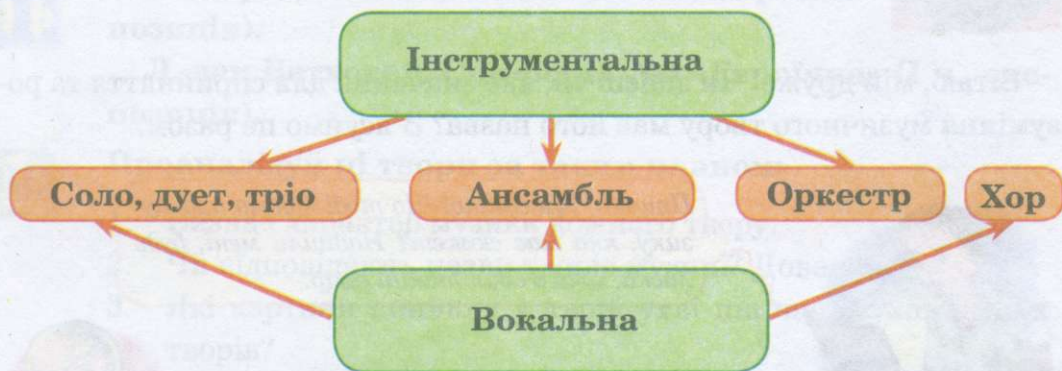
Кожен концерт із циклу «Чотири пори року» складається з трьох частин відповідно до кількості місяців. Окрім того, всі концерти композитор супроводжує сонетами. Існує думка, що автором віршів є він сам.

Інструментальна музика — це музика, призначена для виконання на музичних інструментах. Вона буває *сольною* (грає один інструмент), *ансамблевою* (звучать декілька інструментів) та *оркестровою* (виконує оркестр).

ПРОФЕСІЙНА МУЗИКА

Виконуємо «Зимову пісеньку» В. Островського.

Послухай мелодію пісні ще раз та уяви себе хореографом. Придумай танцювальні рухи і виконай під музику пластичну імпровізацію. Молодець!

Богдане! А що сталося з тим хлопчиком, який мав «золотий голос»?

Тепер це зрілий чоловік. Він живе в Італії, має трьох дітей. Виступав у власному нічному клубі та вирощує арабських скакунів для перегонів.

- Пригадай, яку музику називають інструментальною. Які різновиди інструментальної музики тобі відомі?
- У чому полягає різниця між інструментальною та вокальною музикою?
- Чим подібні та чим відрізняються вокальні й інструментальні твори?
- Чому Робертіно Лоретті називали «золотим голосом»?

Чи звучать у тебе вдома шедеври інструментальної та вокальної музики? Дізнайся історію створення одного з цих шедеврів і розкажи її своїм рідним та друзям.

ЧИ Є СЮЖЕТ У МУЗИЦІ?

Вітаю, мій друже! Чи знаєш ти, яке значення для сприйняття та розуміння музичного твору має його назва? З'ясуємо це разом.

Привіт, Христіно! Що тобі відомо про музику, яка має сюжет? Надішли мені, будь ласка, хоча б один такий твір.

Привіт, Богдане! Щоб виконати твоє прохання, мені потрібно самій в усьому розібратися. Звернися по допомогу до своїх однокласників.

Іноді композитори дають назви своїм інструментальним творам, щоб якомога повніше донести до слухачів власні думки, почуття, переживання. Таку музику називають програмною, або сюжетною.

Програмна музика — це рід інструментальної музики, а також музичні твори, що мають словесну (іноді поетичну) програму і розкривають втілений у ній зміст. Програмою може слугувати заголовок, який підказує слухачам, про що розповідається у творі (наприклад, «Ранок» Е. Гріґа). Детальніші програми зазвичай складають за сюжетом літературного твору (симфонічна сюїта «Антар» М. Римського-Корсакова за однойменною казкою О. Сенковського), рідше — поза зв'язком із літературним прообразом («Фантастична симфонія» Г. Берліоза).

Програмна музика відома із сивої давнини, однак найбільшого розквіту досягла в епоху романтизму.

Програмна музика — це інструментальна музика, створена за певним сюжетом, що відображається у спеціальній програмі або назві твору.

О. Бородин. Симфонія №2 «Богатирська» (I ч., експозиція).

Л. ван Бетховен. Симфонія №3 «Героїчна» (I ч., експозиція).

Проаналізуй ці твори за таким планом:

1. Визнач характер музики кожного твору.
2. Чи відповідають назви творів музиці? Доведи.
3. Які картини виникли в твоїй уяві під час слухання цих творів?
4. Чи можна віднести прослухані твори до програмної музики?

Розглянь ілюстрації. Чи розкривають ці твори образотворчого мистецтва сюжети програмної музики, яку ми слухали? Обґрунтуй свою думку.

Й. Пінзель. Скульптурна група
«Святий Юрій Зміборець»

В. Васнецов. «Богатири»

Олександр Порфирівич БОРОДІН

Російський композитор, чия музика вирізняється епічною широтою та глибоким ліризмом. Найвизначніший твір — опера «Князь Ігор». О.П. Бородин започаткував героїко-епічний напрямок російського симфонізму, чудовим прикладом якого стала 2-га симфонія — «Богатирська».

Богдане! Чи є серед творів сучасних українських композиторів героїчні пісні?

Звісно! Одна з таких пісень розповідає про сміливих козаків — послухай!

МИ — КОЗАКИ

Слова і музика М. Назарця

Ми - коза - ки, ми - гор - дість У - кра - ї - ни, зро -

ста - ем і вчи - мось ми у бать - ків, як нень - ку - У - кра - ї - ну нам лю -

би - ти і за - хи - щать ї - ї від во - ро - гів. Не -

хай в пу - ті яс - на зо - рянам сві - тить і по - ве - де до кра - що - го жит -

тя, - ми - коза - ки, ми - У - кра - ї - ни ді - ти і

Приспів:

до - ля в нас з кра - ї - но - ю од - на! Ко - заць - кі вір - ші, ко -

заць - кі піс - ні лу - на - ють у на - ших сер - цях. Ко - заць - кі сло - ва, ко -

заць - кі ді - ла - нень - ка - У - кра - ї - на в нас од - на! Ми - коза - // в нас од - на!

1. Ми — козаки, ми — гордість України,
Зростаєм і вчимось ми у батьків,
Як неньку-Україну нам любити
І захищати її від ворогів.
Нехай в путі ясна зоря нам світить
І поведе до кращого життя, —
Ми — козаки, ми — України діти
І доля в нас з країною одна!

Приспів:

Козацькі вірші, козацькі пісні
Лунають у наших серцях.
Козацькі слова, козацькі діла —
Ненька-Україна в нас одна!

2. Ми — козаки, ми — України сила,
Хай пісня над Вітчизною летить,
Ми любимо Батьківщину, небо й квіти,
В майбутнє шлем свій сонячний привіт!
Ми вірим: підніметься Україна
І зацвіте нарешті рідний край.
Ми — козаки, ми — України діти,
Ти разом з нами пісню цю співай!

Приспів.

Візьми ударний інструмент і спробуй разом із сусідом по парті виконати такий ритмічний супровід до пісні:

1-й учень

2-й учень

- Яку музику називають програмною?
- Що може слугувати програмою інструментального твору?
- Які твори ми слухали на уроці? Хто їх написав?
- Розкажи, як вплинула прослухана музика на твій настрій.

Чи звучать у тебе вдома програмні музичні твори? Які?
Намалюй героїв одного з творів, які ми слухали на уроці.

ЩО ТАКЕ НЕПРОГРАМНА МУЗИКА?

Привіт, мій друже! Пропоную продовжити мандрівку в світ інструментальної музики. Як ти гадаєш, чи завжди інструментальна музика має програму? Дізнайся, що про це думають наші друзі.

Привіт, Христіно! Я прослухав чимало програмних творів, і якось мені спало на думку: яким чином слухач може зорієнтуватися у змісті музики, коли музичний твір не має назви?

Привіт, Богдане! Я думаю, що кожен слухач може сам вигадати назву інструментального музичного твору або уявити сюжет, який хотів донести до нас композитор.

Серед безлічі інструментальних композицій є твори, які не мають художніх назв або літературних сюжетів. Їх відносять до **непрограмної музики**.

Непрограмні твори називають *сонатами, симфоніями, прелюдіями* тощо. Подібні назви не дають уявлень про характер того чи іншого твору, але вказують на музичний жанр, у якому він написаний. Під час слухання непрограмної музики у кожного слухача виникають власні образи та відчуття залежно від особистісного сприйняття, підготовленості та рівня духовної культури.

Непрограмна музика — це інструментальні твори, які не мають художніх назв або літературних сюжетів.

Непрограмна музика розвиває фантазію, викликає різноманітні асоціації, пробуджує почуття.

Г. Гендель. Алегро з оркестрової сюїти №1 фа-мажор «Музика на воді».

Т. Альбіноні. Адажіо соль-мінор для органа та струнних інструментів.

Проаналізуй ці твори за таким планом:

1. Визнач характерні риси обох творів. Чи схожі вони між собою?
2. Чи можеш ти, слухаючи музику Генделя, уявити сучасний фонтан або водну феєрію? Який настрій викликала в тебе ця музика?
3. Про що, на твою думку, розповідає музика Томазо Альбіноні? Добери до цього твору відповідний заголовок.
4. Які інструменти виконують основну мелодію твору Т. Альбіноні?
5. Опиши засоби музичної виразності обох творів.
6. Який із прослуханих творів тобі більше сподобався? Поясни, чому.

Георг Фрідріх ГЕНДЕЛЬ

Композитор німецького походження, який жив і творив у Великобританії у XVIII ст. За своє життя написав близько 50 опер, 23 ораторії, безліч церковних хоралів, органних концертів, ряд творів розважального характеру.

Генделя вважають засновником популярної барокової музики, прикладами якої можуть слугувати сюїти «Музика на воді» (1717) та «Музика для королівського феєрверка» (1749).

Томазо Джованні АЛЬБІНОНІ

Італійський композитор і скрипаль епохи Бароко. Автор близько 50 опер, 28 з яких були поставлені у Венеції між 1723 і 1740 рр., проте нині відомий переважно завдяки інструментальній музиці, особливо концертам для гобоя.

Інструментальна музика знаменитого італійця свого часу привернула серйозну увагу Йоганна Себастьяна Баха, який написав принаймні дві фуги на теми Альбіноні й постійно використовував його басові партії для вправлянь своїх учнів у гармонії.

Візьми пензель та акварельні фарби. Змочи аркуш паперу водою і спробуй зобразити свій настрій після слухання інструментального твору Г. Генделя або Т. Альбіноні у техніці «по-вологому». Плями фарби, потрапивши на папір, розтікатимуться й утворюватимуть плавні переходи світлих і темних відтінків. Це буде твоя музика в «кольорі».

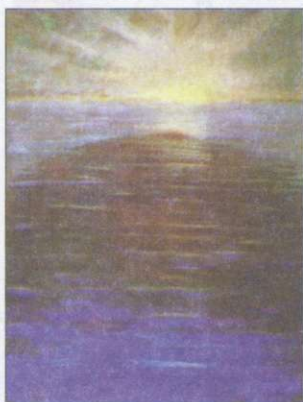

Виконуємо пісню **Михайла Назарця «Ми — козаки»**. Заспівай пісню під фонограму, супроводжуючи свій спів відповідними жестами. Приспів виконуйте всі разом.

Приєднуйся до проекту наших друзів!

Богдане! Надсилаю тобі репродукції картин литовського композитора і художника М. Чюрльоніса. Поміркуй, які відомі тобі музичні твори можна пов'язати з цими картинками.

М. Чюрльоніс.
«Схід сонця»

Згода! А я пропоную тобі створити галерею живописних полотен із зображенням води й підібрати до кожної картини відповідну музику.

М. Чюрльоніс.
«Алегро (Соната моря)»

М. Чюрльоніс.
«Безтурботність»

- Яку музику називають непрограмною?
- Які твори звучали на уроці? Що тобі запам'яталося про їх авторів?
- Охарактеризуй засоби музичної виразності цих творів.
- Назви відмінності між програмними і непрограмними музичними творами.

Послухай інструментальну музику. Які твори прозвучали: програмні чи непрограмні? Порівняй їх із музикою Г. Генделя та Т. Альбініні.

Допоможи Христині виконати завдання Богдана.

ІНСТРУМЕНТАЛЬНЕ СОЛО

Доброго дня, мій друже! Запрошую тебе до Європи. Разом з нашими друзями будемо слухати інструментальну музику та більше дізнаватися про її різновиди й особливості виконання.

Привіт, Богдане! Нарешті ти в Європі! Відпочинь з дороги, а ввечері пропоную піти на концерт інструментальної музики.

Привіт, Христіно! Я вражений: у вас всюди лунає музика — музиканти й оркестри грають просто на вулиці! Побачимось у концертному залі.

У концертних залах панує урочиста атмосфера. Вишукано прибранна сцена, освітлення, костюми музикантів — усе це налаштовує на святковий лад.

Сьогодні наші друзі будуть слухати сольну інструментальну музику та музику у виконанні соліста з оркестром.

Концерт — великий віртуозний за характером музичний твір, написаний для одного інструмента в супроводі оркестру або ансамблю.

Інструментальну музику, яку виконує один інструмент, називають **сольною**, а виконавця такої музики — **солістом**.

Виконання інструментального твору двома музикантами називають **дуетом**, а трьома музикантами — **тріо**.

Н. Паганіні. Рондо зі скрипкового концерту №2.
Н. Паганіні. Соната для скрипки і гітари.
Ф. Шопен. Етюд №2 фа-мінор.

Проаналізуй ці твори за таким планом:

1. Визнач характерні риси кожного твору. Чим подібні та чим відрізняються ці композиції?
2. Який із творів прозвучав у сольному виконанні? Що тобі відомо про цей інструмент?
3. Чи схожа музика Паганіні на ту, яку тобі доводилося слухати раніше?
4. Охарактеризуй засоби музичної виразності кожного твору.

Фридерик Франсуа ШОПЕН

Польський композитор та піаніст. Автор різноманітних за жанром творів для фортепіано та фортепіано з оркестром: 2 концертів, 57 мазурок, 16 полонезів, 19 ноктюрнів і вальсів, 27 етюдів та ін.

Слово «етюд» може означати:

- твір образотворчого мистецтва допоміжного характеру, виконаний з натури;
- невеликий літературний твір;
- невеликий музичний твір віртуозного характеру або п'єса навчального характеру.

Розглянь етюд, виконані відомими художниками. Який із них, на твою думку, може бути ілюстрацією до етюдю Шопена?

І. Левітан. Етюд

І. Шишкін. Етюд

Ніколо ПАГАНІНІ

Італійський скрипаль-віртуоз, композитор та гітарист. Автор 24 каприсів для скрипки соло, 6 концертів для скрипки та оркестру, 12 сонат для скрипки і гітари, 12 струнних квартетів та інших творів.

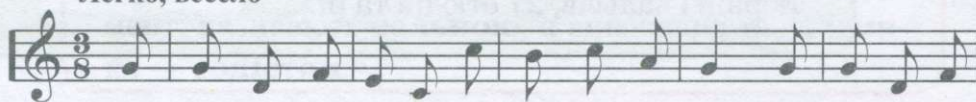
Славу геніального скрипаля Паганіні здобув не лише через вроджений талант, а й завдяки самобутній, яскравій, неперевершеній техніці гри.

ЧАРІВНИЙ СМІЧОК

Норвезька народна пісня

Легко, весело

При-йшов у се-ло му-зикант-ста-ри-чок, при-ніс ди-во-

скрип-ку й ча-рів-ний сми-чок. У-да-рив по стру-нах, дар-ма, що без

нот, - спі - ва - є, тан - цю - є, смі - єть - ся на - род.

Прийшов у село
Музикант-старичок,
Приніс диво-скрипку
Й чарівний смичок.
Ударив по струнах,
Дарма, що без нот, —
Співає, танцює,
Сміється народ.
Проходив багач
І почув скрипача,
І заздрість збудилась
В душі багача.

— Продай, — мовив, — скрипку!
За цей твій товар
Я дам, не вагаючись,
Хліба амбар!
— Ні! Скрипка моя
Не на продаж, о ні!
Вона ж не самому
Потрібна мені:
Під звуки її,
Хоч і граю без нот,
Танцює, співає
Увесь наш народ!

Приєднуйся до проекту наших друзів!

Богдане! Тобі сподобався концерт? Що тебе найбільше вразило? Мені, наприклад, хотілося б послухати й інші твори Ф. Шопена. А взагалі, я пропоную підготувати буклет про творчість видатних композиторів, які були віртуозними музикантами.

Знавиш, я неодноразово чув музику Шопена у мобільному телефоні та з телеекрану, але не знав, що це його твори. А про те, що Паганіні був композитором та грав на гітарі, я взагалі не чув. Тому я охоче підтримаю твій проект!

- У чому, на твою думку, геніальність Ф. Шопена та Н. Паганіні? Чим тебе вразила музика цих геніїв?
- Дай визначення поняттям: соло, дуєт, тріо.
- Чи доводилося тобі слухати інструментальну музику в концертному залі? Розкажи про свої враження.

Послухай інші твори Ф. Шопена та Н. Паганіні. До одного з них намалюй ілюстрацію.

ГРАЄ АНСАМБЛЬ

Привіт, мій друже! Ми продовжуємо мандрівку Країною професійної музики. Сьогодні ознайомимося з ансамблевою музикою українських композиторів.

Разом з нами подорожуватимуть наші друзі.

Привіт, Богдане! Мені хотілось би більше дізнатися про українську професійну музику та послухати справжні інструментальні шедеври.

Звичайно, Христіно, в українській музиці є такі твори. Але спочатку варто згадати все, що ми вивчали про музичні інструменти.

Пригадай, на які групи поділяють музичні інструменти залежно від способу видобування звуків.

Розглянь малюнки і запам'ятай назви зображених інструментів. Зверни увагу, що всі інструменти поділено на дві групи. Які це групи?

▲
Кларнет

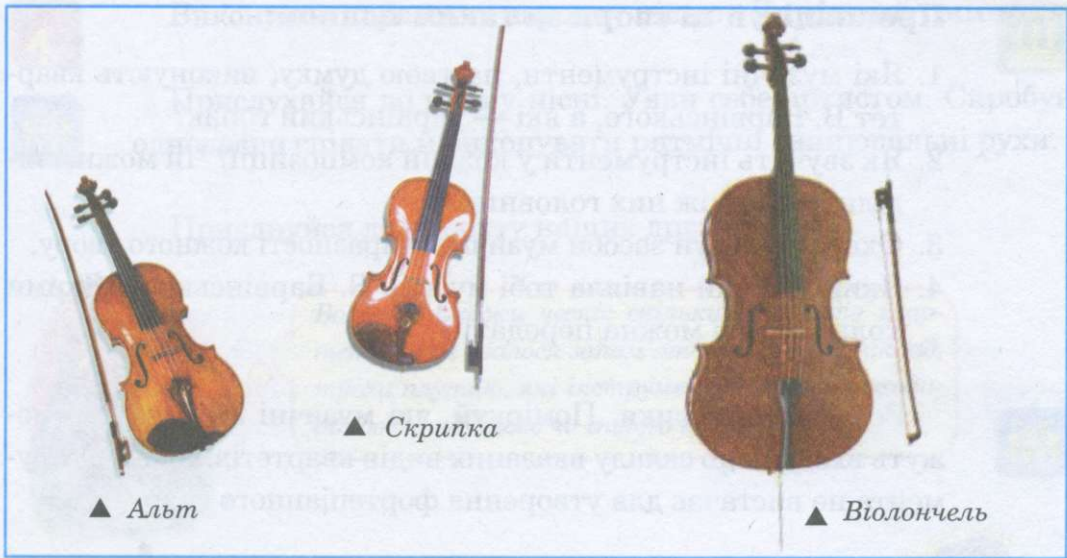
▲
Флейта

▲
Гобой

▲
Фагот

Якось зібралися для виступу четверо музикантів, і кожен мав музичний інструмент, на якому можна було виконувати соло. Довго сперечались вони, хто буде солістом, а потім вирішили грати всі разом і назвали свій ансамбль **квартетом**.

Ансамбль із чотирьох виконавців-інструменталістів може бути різним за складом. Існують два типи квартетів: **однорідний**, який складають інструменти однієї групи (струнний, духовий), та **мішаний**, до складу якого входять інструменти різних груп.

У професійній класичній музиці найпоширенішим є *струнний* квартет. Розрізняють також *духовий* квартет (флейта, гобой, кларнет, фагот), *фортепіанний* квартет (скрипка, альт, віолончель, фортепіано) та *струнно-духовий* (флейта або гобой, скрипка, альт, віолончель).

Квартет — це ансамбль із чотирьох музикантів або вокалістів, а також музичний твір для чотирьох виконавців.

В. Барвінський. Квартет.
Український гопак у виконанні квартету народних інструментів.

Проаналізуй ці твори за таким планом:

1. Які музичні інструменти, на твою думку, виконують квіртет В. Барвінського, а які — український гопак?
2. Як звучать інструменти у кожній композиції? Чи можна виділити з-поміж них головний?
3. Охарактеризуй засоби музичної виразності кожного твору.
4. Який настрій навіяла тобі музика В. Барвінського? Якими кольорами її можна передати?

Розглянь малюнки. Поміркуй, які музичні інструменти можуть входити до складу вказаних видів квіртетів. Якого інструмента не вистачає для утворення фортепіанного квіртету?

Кларнет

Фагот

Гобой

Флейта

Альт

Скрипка

Віолончель

Струнний
квіртетДуховий
квіртетФортепіанний
квіртетСтрунно-духовий
квіртет

Виконуємо норвезьку народну пісню «**Чарівний смичок**».

Прислухайся до ритму пісні. Уяви себе артистом. Спробуй одночасно співати й виконувати ритмічні танцювальні рухи.

Приєднуйся до проекту наших друзів!

Богдане! Скажи чесно: скільки різновидів квартетів тобі вдалося запам'ятати? Я, наприклад, трохи плутаю, які інструменти можуть входити до складу того чи іншого квартету.

Зізнаюсь, Христіно: в мене подібна ситуація! Тому пропоную зробити невелику книжку-підказку, яка міститиме малюнки або фотографії з різними видами квартетів.

- Що таке інструментальний квартет? Які типи квартетів існують у музичному мистецтві?
- Розкажи, які інструменти утворюють класичний струнний квартет.
- Пригадай, які інструменти входять до складу фортепіанного та духового квартетів.
- Яка музика звучала на уроці? Які квартети її виконували?

Послухай музику, яка зазвичай звучить у тебе вдома. Зверни увагу, чи є серед цих композицій квартет.

Пригадай або прочитай байку І. Крилова «Квартет». Про який різновид квартету в ній ідеться?

Поміркуй і склади свій квартет із ударних інструментів.

Виготов книжку-підказку з різновидами квартетів.

СИМФОНІЧНА МУЗИКА

Привіт! Наша мандрівка триває. Цього разу приготуйся до зустрічі з симфонічним оркестром.

Христина і Богдан охоче складуть нам компанію.

Привіт, Христіно! Запрошую тебе послухати музику у виконанні симфонічного оркестру. Шкода, але не можу згадати, хто написав цей твір!

Привіт, Богдане! Ти мене зацікавив. Надсилай композицію — спробую допомогти тобі з'ясувати, хто ж автор цієї музики.

Чи відомо тобі, що таке оркестр? Чи пам'ятаєш, як він звучить?

Пориньмо у море симфонічної музики та послухаймо цікаву історію про незвичайний оркестр.

Якось тато сказав синові: «Готуйся: завтра підемо слухати оркестр». «А квитки ти купив?» — запитав хлопець. Тато всміхнувся й відповів, що концерт безкоштовний.

Наступного дня він розбудив сина та дружину й усі поспішили на електричку...

Невдовзі вони прийшли до лісу і раптом виразно почули звуки крапання. Це туман осідав на листя, й великі краплі води зривалися вниз та лунко падали додолу. Аж ось пробіг кронами осик вітерець, і гілки застукали одна об одну. Тато сказав, що подібні звуки видає тріскачка — ударний народний музичний інструмент. За мить усі почули, як пискнула синиця, їй відгукнувся щиголь та взяли веселу ноту горобці.

З хаці донісся дріб дятла, заскрекотіла сорока. Знову вітер гойднув крони, від чого крапання стало ще дзвінкішим.

«Хто ж диригент цього оркестру?» — пожартувала мама. Несподівано крізь туман пробився тонкий сонячний промінь. «А ось і диригентська паличка», — сказав тато. «Виходить, диригент — сонце!» — підхопив син. Усі дружно розсміялися.

Це звучав оркестр, який створила природа.

Слово «оркестр» походить від назви майданчика перед сценою античного театру.

Оркестр — це колектив музикантів, об'єднаних для спільного виконання різних за характером музичних творів.

Симфонічний оркестр — великий колектив музикантів, який виконує симфонічні музичні твори.

Камерний оркестр — невеликий за кількістю музикантів колектив, основу якого складають виконавці на струнних смичкових інструментах. Такий оркестр виконує музичні твори у невеликих приміщеннях.

Розглянь схему симфонічного оркестру. Які з названих музичних інструментів тобі відомі? Поміркуй, чому назви інструментів на схемі виділено різними кольорами.

СИМФОНІЧНИЙ ОРКЕСТР

Г. Свиридов. Вальс (із циклу музичних ілюстрацій до повісті О. Пушкіна «Заметіль»).

В. Первунинський.
«Під звуки вальсу»

Проаналізуй цей твір за таким планом:

1. Який оркестр виконував вальс? Звучання яких музичних інструментів тобі вдалося розпізнати?
2. Охарактеризуй засоби музичної виразності цього твору: темп, регістр, ритм, мелодію та динаміку.
3. Якими ти уявляєш тих, хто танцює? Чи відповідає картина В. Первунинського характеру музики Г. Свиридова?

Вальс — парний бальний танець із тридольним музичним розміром.

Уяви, що ти в театрі. Незабаром розпочнеться спектакль. В **оркестровій ямі** — спеціально обладнаному місці перед сценою — музиканти. Вони налаштовують свої інструменти, і галас стоїть неймовірний... Щоб управляти цим великим музичним колективом, потрібен **диригент** (у перекладі з французької — «управляти», «спрямовувати», «керувати»). Диригент керує колективом виконавців з оркестру, хору, оперної або балетної вистави, передаючи свої задуми за допомогою системи умовних рухів, виразу обличчя, погляду тощо.

Георгій Васильович СВИРИДОВ

Російський композитор, піаніст, громадський діяч. Автор самобутніх і глибоко духовних вокальних, інструментальних та вокально-інструментальних творів: п'єс, романсів, хорів, кантат, симфоній і т.п.

Розглянь графічне зображення ритмічного рисунка. Спробуй відтворити його на шумовому інструменті.

Створи власний ритмічний рисунок до вальсу. Зіграй мелодію на ударному інструменті або виконай її голосом.

ЧЕРВОНА КАЛИНА

Слова і музика Н. Май

Співуче

Ма - ту - ся на - вчи - ла нас піс - ню спі - ва - ти, у
 по - лі ран - ко - ву стрі - ча - ти зо - рю. Ма - ту - ся на - вчи - ла лю -
 дей ша - ну - ва - ти і вір - но лю - би - ти Вкра - ї - ну сво - ю! Ма -
 ту - ся на - вчи - ла лю - дей ша - ну - ва - ти і вір - но лю - би - ти Вкра -
Приспів:
 ї - ну сво - ю! Там чер - во - на ка - ли - на, мов свя - тий о - бе - ріг, спо - ри -
 ше - ва сте - жи - на при - ве - де на по - ріг. Там ма - ту - ся спі - ва - ла ко - лис -
 ко - ві піс - ні, на доб - ро да - ру - ва - ла ви - ши - ван - ку ме - ні.

1. Матуся навчила нас пісню співати,
 У полі ранкову стрічати зорю.
 Матуся навчила людей шанувати
 І вірно любити Україну свою!

Двічі

Приспів:

Там червона калина,
 Мов святий оберіг,

Споришева стежина
Приведе на поріг.
Там матуся співала
Колискові пісні,
На добро дарувала
Вишиванку мені.

2. Матуся навчила добро пам'ятати,
Стежину топтати у ріднім краю.
Матуся навчила утоми не знати
І вірно любити Україну свою!

Дівчі

Приспів.

Приєднуйся до проекту наших друзів!

Христино! Незабаром жіноче свято. Привітаймо наших матусь! Я виберу гарні букети, а ти знайди до них відповідний музичний супровід.

Богдане! Я не тільки знайду музику, а й намалюю листівку та складу вітання у віршах.

- Що таке оркестр? Які види оркестрів ти знаєш?
- Чим відрізняється симфонічний оркестр від камерного?
- Який твір, що звучав на уроці, виконував симфонічний оркестр? Назви автора цього твору.
- Розкажи, які інструменти входять до складу симфонічного оркестру.
- Хто такий диригент? У чому полягає його роль?

Чи слухаєш ти у повсякденному житті оркестрову музику? Якщо так, то назви нещодавно прослуханий твір та його автора.

Підготуй музичний дарунок своїй матусі.

ВЕЛИКЕ УКРАЇНСЬКЕ СІМЕЙСТВО

Привіт, мій друже! Поглянь за вікно: на порозі весна! Запрошую тебе у гості до великої дружної сім'ї — оркестру українських народних інструментів.

Нашим друзям також цікаво буде там побувати.

Привіт, Христіно! Я хочу запросити тебе на концерт оркестру українських народних інструментів.

Дякую, Богдане! З нетерпінням чекаємо на чергову зустріч з українською музикою.

Національний академічний оркестр народних інструментів України

Оркестр народних інструментів, на відміну від симфонічного чи духового, складається з музичних інструментів, які нація вважає невід'ємною частиною своєї духовної культури. У кожного народу є свої національні інструменти, а тому й свої особливі оркестри.

Оркестр українських народних інструментів може складатися з різної кількості інструментів (аж до 40), серед яких більшість — національні: бандура, цимбали, кобза, басоля, ліра, телинка, сопілка, свиріль, козобас, сурма, козацька труба, бугай, флюяра, ріжок, дуда, дримба, рубель, качалка, бубон, береста та інші.

Оркестри народних інструментів за складом можуть бути *однорідними* або *мішаними*. Найпопулярнішими є академічний оркестр, який переважно складається зі струнно-щипкових інструментів, та український оркестр народних інструментів, до складу якого входять і струнно-смичкові інструменти.

Аналізуючи інструментальний склад оркестру народних інструментів, варто згадати про інструменти, які застосовують епізодично або за походженням не є українськими.

▲ Домра

▲ Балалайка

▲ Баян

Домра — старовинний (XVI ст.) народний струнно-щипковий інструмент із грушоподібним корпусом та трьома або чотирма струнами. Раніше триструнну домру використовували народні музиканти та актори — *скоморохи*. Зараз триструнна домра широко розповсюджена в Росії, а в Україні цей інструмент має чотири струни.

Балалайка — російський народний щипковий музичний інструмент із дерев'яним корпусом трикутної форми і трьома (раніше двома) струнами. Балалайка відома з початку XVIII століття.

Баян — музичний інструмент, створений на основі російської гармонії (гармошки). Назва походить від імені давньоруського співця-поета Бояна.

Баян складається з двох кришок-коробок, з'єднаних між собою міхами, та кнопкових клавіатур для обох рук.

Оркестр народних інструментів — колектив музикантів, які грають на народних інструментах.

М. Калачевський. Ноктюрн у виконанні академічного оркестру народних інструментів.

Віночок українських народних мелодій у виконанні українського оркестру народних інструментів.

Проаналізуй ці твори за таким планом:

1. Які оркестри виконували твори? Гру яких музичних інструментів тобі вдалося розпізнати на слух?
2. У якому творі поєдналися народна і професійна музика?
3. Охарактеризуй засоби музичної виразності обох творів.
4. Розкажи про свій настрій після прослуховування творів.

Михайло Миколайович КАЛАЧЕВСЬКИЙ

Український композитор, піаніст, музично-громадський діяч та юрист. Автор «Української симфонії», в якій використав українські народні теми, а також «Реквієму», струнного квартету, ряду фортепіанних п'єс, романсів та духовних хорів.

Виконай ритмічний супровід української польки на ударному народному інструменті. Май на увазі, що музичний розмір цього танцю — дводольний: $| \text{ I I } | \text{ P I } |$.

Виконуємо пісню **Н. Май «Червона калина»**.
Заспівай пісню під фонограму. Створи музичний супровід на українському народному інструменті.

Розглянь ілюстрації. Зверни увагу на назви народних інструментів та країни їх походження.

▲ *Гдулка*
болгарська

▲ *Фідель*
німецький

▲ *Флейта Пана*
давньогрецька

▲ *Торбан*
польсько-український

▲ *Най*
молдовсько-румунський

- Що таке оркестр народних інструментів? Назви його різновиди, які тобі запам'яталися.
- опиши народні інструменти домру і балалайку. Чим вони подібні та чим відрізняються?
- Який із прослуханих на уроці музичних творів тобі сподобався більше? Чому?

Послухай українську народну музику. Розкажи про народні інструменти, які її виконували.

Підготуй розповідь про музичні інструменти інших народів та проілюструй її фотографіями або малюнками.

СВІТ ВОКАЛЬНОЇ МУЗИКИ

Привіт, мій друже! Запрошую тебе в Країну вокальної музики, де ми зможемо дізнатися більше про одвічну єдність музичного мистецтва та літератури. Чи знаєш ти, які види вокальної музики існують?

Поглянь: наших друзів теж зацікавило це питання.

Привіт, Богдане! Ти любиш співати? Бо я і дня не можу прожити без пісні та улюблених мелодій.

Привіт, Христіно! Я переважно наспівую щось собі під ніс. Цікаво, а як називається пісня без слів? Треба зазирнути в музичну енциклопедію!

Світ вокальної музики надзвичайно різноманітний і безмежний. Якщо зібрати всі авторські пісні, романси, хори та додати пісні, створені кожним народом за всю історію свого існування, то вийде, мабуть, нескінченна мелодія.

Вокальні твори виконують по-різному. Народні пісні співають у **народній манері** — невимушено, розлого і гучно під супровід народних інструментів або без супроводу (а капела). Сучасна популярна пісня зазвичай звучить під фонограму. Це — **естрадна манера** виконання, основною рисою якої є легкість і доступність у сприйнятті слухачами. В оперному театрі, концертному залі та філармонії звучить академічна музика, якій притаманна **академічна манера** співу.

Ти вже знаєш, що вокалістів розрізняють не тільки залежно від типу музики, яку вони виконують. Ти легко впізнаєш (навіть із заплющеними очима) голос мами або тата, голос найкращого друга. Отже, голос людини, як і музичний інструмент,

має власний неповторний **тембр**. Характеризуючи тембр голосу, особливо співацького, часто вживають слова «мелодійний», «приємний», «металічний», «глухий», «м'який» тощо.

Проведімо експеримент. Візьми найнижчий звук, який зможеш заспівати, а тоді — найвищий. Знаєш, що це? Це твій **діапазон**.

Основою класифікації співацьких голосів є їх висота. Серед чоловічих голосів розрізняють *бас* (низький), *баритон* (середній) і *тенор* (високий); серед жіночих — відповідно *контральто*, *меццо-сопрано* і *сопрано*. Дитячі голоси поділяють на *альт* (низький) і *дискант* (високий).

Дж. Каччіні. «Ave Maria».

Ф. Шуберт. «Ave Maria».

Проаналізуй ці твори за таким планом:

1. Який голос звучав у кожному творі: чоловічий, жіночий чи дитячий? Спробуй визначити його тип за висотою.
2. Охарактеризуй тембри співацьких голосів, які виконували ці твори.
3. Розкажи про свої враження від прослуханих творів. Що допомогла тобі зрозуміти музика?

Розглянь репродукції картин відомого художника епохи Відродження Рафаеля Санті. Митець часто створював образ Діви Марії (Мадонни), за що його навіть прозвали «Майстром Мадонн».

Поміркуй, чи співзвучні музичні твори Дж. Каччіні та Ф. Шуберта з живописними творами Рафаеля. Обґрунтуй свою думку.

Рафаель.
«Мадонна Темпі»

Рафаель.
«Мадонна Каупера»

Рафаель. «Сикстинська Мадонна»

«Сикстинська Мадонна» — одне з найвідоміших полотен художника, написане на замовлення Папи Юлія II на честь перемоги над французами, які нападали в ті часи на Італію. На картині зображена юна і ніжна Мадонна з маленьким Ісусом, поруч — свята Варвара та Папа Римський Сикст II. Таємна влада матері, яка знає, що повинна віддати свою дитину заради спасіння людства, і досі бентежить наші серця.

Картина Рафаеля «Сикстинська Мадонна» звучить світло й піднесено. Вона вже давно стала шедевром світового мистецтва. Відомий німецький поет Й.В. Гете висловився так: «Якби її творець не написав більше нічого, вона все одно забезпечила б йому безсмертя».

Джуліо КАЧЧІНІ

Італійський композитор, музикант, співак і педагог XVI–XVII ст., теоретик вокального мистецтва, зокрема сольного виконання. Його вважають засновником «нової манери співу», яка передувала зародженню опери. Автор однієї з перших опер — «Еврідіка», поставленої у 1602 р.

Франц Петер ШУБЕРТ

Австрійський композитор XIX ст., один із засновників романтизму в музиці. Автор більш ніж 600 пісень, дев'яти симфоній, численних творів для фортепіано, камерної та літургійної музики.

Його музика лірична та задушевна, щира, зрозуміла й близька кожному слухачеві.

ПРИЙДИ, ПРИЙДИ, ВЕСНО КРАСНА...

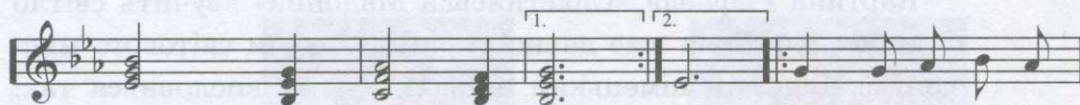
Слова А. Навроцького

Музика В. Філіпенка

Рухливо, весело

При - йди, при - йди, вес - но крас - на, че - пу -
За - сві - ти нам, сон - це яс - не, з на - ми

ри наш рід - ний край. Там, та - ба - да - ба,
в гур - ті по - гу - ляй. // ляй.

там, та - ба - да - ба, там, та - ба - да - ба, там, та - ба - да - ба, там, та - ба - да - ба,

там, та - ба - да - ба, там, та - ба - да - ба, та - ба - да.

Приспів:

При - не - си, вес - но, нам ряс - ні до - щі, ряс - ні до - щі.
Хай всю - ди піс - ня лу - на, піс - ня лу - на, піс - ня лу - на.

При - не - си, вес - но, нам ра до - щі, ра - до - щі.
Хай нам зу - стрі - неть - ся дів - чи - нонь - ка

// гар - на.

1. Прийди, прийди, весно красна,
Чепури наш рідний край.
Засвіти нам, сонце ясне,
З нами в гурті погуляй.
Там, та-ба-да-ба...

Приспів:

Принеси, весно, нам
Рясні дощі, рясні дощі.

Принеси, весно, нам
 Радощі, радощі.
 Хай всюди пісня луна,
 Пісня луна, пісня луна.
 Хай нам зустрінеться
 Дівчинонька гарна.

2. Прийди, весно, в наші села,
 Принеси нам дивних див —
 Очі синії веселок
 З хуртовинами садів.
 Там, та-ба-да-ба...

Приспів.

Разом з однокласниками виконай приспів, супроводжуючи вокал грою на дзвіночках:

1-й голос виконує мелодію і повторює її ритм;

2-й голос повторює завжди той самий ритм (остинато).

1-й голос	3 4		П	П	П	
2-й голос						

Візьми фарби або олівці. Спробуй плямами або штрихами зобразити в кольорі настроїв цієї пісні.

- Пригадай, яку музику називають вокальною.
- Хто такий соліст?
- Розкажи про манери виконання вокальних творів.
- На які типи поділяють співацькі голоси?
- Охарактеризуй тембр свого голосу.

Послухай твір «Ave Maria» у виконанні Лари Фабіан, Лучано Паваротті та Робертіно Лоретті. Охарактеризуй голоси цих співаків.

ЗВУЧИТЬ ХОР

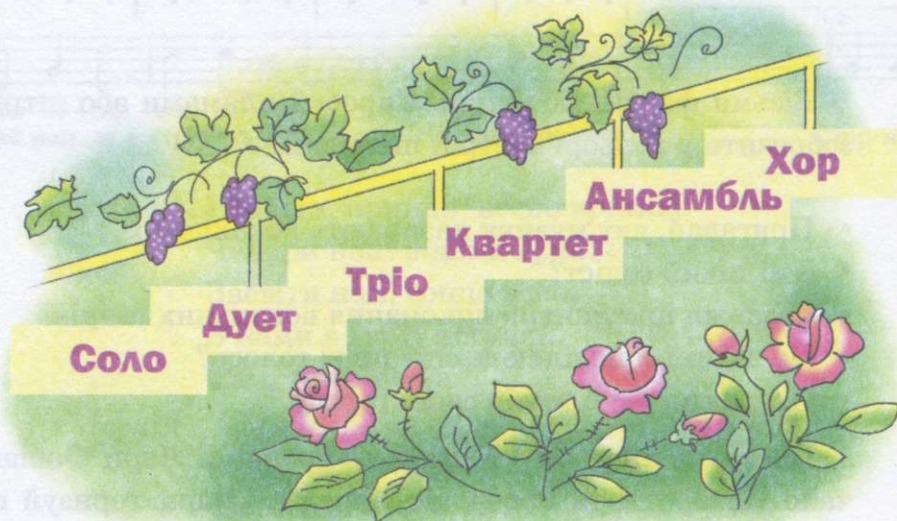
Привіт! Цей урок ми присвяtimo хоровому виконанню. Наша подорож у Країну професійної музики завершується. Пригадаймо, де ми побували.

Разом з нашими друзями зазирнімо у скарбничку композитора та скарбничку виконавця-професіонала.

Привіт, Богдане! Я зазирнула у скарбничку композитора і пригадала все, що ми вивчали про засоби музичної виразності. Чи помітив ти, що за засобами виразності вокальна музика дуже схожа з інструментальною?

Привіт, Христіно! Звичайно, я звернув на це увагу. А ще вокальна та інструментальна музика подібні за складом виконавців. Я надіслав тобі малюнок-схему. Про що він тобі нагадує?

М. Глінка. Романс «Венеціанська ніч» у виконанні ансамблю вокалістів (а капела).

М. Глінка. Хор «Слався» з опери «Іван Сусанін» у виконанні академічного хору та оркестру.

Проаналізуй ці твори за таким планом:

1. Розкажи, яке враження справили на тебе прослухані музичні твори.
2. У якій манері було виконано кожен твір: народній, академічний чи естрадний?
3. Охарактеризуй засоби музичної виразності обох творів.
4. Які типи співацьких голосів тобі вдалося розпізнати у кожному творі?
5. Який із цих творів виконувала більша кількість виконавців? Чому ти так вважаєш?

Ансамбль — група виконавців, що виступають як єдиний художній колектив.

Хор — великий колектив співаків, створений для спільного виконання зазвичай багатоголосних вокальних творів з інструментальним супроводом або без нього.

Український хор духовної музики «Фрески Києва»

У вокальному мистецтві залежно від складу виконавців, кількості виконавців та манери виконання хоріві колективи поділяють на декілька видів.

ЗА СКЛАДОМ ВИКОНАВЦІВ

ОДНОРІДНИЙ ХОР

МІШАНИЙ ХОР

Чоловічий
Жіночий
Дитячий

ЗА КІЛЬКІСТЮ ВИКОНАВЦІВ

МАЛИЙ ХОР
(12–20 осіб)

ЗВЕДЕНИЙ ХОР
(кілька сотень осіб)

СЕРЕДНІЙ ХОР
(25–35 осіб)

ВЕЛИКИЙ ХОР
(50–60 і більше осіб)

ЗА МАНЕРОЮ ВИКОНАННЯ

АКАДЕМІЧНИЙ ХОР

НАРОДНИЙ ХОР

Розглянь таблицю. В ній відсутні назви творів, з якими ми ознайомлювалися на уроках. Пригадай ці твори.

Портрет композитора	Назва твору	Прізвище композитора
		М. Глінка
		Ф. Шуберт
		Ф. Шопен
		А. Вівальді
		О. Бородин
		Г. Гендель

ПЕРЕВІР СЕБЕ

	2 бали	• Австрійський композитор XIX ст., один із засновників романтизму в музиці: а) Ф. Шуберт; б) Л. Бетховен; в) А. Вівальді.• Щипковий музичний інструмент із трьома або чотирма струнами: а) скрипка; б) домра; в) цимбали.• Італійський скрипаль-віртуоз, композитор, гітарист: а) Н. Паганіні; б) Ф. Шопен; в) Ф. Шуберт.• Композитор німецького походження епохи Бароко, який жив і творив у Великобританії: а) Г. Гендель; б) Т. Альбіоні; в) Й. Бах.• Дві скрипки, альт та віолончель утворюють квіртет: а) духовий; б) струнний; в) фортепіанний.• Музичний твір для одного інструмента, що виконується в супроводі оркестру, — це: а) симфонія; б) сюїта; в) концерт.
	3 бали	• Пісні, створені композиторами, відносяться до: а) професійної музики; б) народної музики; в) інструментальної музики.• Високий голос хлопчика — це: а) сопрано; б) дискант; в) тенор.• Інструментальну музику, створену за певним сюжетом, називають: а) непрограмною; б) народною; в) програмною.• Квіртет — це ансамбль із: а) двох виконавців; б) трьох виконавців; в) чотирьох виконавців.
	4 бали	• Автор музики, яку можна пов'язати з картиною Рафаеля «Сикстинська Мадонна»: а) Дж. Каччіні; б) Ф. Шопен; в) В. Барвінський.• Російський композитор, який започаткував героїко-епічний напрямок російського симфонізму: а) М. Глінка; б) О. Бородін; в) Г. Свиридов.• Основою класифікації співацького голосу є його: а) гучність; б) висота; в) сила.

Виконуємо вивчені пісні. Конкурс «Найкращий виконавець».

За поданими ілюстраціями впізнай пісні, які ми вивчали на уроках, та заспівай їх.

МУЗИКА ТА ІНШІ ВИДИ МИСТЕЦТВА

Привіт, мій друже! Пригадай, що пов'язує музику з літературою, кіно, театром, цирком, хореографією та образотворчим мистецтвом.

Привіт, Богдане! Пам'ятаєш, я надсилала тобі схему взаємозв'язку музики з іншими видами мистецтва?

Звісно, пам'ятаю. Музика допомагає повніше розкрити художні образи, втілені в різних видах і жанрах творчої діяльності людини!

Музика — це мистецтво створення звуків, які відкривають нам безмежний світ людських переживань, настроїв та почуттів. Вона проникає в усі сфери діяльності людини і полонить кожного з нас, незалежно від національності, способу життя та рівня інтелекту.

Музика тісно пов'язана з іншими видами мистецтва. Віддавна вона «товаришує» з літературою, бо без поезії не було б пісень.

Вірним другом музики є також образотворче мистецтво: кожен штрих чи мазок на полотні — це застигла музика, а візерунок — майстерно втілений ритм!

Без музики неможливо уявити жодного спектаклю, кінофільму чи мультиплікаційної стрічки.

Не менш важливу роль музика відіграє і в цирковому мистецтві — без неї не було б того неповторного відчуття свята, радості й очікування дива, яке дарує нам цирк.

Як довести, що музика невіддільна від інших видів мистецтва? Де в цьому можна переконатися?

Відвідаймо художню виставку, театр, кіно і цирк.

Розглянь малюнок. Розпізнай і назви друзів чарівної Музики.

А тепер розглянь фотоілюстрації. Визнач, де зображено виконавців інструментальної музики, а де — вокальної. Чи є на цих фотографіях солісти? Яку музику вони виконують?

Спробуй уявити танцювальні рухи артистів балету. Тобі складно це зробити? Заплющ очі — й музика підкаже!

Л. Деліб. Піцкато «Навшпиньки» з балету «Сільвія».

Піцкато (у перекладі з італійської — «щипати») — спосіб гри на смичкових музичних інструментах, коли звук видобувають не смичком, а щипком, торкаючи струни пальцями. Звук стає уривчастим і тихішим.

Проаналізуй цей твір за таким планом:

1. Яке враження справила на тебе музика?
2. Звучання яких музичних інструментів тобі вдалося розпізнати?
3. Охарактеризуй засоби музичної виразності твору.
4. Які танцювальні рухи можна виконувати під цю музику?
5. Що в цій музиці було незвичним для тебе?

Клеман Філібер Лео ДЕЛІБ

Французький композитор, автор балетів, опер, оперет. Визнання йому принесли кантата «Alger», балети «Струмок», «Коппелія» і «Сільвія» та великі за обсягом опери «Так сказав король», «Жан де Нівель», «Лакме».

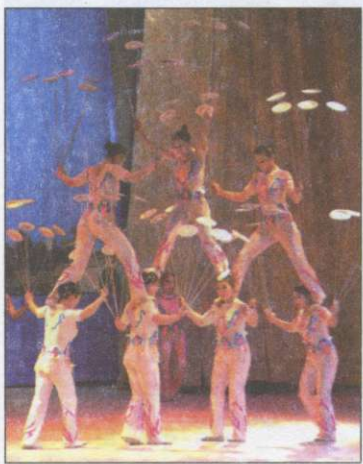

Балети Деліба «Коппелія» (1870) і «Сільвія» (1876) вважають першими симфонізованими балетами. В них композитор утвердив художній принцип безперервності й гнучкості розвитку музично-танцювальних форм, намітив їх зв'язок зі співучою та змістовною музикою пантомімних сцен.

Балетами Деліба захоплювався П. Чайковський.

Ознайомся з фотогалереєю художніх образів та визнач, у яких видах мистецтва їх створено. Поміркуй і добери до кожної фотоілюстрації відповідний музичний супровід.

Мовою музики можна передати будь-яку дію та найтонші порухи душі людини, мінливість природи, картини реального та фантастичного світу.

Музика взаємопов'язана з усіма видами і жанрами художньої творчості. Вона збагачує мистецькі образи новими барвами, посилює їх емоційне сприйняття. «Звучить, як музика», — ці слова вважають найвищою похвалою будь-якому твору мистецтва.

Розглянь фотоілюстрації. Що об'єднує зображені мистецькі твори? Із якою музикою, на твою думку, співзвучний кожен твір?

М. Тимченко.
«Петриківський розпис»

Л. Гурар.
«Літній букет»

Статуя св. Анни та Діви Марії.
Карлів міст. Прага

Оперний театр.
Одеса

Музика та образотворче мистецтво у процесі багатоговікового розвитку нагромадили величезний арсенал виражальних засобів та можливостей. А оскільки ці види художньої творчості здавна супроводжують і доповнюють одне одного, то й засоби їх виразності тісно переплелися між собою.

Наприклад, характеризуючи музичний твір, часто вживають властиві образотворчому мистецтву терміни та поняття *палітра, відтінки, нюанси, барви, колорит*. І навпаки: відзначаючи довершеність твору живопису чи архітектури, використовують слова *гармонія, мелодія, тон, напівтон* та ін.

Богдане! Чи знаєш ти музичні твори, які розповідають про шкільне життя?

Звичайно, знаю! Христіно, пропоную вивчити пісню О. Злотника, яка запросить тебе в сучасну школу на зустріч із ровесниками.

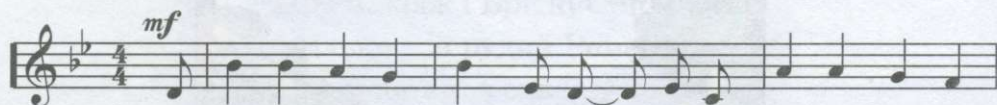

ШКОЛЯРІ-ШКОЛЯРИКИ

Слова О. Вратарьова

Музика О. Злотника

Помірно швидко

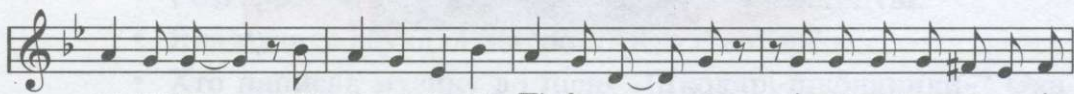
На під-ві-ко-нні в кла-сі кві-ти, нав-про-ти — Го-го-

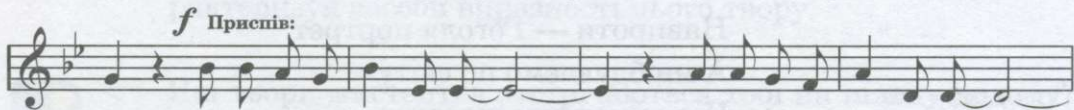
ля порт-рет. А ми блу-ка-є-мо по сві-ту че-рез ме-ре-жу

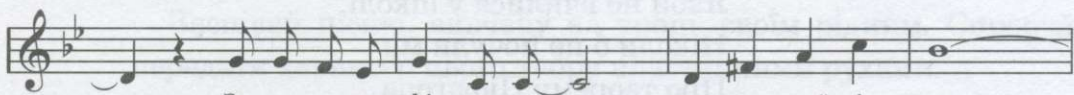
Ін-тер-нет. Як-би не вчи-ли-ся у шко-лі, ні-ко-ли б не по-

чу-ли ми про те-о-ре-му Пі-фа-го-ра і про ча-стин-ки «не» і

«ні». Шко-ля-рі-шко-ля-ри-ки, о-чі, як ліх-та-ри-ки...

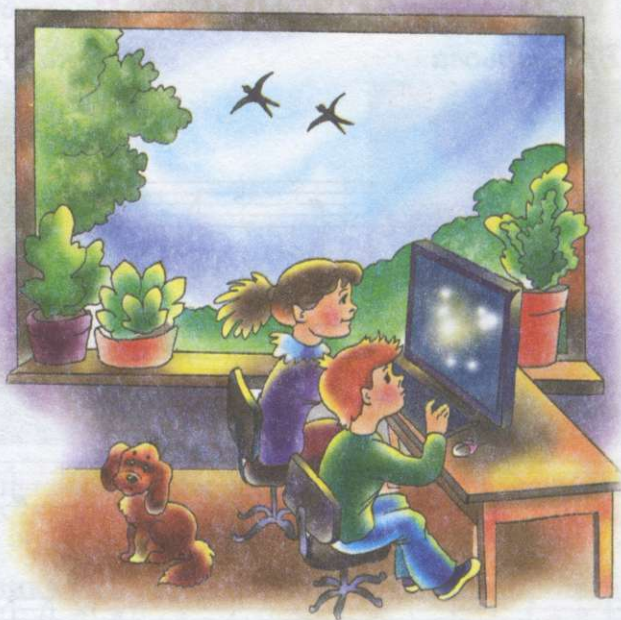
За за-ко-ном фі-зи-ки — зим-но край вік-на.

Шко-ля-рі - шко - ля-ри-ки, о - чі, як ліх - та - ри-ки...

За за-ко-ном лі - ри-ки — ці - лий рік вес-на!

А- // ці - лий рік вес-на!

1. На підвіконні в класі квіти,
Навпроти — Гоголя портрет.
А ми блукаємо по світу
Через мережу Інтернет.
Якби не вчилися у школі,
Ніколи б не почули ми
Про теорему Піфагора
І про частинки «не» і «ні».

Приспів:

Школярі-школяріки,
Очі, як ліхтарики...
За законом фізики —
Зимно край вікна.
Школярі-школяріки,
Очі, як ліхтарики...
За законом лірики —
Цілий рік весна!

2. Але найкращий час у школі —
Це добре знає кожен клас, —
Коли співа веселий дзвоник
І на перерву кличе нас.
У всіх такі цікаві теми —
Про макіяж і Брітні Спірс,
І тільки мій рудий Ромео
Про мене знов складає вірш.

Приспів.

Візьми фарби або олівці. Зобрази настрій цієї пісні в кольорі штрихами або плямами.

- Із якими видами мистецтва «товаришує» музика?
- Що поєднує музику з літературою?
- Розкажи про музику в образотворчому мистецтві.
- Яка музика звучала на уроці? Хто її автор?
- Хто написав музику до пісні «Школярі-школяріки»? Охарактеризуй засоби виразності цього твору.

Які твори мистецтва зустрічаються тобі на шляху додому? Підбери до них відповідну музику.

Заспівай пісню, вивчену на уроці, своїм рідним. Спробуй передати характер цього твору пластичними рухами.

МУЗИКА І СЛОВО

Доброго дня, друже! Сьогодні ми побуваємо в літературній майстерні, де зможемо більше дізнатися про взаємозв'язок мистецтва слова і музики.

Привіт, Христіно! Пропоную завітати в гості до літератури — адже в неї так багато спільного з музикою!

Привіт, Богдане! Справді, ці види мистецтва вдало доповнюють одне одного. Тож пориньмо в чудовий світ словесних і музичних образів!

У сиву давнину музика й література становили єдине ціле. Період їх виникнення як окремих видів мистецтва визначити важко, однак протягом останніх тисячоліть музика та література розвиваються у тісному взаємозв'язку.

Найяскравіше це простежується у **вокальних жанрах**: *пісня* (народна або професійна), *романс*, *кантата*, *ораторія* та ін. Тут важливого значення набуває характер взаємодії поетичної та музичної інтонацій, поетичний метр (тобто розмір вірша) і музичний ритм.

Літературні сюжети або персонажі часто надихають композиторів на створення **програмної музики**.

Прикладом взаємозв'язку музики й літератури також вважають прозаїчні та поетичні твори, в яких розповідається про реальну або уявну музику чи розкривається зміст конкретного музичного твору і його вплив на слухача.

Розглянь схематичне зображення взаємозв'язку між музикою і літературою. Пригадай, які твори вказаних жанрів ми слухали на уроках.

ЛІТЕРАТУРА І МУЗИКА

ВОКАЛЬНІ ЖАНРИ

(пісня, романс, кантата,
ораторія та ін.)

ІНСТРУМЕНТАЛЬНІ ЖАНРИ

(програмні твори)

Розглянь фотоілюстрації. Поміркуй, які ще види мистецтва, окрім літератури та музики, поєднуються в балеті, опері та опереті.

Балет

Опера

Оперета

М. Глінка. Романс «Жайворонок» у виконанні дитячого хору.

Проаналізуй цей твір за таким планом:

1. Яка музика звучала — вокальна чи інструментальна?
2. Охарактеризуй тембри співацьких голосів, які тобі вдалося розпізнати.
3. Розкажи про засоби музичної виразності романсу.
4. Про що розповів тобі романс?
5. Чи співзвучні у цьому творі музика та поезія? Обґрунтуй свою думку.

Романс (у перекладі з іспанської — «романський») — одноголосний камерний вокальний твір з інструментальним супроводом.

Романсами у середньовічній Іспанії називали світські пісні, які, на відміну від релігійних гімнів, виконували іспанською мовою, а не латинською.

Розквіт романсу як синтетичного музично-поетичного жанру припадає на другу половину XVIII ст. у Німеччині, Франції та Росії. В українській ліриці романс поширився на межі XIX–XX ст.

За формою романс подібний до пісні, але й має певні відмінності. У романсі допускаються відступи від основної мелодії, а приспів переважно відсутній. Пісня за характером може бути будь-якою, а романс — тільки ліричний.

Христіно! А ти зможеш створити романс?

Не впевнена, але варто спробувати. Спершу треба вибрати вірш... А може, написати його самій?

Спробуй свої сили в поетичній творчості. Напиши вірш, використовуючи подані слова: *весна, зліта, квітуча, дівора, прийшла, радіє, співа, душа, до сонечка.*

А тепер створи таку мелодію до цього вірша, щоб у тебе вийшов романс. Заспівай свій романс друзям і послухай їхні твори. У кого вийшло краще?

Виконуємо пісню **О. Злотника «Школярі-школяріки»**.

Заспівай пісню разом з однокласниками, супроводжуючи спів плесканням у долоні. Приспів виконуйте разом.

Об'єднайтесь у дві групи.

1-ша група виконує куплет пісні.

2-га група виконує ритмічний супровід.

Потім поміняйтесь ролями і заспівайте другий куплет.

Разом з однокласниками спробуй створити ланцюжок інструментальних імпровізацій на основі пісні «Школярі-школяріки». Візьміть шумові музичні інструменти і станьте в коло. Передавайте інструменти одне одному по колу й виконуйте свою імпровізацію.

Дзвіночки

Маракаси

Бубон

- Як пов'язані література та музика?
- Що спільного між музикою і поезією?
- Які музичні жанри пов'язані з літературою?
- Що таке романс? Чим він відрізняється від пісні?

Послухай музику, яка найчастіше звучить у твоєму домі. Чи є серед цих композицій романси?

Пригадай улюблений ліричний вірш і придумай до нього мелодію.

МУЗИКА І ВІЗУАЛЬНІ ВИДИ МИСТЕЦТВА

Доброго дня, мій друже! Запрошую тебе на художню виставку. Ми відвідаємо три зали і в кожній ознайомимося з певним видом образотворчого мистецтва та особливостями його взаємозв'язку з музикою.

Привіт, Христіно! Пропоную вирушити у віртуальну подорож до виставкових залів.

Привіт, Богдане! Я згодна! Сподіваюся, що ми зможемо більше дізнатися про зв'язок музики з візуальними видами мистецтва.

Перша зала: **ЖИВОПИС**

Живопис, як і музика, був і залишається незмінним супутником духовного життя людини. Музичні та живописні твори насамперед впливають на емоції, пробуджують спогади і почуття, розвивають уяву. Образ, створений художником на полотні, хвилює і захоплює, як акорд у музиці. І картина починає «звучати»...

Н. Івженко. «І знов весна...»

М. Мусоргський. П'єса №10 «Богатирські ворота» з фортепіанної сюїти «Картинки з виставки».

Проаналізуй цей твір за таким планом:

1. Яка музика звучала: вокальна чи інструментальна? програмна чи непрограмна?
2. Про що розповіла тобі музика?
3. Розглянь картину. Чим вона схожа із твором М. Мусоргського? Як ти вважаєш: чи вдалося композиторові передати зміст картини за допомогою музичних звуків?

*В. Гартман.
Ескіз міських воріт у Києві*

Фортепіанна сюїта М. Мусоргського «Картинки з виставки» була створена 1874 року і присвячена пам'яті друга композитора — художника й архітектора Віктора Гартмана. Це програмний твір, що складається з 10 п'єс, пов'язаних між собою темою-інтермедією «Прогулянка».

Поштовхом для створення п'єси «Богатирські ворота» став ескіз В. Гартмана до його архітектурного проекту міських воріт, виконаного в давньоруському стилі.

Модест Петрович МУСОРГСЬКИЙ

Російський композитор XIX століття. Автор 5 опер, творів для оркестру, фортепіано, хорів, численних романсів. У своїй творчості часто звертався до російського фольклору та національних сюжетів.

Друга зала: СКУЛЬПТУРА

Художня мова скульптури — виразна, чітка об'ємно-пластична форма, через яку мистець розкриває зміст твору, доносить до глядача свій задум. Скульптури виготовляють із бронзи, глини, каменю, дерева, і кожен матеріал допомагає втілити певний образ, передати рух або стан спокою. Отже, скульптурним зображенням можуть бути властиві *динаміка, ритм, гармонія*, що, безсумнівно, поєднує скульптуру з музикою.

Л. Боккеріні. «Менует» у виконанні струнного квінтету.

Проаналізуй цей твір за таким планом:

1. Яка музика звучала: вокальна чи інструментальна?
2. Які картини виникали в твоїй уяві під час слухання твору?
3. Розглянь скульптурну групу. Поміркуй, чи можна її «оживити» за допомогою музики Л. Боккеріні.

*Пам'ятник героям комедії
«За двома зайцями», м. Київ*

Луїджі БОККЕРІНІ

Італійський композитор XVIII ст., віолончеліст, один із творців інструментального камерного ансамблю. Написав 28 симфоній, 7 концертів, близько 100 струнних квітетів, 125 квінтетів, 60 тріо та багато інших творів.

Третя зала: ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНЕ МИСТЕЦТВО

У цій залі розташовані твори декоративно-прикладного мистецтва: вишиті рушники, вироби з бісеру, глиняний посуд, килими, оздоблені різьбою дерев'яні вироби та багато іншого.

Розглянь малюнки й добери до зображених творів народних майстрів відповідну музику. Опиши характер цієї музики.

Ю. Горобей.
«Маки»

Я. Брюховецький.
Гончарні вироби

К. Колотило.
Рушник

Музика та візуальні види мистецтва мають багато спільного. Зокрема, їх поєднують засоби виразності: *ритм, темп, динаміка, гармонія, відтінки, нюанси* та ін.

Приєднуйся до проекту наших друзів!

Христіно! Мабуть, ми щось пропустили. Хіба архітектура не належить до візуальних видів мистецтва?

Звісно, належить! Але ж у виставкових залах неможливо побачити архітектурні твори! Я пропоную виготовити буклет «Найкрасивіші споруди мого міста» і до кожної фотографії підібрати музичний супровід.

ПІСЕНЬКА ДРУЗІВ

з мультфільму «Бременські музиканти»

Слова Ю. Ентіна

Музика Г. Гладкова

Швидко

Кра-що-го не-ма ні-чо-го в сві - ті, як по сві-ту з дру-зя-ми бро-

ди - ти! Тим, хто дру-жить, не страш-ні три-во-ги, - до-ро-гі нам будь-я - кі до-

ро - ги! До - ро - гі нам будь - я - кі до - ро - ги! Ла, ла, ла,

ла, ла, ла, ла, ла, ла, ла, ла, ла, ла, ла, ла, є, є.

1. Кращого нема нічого в світі,
Як по світу з друзями бродити!
Тим, хто дружить, не страшні тривоги, —
Дорогі нам будь-які дороги! (Двічі)
Ла, ла, ла...
2. Ми своє завдання не забудем —
Сміх і радість ми приносим людям!
Ні палаци, ні скарби ніколи
Замінити нам не зможуть волі! (Двічі)
Ла, ла, ла...
3. Килими для нас — квітучі трави,
Стіни наші — сосни величаві,
Дах над нами — небо неозоре,
Наше щастя — жити на просторі! (Двічі)
Ла, ла, ла...

Спробуй виконати перший куплет, супроводжуючи його ритмічними танцювальними рухами. Це буде твоя пластична імпровізація.

- Як пов'язані музика і візуальні види мистецтва?
- Пригадай, які спільні засоби виразності має живопис та музика.
- Поміркуй, що поєднує музику й архітектуру.
- Твори яких композиторів звучали на уроці? В чому особливість кожного твору?

Зверни увагу на твори образотворчого мистецтва, які є до вкола. Яка музика в них «звучить»?

Пригадай текст і мелодію «Пісеньки друзів». Заспівай її своїм найкращим друзям.

Виготов буклет «Найкрасивіші споруди мого міста».

Привіт, мій друже! Поділюся з тобою останніми новинами: Христина приїхала в гості до Богдана, і вони вирушають до оперного театру. Ходімо з ними!

Привіт, Христіно! Маю для тебе подарунок: квитки в оперний театр!

Привіт, Богдане! Щиро тобі вдячна! Давно мріяла подивитися на сцені театру відомий балет П. Чайковського «Спляча красуня».

Театральне мистецтво виникло у Стародавній Греції з містерій — ритуальних святкувань на честь богів — покровителів землеробства. Проте самі обрядові дієства ще не можна вважати театром. На думку мистецтвознавців, театр починається там, де з'являється глядач, тому що саме в живій, безпосередній взаємодії, співпереживанні актора і глядача криється величезна сила театрального мистецтва.

В усі часи театр був мистецтвом колективним. У сучасному театрі в створенні спектаклю беруть участь *режисери, актори, художник-сценограф, композитор, хореограф*, а також *бутафори, костюмери, гримери, освітлювачі та робітники сцени*.

Театральне мистецтво синтетичне за своєю природою, оскільки поєднує в собі всі інші види мистецтва: літературу, музику, образотворче мистецтво, хореографію та ін.

Розглянь схему. Поміркуй, що пов'язує театр з іншими видами мистецтва.

Сучасний театр має багато різновидів: *драматичний театр, театр опери і балету, театр ляльок, театр тіней* та ін.

Театр — вид мистецтва, що відображає життя у сценічній дії, яку виконують актори перед глядачами.

У театральному мистецтві поєднані література, музика, образотворче мистецтво, хореографія та інші види мистецтва.

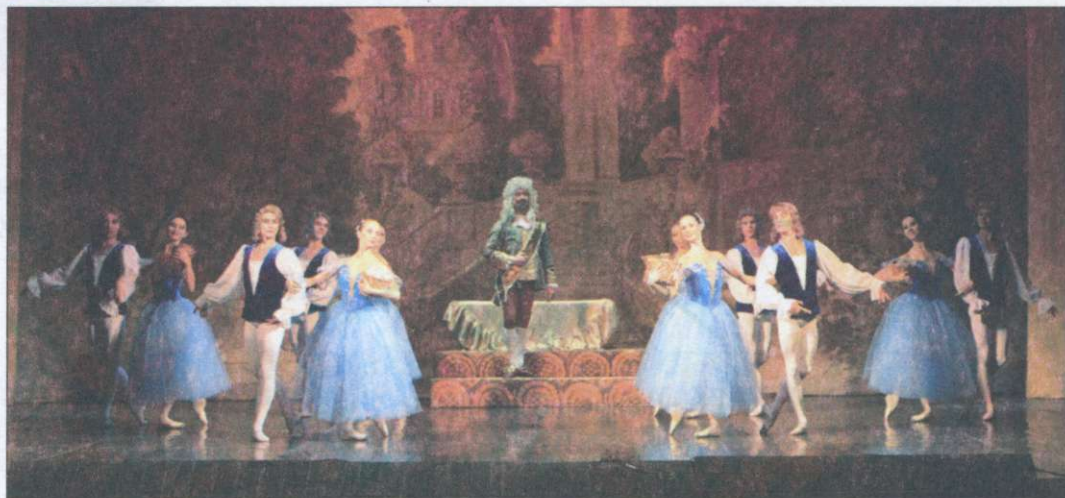

П. Чайковський. Вальс із балету «Спляча красуня».

Проаналізуй цей твір за таким планом:

1. Розкажи про свої враження від прослуханої музики.
2. Звучання яких музичних інструментів тобі вдалося розпізнати?
3. Спробуй уявити, які танцювальні рухи виконують артисти балету під цю музику.
4. Пригадай, які твори П. Чайковського ми слухали на попередніх уроках.

«Спляча красуня» — балет П. Чайковського на лібрето І. Всеволозьського і Маріуса Петипа за сюжетом однойменної казки Шарля Перро; складається з трьох дій, прологу й апофеозу — урочистої сцени в кінці спектаклю.

Робота композитора проходила у тісній взаємодії зі знаменитим хореографом М. Петипа. У результаті з'явився абсолютно новий тип балету — музично-хореографічна симфонія, в якій музика й танець злилися воедино.

Балет «Спляча красуня» став видатним явищем в історії світової хореографії ХІХ ст. Прем'єра відбулася на сцені петербурзького Маріїнського театру в 1890 р. Протягом ХХ ст. балет неодноразово ставили на багатьох сценах, причому в основі спектаклю була хореографія М. Петипа, хоча кожен балетмейстер обов'язково вносив щось від своєї індивідуальності.

«Спляча красуня» — один із найкращих класичних балетів, який і сьогодні збирає повні зали у всьому світі, не залишаючи байдужим жодного глядача.

Балет — синтетичний вид сценічного мистецтва, в якому зміст вистави розкривається переважно засобами танцю, міміки і музики.

Джерелами виникнення балетного жанру є народні ігри, хороводи, сюжетні танці.

Христіно! Тобі сподобався спектакль? А сюжет ти зрозуміла? Адже артисти не промовили жодного слова...

Я в захваті! А зрозуміти було дуже легко: музика, танець, театральна дія підказали всім глядачам, про що розповідається в казці.

Виконуємо «**Пісеньку друзів**» Г. Гладкова з мультфільму «Бременські музиканти».

Уяви себе музикантом із Бремена та заспівай із друзями пісню, створивши театральну інсценізацію. Розподіліть між собою ролі героїв мультфільму. Приспів виконайте разом.

- Що пов'язує театральне мистецтво з іншими видами творчої діяльності людини?
- Розкажи про особливості театрального мистецтва. Хто бере участь у створенні спектаклю?
- Які різновиди театру ти можеш назвати?
- Вальс із якого балету звучав на уроці?
- Чи доводилось тобі бувати на балетному спектаклі? Якщо так, то розкажи про свої враження.

Послухай свій улюблений музичний твір. Спробуй придумати до нього сюжет балету.

Намалюй одну сцену зі створеного тобою балету.

Доброго дня, мій друже! Тобі, мабуть, цікаво буде дізнатися, що цього разу Богдан гостює у Христини. Сьогодні вони планують відвідати відомий кінотеатр, а потім побувають на знімальному майданчику. Ходімо з ними?

Привіт, Христіно! У мене стільки вражень від подорожі! Я вирішив усе знімати на відеокамеру, а потім змонтувати фільм.

Чудова ідея! А зараз, Богдане, я запрошую тебе в кінотеатр, де будуть демонструвати дитячий фільм. Ходімо!

З-поміж усіх видів мистецтва мистецтво кіно є наймолодшим. Його історія, порівняно з тисячолітньою історією музики, живопису чи театру, коротка. Проте мільйони глядачів щодня заповнюють зали кінотеатрів, ще більше людей дивляться кінофільми по телебаченню. Що це за мистецтво?

Кіно — мистецтво відтворення на екрані за допомогою кінознімання реальних, спеціально інсценуєваних або створених засобами анімації подій.

У кіно є те, чого немає в жодному виді мистецтва: **фотографічна зйомка кінозображення, анімація та монтаж.**

Мистецтво кіно поєднує в собі елементи *літератури* (мовлення дійових осіб, текст від автора), *живопису* (композиція, колорит, світлотінь), *театру* (гру акторів) і, звичайно, *музики*, яка супроводжує події, що розгортаються на екрані.

Музику створює композитор, а працює над звуковим супроводом звукорежисер.

Назви героїв популярних кінострічок. Які пісні вони виконують?

Разом з друзями переглянь фрагмент дитячого телефільму «Гостя з майбутнього», знятого за мотивами повісті Кіра Буличова «Сто років тому вперед». Зверни увагу на музичний супровід, автором якого є композитор Євген Крилатов.

Є. Крилатов. Інструментальна музика до телефільму «Гостя з майбутнього» (три уривки).

Проаналізуй ці твори за таким планом:

1. Визнач характер кожної композиції.
2. Які фрагменти з телефільму озвучують прослухані музичні твори?
3. Розкажи, яких героїв супроводжує ця музика.
4. Які пісні звучать у фільмі «Гостя з майбутнього»?

Євген Павлович КРИЛАТОВ

Російський композитор, автор музики до більш ніж 140 художніх та мультиплікаційних кінострічок. Найвідоміші — «Чародії», «Ох уже ця Настя», «Гостя з майбутнього», «Пригоди Електроніка», «Умка», «Бюро знахідок», «Простоквашино», «Русалонька» та ін.

КРИЛАТА ГОЙДАЛКА

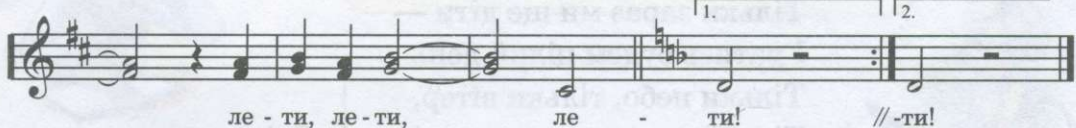
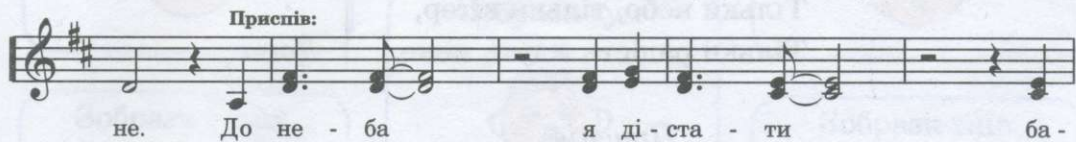
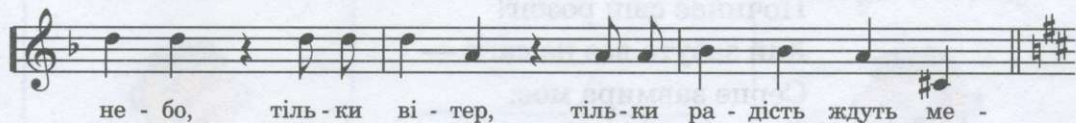
із фільму «Пригоди Електроніка»

Слова Ю. Ентіна

Музика Є. Крилатова

Не дуже швидко

Як чу-до-во по-гу-ля-ти в пар-ку, де роз-та-нув сніг,
і де гой-дал-ка кри-ла-та по-чи-на-є свій роз-біг!
Хай за-бу-то все на сві-ті — сер-це зав-ми-ра мо-є: тіль-ки

1. Як чудово погуляти

В парку, де розтанув сніг,

І де гойдалка крилата

Починає свій розбіг!

Хай забуто все на світі —

Серце завмира моє:

Тільки небо, тільки вітер,

Тільки радість ждуть мене.

Двічі

Приспів:

До неба я дістати

Бажаю хоч на мить.

О гойдалко крилата,

Лети, лети, лети!

Двічі

2. Я ніколи не забуду,

Як дитинство я провів,

Завжди пам'ятати буду

Радість цих веселих днів.

Тільки зараз ми ще діти —

Гратись будем цілий день.

Тільки небо, тільки вітер,

Тільки радість ждуть мене.

Двічі

Приспів.

А тепер вирушаймо до знімального майданчика. Тут наші друзі пройдуть кастинг на виконання ролі в дитячому кінофільмі.

Спробуй виконати вправу «Стоп-кадр» під музику з кінофільму «Пригоди Електроніка» і дізнаєшся, чи ти зможеш зніматися в кіно.

ВПРАВА «СТОП-КАДР»

Зобрази радість

Зобрази образу

Зобрази сум

Зобрази страх

Зобрази гнів

Христіно, дякую за цікаву подорож. Мене приємно вразило все, що відбувалося на знімальному майданчику, а музика Є. Крилатова просто зачарувала!

Знаєш, Богдане, мені сподобалася твоя ідея щодо знімання фільму. Я допоможу тобі підібрати музику, а якщо виникнуть труднощі, звернемося до рідних і друзів за порадою.

- Як пов'язані музика та кіномистецтво?
- Хто пише музику до фільмів та створює до них звуковий супровід?
- Назви свої улюблені пісні з кінострічок.
- Яку роль тобі хотілося б зіграти в кіно?

Спробуй вигадати сюжет фільму про школу. Розкажи, яка музика в ньому звучатиме.

МУЗИКА І ЦИРКОВЕ МИСТЕЦТВО

Доброго дня, друже! Запрошую тебе в цирк, де ми зможемо більше дізнатися про взаємозв'язок музики і циркового мистецтва.

Наші друзі залюбки приєднаються до нас.

Привіт, Богдане! Ти замислювався коли-небудь, чому цирк називають мистецтвом?

Привіт! Можливо, тому, що артисти цирку теж грають ролі, тобто створюють художні образи. А щоб переконатися в цьому, пропоную відвідати циркову виставу.

Цирк — один із найяскравіших і найдивовижніших видів мистецтва. Циркові артисти демонструють свою майстерність та надзвичайні можливості у несподіваній або й небезпечній для життя формі, що викликає у глядачів тривогу, а потім, після вдало завершеного номера, — гостру радість і шалене захоплення.

Цирк поєднує в собі елементи багатьох інших видів мистецтва та спорту. Для створення циркових програм часто залучають театральних режисерів, балетмейстерів, композиторів, акторів, музикантів, спортсменів, сценографів, бутафорів, костюмерів та ін. Протягом усієї циркової вистави звучить музика у виконанні естрадно-духового оркестру, що підсилює емоції глядачів. Найчастіше це невеликі за обсягом твори, які мають яскраво виражену динаміку й характер та були написані композиторами для театральних вистав, балетів або оперет.

Ж. Оффенбах. Галоп із оперети «Паризький балет».

Галоп — стрімкий, веселий бальний танець XIX ст.

Проаналізуй цей твір за таким планом:

1. Визнач характер прослуханої музики.
2. Які музичні інструменти звучать у творі?
3. Чим ця музика нагадує циркову виставу: ритмом, темпом, динамікою чи характером?
4. Охарактеризуй засоби музичної виразності твору.

Жак ОФФЕНБАХ

Французький композитор ХІХ століття, один із засновників класичної оперети. Створив музику до понад 100 оперет. У 1855 р. відкрив маленький театр «Буф-Паризьєн». Його оперети, дотепні й життєрадісні, сповнені барвистою музикою, полонили усю Європу.

Цирк — не лише розвага; це мистецтво, що має свою історію та характерні особливості.

Цирк існував ще у Стародавньому Римі, але тоді він мало нагадував мистецтво. Це були кінні змагання зі швидкісної їзди на колісницях, бої гладіаторів тощо.

Зародження цирку в Україні почалося з виступів акторів-скоморохів, жонглерів та циганів з ведмедями на ярмарках. Згодом з'явилися театралізовані кінні каруселі, мандрівні цирку та звіринці.

У давній цирковій виставі було три відділення:

- акробатичні та гімнастичні номери;
- сценки з народного побуту;
- арлекінади, пантоміми, п'єси з репертуару народного театру.

Ф. Русс. «Скоморохи в селі»

Послухай твір Ж. Оффенбаха ще раз. Візьми олівці та зобрази маски своїх улюблених циркових героїв відповідно до настрою музики.

Виконуємо пісню **Є. Крилатова** «Крилата гойдалка». Куплет співає соліст, а приспів — увесь клас. Оберіть найкращого співака. Запишіть виконання пісні під фонограму на диктофон.

Розглянь фотоілюстрації. Яких артистів цирку ти бачиш? Пригадай музику, яку ми слухали протягом року. Підбери музичні твори для озвучення зображених фрагментів циркової вистави.

Розглянь музичні інструменти, які входять до складу циркового оркестру. Які з них тобі відомі?

◀ Саксофон

▲ Ударна установка

▲ Валторна

▲ Тромбон

- Як пов'язана музика з цирком?
- Які номери існували в давній цирковій виставі?
- З якими видами мистецтва поєднане циркове мистецтво?
- Хто виконує музику в приміщенні цирку?
- Розкажи про музику, яка супроводжує циркові вистави.
- Хто з циркових героїв є твоїм улюбленим? Яка музика відповідає його образу?

Послухай музику. Які з прослуханих музичних творів підходять для супроводу циркових номерів?

Поміркуй, які циркові артисти можуть виступати під мелодію пісні «Крилата гойдалка».

Виготов буклет про історію цирку.

МУЗИКА І ХОРЕОГРАФІЯ

Привіт, мій друже! Сьогодні наша подорож по мистецьких обрях завершується. Ми ознайомилися майже з усіма видами мистецтва, які «товаришують» з музикою. Пропоную тобі завітати ще в Країну хореографії.

Привіт, Христіно! Що тобі відомо про мистецтво хореографії?

Привіт, Богдане! Хореографія — це мистецтво танцю. Я залюбки дізнаюся про нього більше, бо дуже люблю танцювати.

У перекладі з грецької «хореографія» означає «запис рухів». Але зміст цього слова значно ширший. Хореографія увібрала в себе все, що відноситься до мистецтва танцю: професійний класичний балет, народні та бальні танці, танець-модерн, естрадні танці тощо.

Хореографія володіє цілою системою специфічних засобів і прийомів, своєю художньо-виразною мовою, за допомогою якої створюється хореографічний образ, що виникає з музично-ритмічних рухів.

Музика — основа хореографічного твору. Вона має відповідати творчому задуму хореографа і допомагати йому втілювати художній образ.

Хореографія — це мистецтво постановки танцю, послідовності кроків, рухів, фігур для створення найкращого сценічного ефекту.

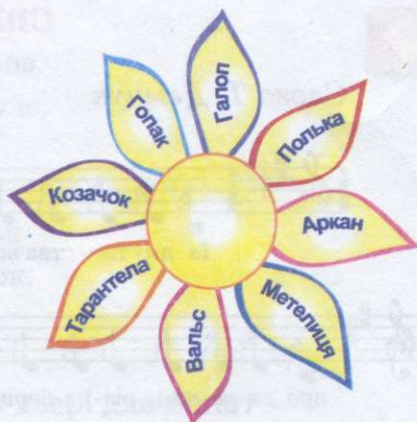
Розглянь «квітку танців».

Що тобі відомо про танці, назви яких записано на пелюстках?

Запропонуй друзям пограти у гру «Впізнай танець».

Продемонструй характерні рухи одного з танців, а друзі нехай відгадають його назву.

Далі танцювальні рухи виконують усі гравці по черзі.

Й. Штраус. Полька «Половання».

Проаналізуй цей твір за таким планом:

1. Який сюжет можна уявити під цю музику?
2. Визнач характер мелодії твору.
3. Які інструменти звучали у цій танцювальній композиції?
4. Розкажи про засоби музичної виразності прослуханого твору.

Йоганн ШТРАУС II

Австрійський композитор, скрипаль, диригент. Старший син Йоганна Штрауса I. Автор комічної опери, балету «Попелюшка», 16 оперет, оркестрових п'єс, численних творів танцювальної музики: вальсів, польок, кадрили, галопів, мазурок тощо.

Романтична натхненність, мелодійна гнучкість і краса зумовили надзвичайну популярність вальсів Штрауса «Прощання з Петербургом», «Казки Віденського лісу», «На прекрасному блакитному Дунаї», «Весняні голоси» та ін.

СВІТ ШКІЛЬНИЙ

Слова Т. Демчук

Музика І. Тарнавської

Із ди-тин-ства ко-жен зна-є - і до-рос-лий, і ма-лий -

про ве-се-лий, різ-но-барв-ний і я-скра-вий світ шкіль-ний. Мов про-

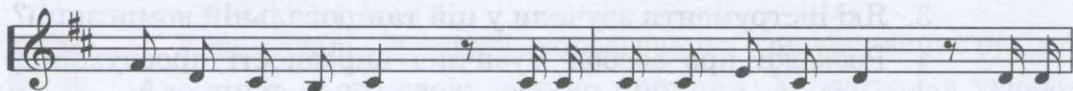

фе-сор, тут ма-ле-ча, а бу-ва-є нав-паки - і до-

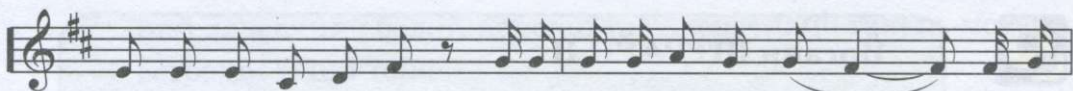
Приспів:

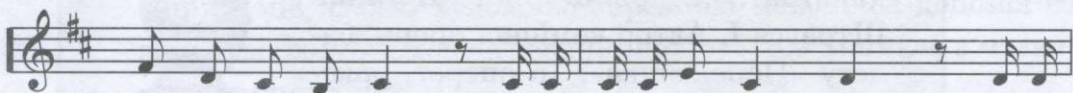
рос-лі гра-ють в і-гри, на-че справ-жні ма-лю-ки. Лун-ко

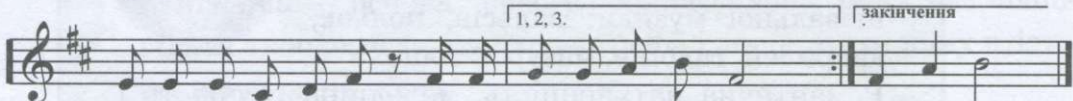
дзво-ник раз у раз кли-че дру-зів мо-їх в клас, до ве-

се-ло-ї манд-рів-ки зно-ву за-кли-ка-є нас. За о-

дин шкіль-ний у-рок в не-ві-до-ме зро-бим крок, про-пли-

вем по о-ке-а-ну і злі-та-єм до зі-рок. // до зі-рок.

- Із дитинства кожен знає — і дорослий, і малий —
 Про веселий, різнобарвний і яскравий світ шкільний.
 Мов професор, тут малеча, а буває навпаки —
 І дорослі грають в ігри, наче справжні малюки.

Приспів:

Лунко дзвоник раз у раз
Кличе друзів моїх в клас,
До веселої мандрівки
Знову закликає нас.
За один шкільний урок
В невідоме зробим крок,
Пропливем по океану
І злітаєм до зірок.

2. Школа радо відчиняє свої двері для малят —
Тут вони усе пізнають і дадуть усьому лад.
Кожну цифру, мов картинку, гарно виведе рука,
А ведмедик у портфелі зачекає до дзвінка.

Приспів.

3. Коридорами шкільними поруч йдемо я і ти,
Кожен мріє досягнути заповітної мети.
Школа тайни відкриває нам про землі й небеса,
Щоб творити ми уміли власноручно чудеса.

Приспів.

Обери ударний музичний інструмент і виконай на ньому ритмічний супровід до пісні.

- Що пов'язує музику з хореографією?
- Назви характерні риси танцювальної музики.
- Пригадай, які танці ми слухали протягом року.

Послухай танцювальні композиції. Виконай для своїх рідних танець-імпровізацію під улюблену музику.

НАЗУСТРІЧ КАНІКУЛАМ

Доброго дня, мій друже! Навчальний рік завершується, і незабаром на нас чекають канікули.

Привіт, Христіно! Цілий рік ми з тобою спілкувалися та вивчали музику. Що тобі найбільше запам'яталося?

Привіт, Богдане! Пригадаймо все, про що дізналися на уроках, та з'ясуймо, яке місце в нашому житті посідає музика.

Здійсни завершальну мандрівку Країною музичного мистецтва. Веселий потяг зупинятиметься тільки на великих станціях, де ти зможеш перевірити свої знання.

СТАНЦІЯ «ЗНАВЦІ МУЗИКИ»

Дай відповіді на запитання.

1. Що пов'язує музику з іншими видами мистецтва?
2. Що таке народна пісня? Назви декілька жанрів побутових пісень.
3. На які різновиди поділяють професійну музику?

4. Назви різновиди оркестрів.
5. Які інструменти входять до складу симфонічного оркестру?
6. На які види поділяють хорві колективи за складом виконавців?

А тепер постав собі оцінку. За кожну правильну відповідь на запитання — 2 бали.

СТАНЦІЯ «МУЗИЧНА СТУДІЯ»

Упізнай за малюнками пісні та заспівай їх разом з друзями під акомпанемент музичного інструмента чи фонограму.

СТАНЦІЯ «ПІДБЕРИ МЕЛОДІЮ»

Пригадай, які музичні твори відповідають цим ілюстраціям.

СТАНЦІЯ «ТАНЦЮВАЛЬНИЙ МАЙДАН»

Розглянь малюнки, на яких зображено фрагменти різних танців. Зобрази рухами танець так, щоб його впізнали твої друзі. Придумай власну ритмічну імпровізацію з музичним супроводом.

Й. Штраус. Швидка полька «Полювання».
Н. Май. «Я бажаю вам добра».

Одна земля, одна надія
 І сонечко на всіх одне,
 Воно усіх теплом зігріє,
 Воно нікого не мине.
 І буде знов весна на світі
 Надію людям дарувать,
 І будем ми на світі жити,
 І про добро пісні співать.

Приспів:

А я бажаю вам добра,
 А я бажаю вам тепла,
 Любові завтра і сьогодні.
 А я бажаю вам добра,
 Щоб, наче сад, душа цвіла,
 Щоб зорі падали в долоні.

До нових зустрічей! Ми обов'язково ще поспілкуємося! Слухайте та вчіться розуміти музику!

Танцюйте, грайте та створюйте пісні на улюблені вірші! А ще відвідайте концертні зали і театри — там стільки чудової МУЗИКИ!!!

До зустрічі, друже! Хай музика завжди приносить тобі задоволення!

ЗМІСТ

ТЕМА 1. Музика як вид мистецтва

Мистецтво звуків.....	6
Історія музичного мистецтва	12
Мистецтво відкриває світ.....	16
Що «живе» в музиці?.....	22
Як «рухається» музика?.....	26
У гості до музичних інструментів.....	32
Як розповідає музика?	36
Музична скарбничка композитора.....	42

ТЕМА 2. Народна музика

Історія народу в пісні.....	48
Давні українські осінні обряди.....	54
Пісня живе серед нас.....	58
Народні інструменти	64
Дитяча народна пісня.....	68
Українці танцюють	74
Давні українські зимові обряди.....	78
Новорічні свята. Підсумковий урок.....	82

ТЕМА 3. Професійна музика

Скарбничка професіонала.....	88
Різновиди професійної музики.....	94
Чи є сюжет у музиці?	98
Що таке непрограмна музика?	102
Інструментальне соло	106
Грає ансамбль.....	110
Симфонічна музика	114
Велике українське сімейство.....	120
Світ вокальної музики	124
Звучить хор.....	130

ТЕМА 4. Взаємодія музики з іншими видами мистецтва

Музика та інші види мистецтва	136
Музика і слово	144
Музика і візуальні види мистецтва.....	148
Музика в театрі	154
Музика в кіно.....	158
Музика і циркове мистецтво.....	164
Музика і хореографія.....	168
Назустріч канікулам	172